

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Právo dětí a biologických rodičů na kontakty jako
podpora opětovné integrace dítěte do vlastní rodiny**

Diplomová práce

Autor: Sabina Zdráhalová
Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Sabina Zdráhalová

Studium: U1916

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Právo dětí a biologických rodičů na kontakty jako podpora opětovné integrace dítěte do vlastní rodiny**

Název diplomové práce AJ: The right of children and biological parents to have contacts as support for the child's re-integration into their own family

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá tím, jak sociální pracovníci v praxi podporují opětovnou integraci dítěte, které je umístěné v pěstounské péči, zpět do biologické rodiny skrze kontakt. Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jak sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a doprovodné organizace přemýšlí o potřebách a právech dětí a jejich biologických rodičů v kontextu kontaktů, jak probíhá navrhování, podporování, monitorování a vyhodnocení pravidelných kontaktů, kdy dítě nebylo umístěno do pěstounské péče z důvodu týrání či zneužívání a jakou roli mají sociální pracovníci z jejich vzájemné perspektivy, ale také v procesu podpory integrace dítěte do rodiny. K dosažení cíle je využita kvalitativní výzkumná strategie.

ATWOOL, Nicola. Birth Family Contact for Children in Care: How Much? How Often? Who With? Child Care in Practice [online]. 2013, vol. 19, issue 2, p. 181-198 [cit. 2020-04-07]. DOI: 10.1080/13575279.2012.758086. ISSN 13575279. BARBER, J. G.; DELFABBRO, P. H. Children in Foster Care. London: Routledge, 2004. [cit. 2020-04-07]. ISBN 9780203354124. Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016, 155 s. ISBN 978-80-7421-120-1. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: Úplné znění: Občanský zákoník. Ostrava: Sagit, 2018. ISBN 978-80-7488-308-8.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.4.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26.3.2021

.....

Sabina Zdráhalová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala Mgr. et Mgr. Radce Janebové, Ph.D., za její velmi odborné a profesionální vedení, a především za její cenné připomínky, které přispěly k vypracování mé diplomové práce. Současně děkuji všem respondentům, kteří mi věnovali velké množství času při výzkumném šetření. Bez jejich ochoty a spolupráce by tato diplomová práce nemohla vzniknout.

Anotace

ZDRÁHALOVÁ, Sabina. *Právo dětí a biologických rodičů na kontakty jako podpora opětovné integrace dítěte do vlastní rodiny*. Bakalářská práce. Hradec Králové, 2021, 123 s. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. Et. Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Diplomová práce je zaměřena na právo dětí a biologických rodičů na kontakty jako podpora opětovné integrace dítěte do vlastní rodiny. Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jak sociální pracovníci sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a doprovodné organizace v Královéhradeckém kraji přemýšlí o právech dětí a jejich biologických rodičů v kontextu osobních kontaktů, jak probíhá navrhování, podporování a vyhodnocení pravidelných kontaktů, kdy dítě nebylo umístěno do pěstounské péče z důvodu týrání či zneužívání. Teoretická část obsahuje základní pojmy, snaží se poskytnout základní vhled do celé problematiky a identifikovat potřebné souvislosti pro výzkumné šetření a analýzu dat. V teoretické části je popsána pěstounská péče, legislativní vymezení práva dětí a vlastních rodičů na kontakty, konstrukce role sociálních pracovníků v kontextu kontaktů a kontakt dětí a vlastních rodičů. Cílem empirické části je návrh výzkumného projektu a jeho následná realizace. K dosažení hlavního cíle je využita kvalitativní výzkumná strategie, konkrétně technika polostrukturovaného rozhovoru a případové studie.

Klíčová slova: sociální práce, právo na kontakty, návrat dětí do vlastní rodiny, nastavování kontaktů, vyhodnocování kontaktů, podporování kontaktů, adaptace dítěte.

Annotation

ZDRÁHALOVÁ, Sabina. *The right of children and biological parents to have contacts as support for the child's re-integration into their own family*. Diploma Degree Thesis. 2021, 123 s. University of Hradec Králové. Leader of the Diploma thesis Thesis Mgr. et. Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

The diploma thesis is focused on the right of children and biological parents to contacts as support for the child's reintegration into their own family. The aim of the diploma thesis is to find out how the social worker of the social activation service for families with children and accompanying organizations in the Hradec Králové region are thinking about the rights of children and their biological parents in the context of personal contacts, how they design, support and evaluate regular contacts, when the child is not placed into foster care due to abuse. The theoretical part contains basic concepts, tries to provide a basic look at the whole issue and identify the necessary context for research and data analysis. The theoretical part describes foster care, the legislative definition of the right of children and their own parents to contacts, the construction of the role of social workers in the context of contacts and the contact of children and their own parents. The aim of the empirical part is the design of a research project and its following implementation. To achieve the main goal, a qualitative research strategy is used, specifically the technique of semi-structured interview and case studies.

Key words: social work, right to contacts, return of children to their own family, setting contacts, evaluating contacts, supporting contacts, child adaptation.

Obsah

Úvod	10
1 Teoretická část	12
1.1 Pěstounská péče	12
1.1.1 Prevence náhradní rodinné péče	12
1.1.2 Umístění dětí mimo vlastní rodiny	13
1.1.3 Pěstounská péče	15
1.2 Legislativní vymezení práva dětí a vlastních rodičů na kontakty	18
1.2.1 Koncept nejlepšího zájmu dítěte	18
1.2.2 Princip proporcionality	20
1.2.3 Právo dětí a vlastních rodičů na pravidelné osobní kontakty	21
1.3 Konstrukce role sociálních pracovníků v kontextu kontaktů	23
1.3.1 Konstrukce role orgánu sociálně právní ochrany dětí	23
1.3.2 Konstrukce role doprovázející organizace pro pěstounské rodiny	25
1.3.3 Konstrukce role sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi	27
1.4 Kontakt dětí a vlastních rodičů	29
1.4.1 Význam vlastní rodiny pro dítě	29
1.4.2 Přínos kontaktu pro dítě a vlastního rodiče	30
1.4.3 Nastavování kontaktu	32
1.4.4 Vliv práce s riziky a potřebami na realizaci práv dítěte a vlastního rodiče na kontakty	35
1.4.5 Adaptace dítěte v pěstounské péči	37
1.4.6 Podpora integrace dítěte do vlastní rodiny skrze osobní kontakt	38
Shrnutí teoretické části	40
2 Metodická část	41
2.1 Formulace hlavního cíle výzkumu a dílčích cílů výzkumu	41
2.2 Odůvodnění volby výzkumné strategie	41

2.3	Interpretativní fenomenologická analýza.....	42
2.4	Technika získaných údajů.....	43
2.5	Transformace cílů do tazatelských otázek.....	44
2.6	Zdůvodnění vybraného výzkumného vzorku a jeho charakteristika.....	46
2.7	Průběh výzkumu.....	48
2.8	Způsob zpracování získaných údajů.....	51
2.9	Etická a jiná rizika výzkumu.....	52
3	Analýza a interpretace dosažených výsledků.....	54
3.1	Práva dětí a jednotlivé kolize.....	54
3.2	Práva vlastních rodičů a jednotlivé kolize.....	60
3.3	Nastavování kontaktů.....	65
3.4	Vyhodnocování kontaktů.....	79
3.5	Podpora kontaktů sociálními pracovníci.....	81
	Shrnutí výzkumné části.....	84
	Závěr.....	86
	Zdroje.....	90

Seznam použitých zkratk:

DC = dílčí výzkumný cíl

SP = sociální pracovníce

SPS = sociální pracovník sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (respondent z řady pracovníků v pomáhajících profesích, pracující s cílovou skupinou rodiny s dětmi)

SPD = sociální pracovník doprovázející organizace pro pěstounské rodiny (respondent z řady pracovníků v pomáhajících profesích, pracující s cílovou skupinou rodiny s dětmi)

DOP = doprovodná organizace pro pěstouny

PP = pěstounská péče

ZSPOD = zákon o sociálně právní ochraně dětí

Směrnice o NRP = Směrnice o náhradní rodinné péči

OSPOD = orgán sociálně právní ochrany dětí

SAS = sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi

ČR = Česká republika

MPSV = Ministerstvo práce a sociálních věcí

NRP = náhradní rodinná péče

zákon 108/2006 Sb. = Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Úmluva o právech dítěte = Úmluva o právech dítěte, ratif. č. 104/1999 Sb.

Úvod

Tématem diplomové práce je právo dětí a vlastních rodičů na kontakty jako podpora integrace dítěte do vlastní rodiny. Teoretickým východiskem diplomové práce je Úmluva o právech dítěte, která stanovuje právo dítěte na pravidelné osobní kontakty s vlastními rodiči, pokud jsou kontakty v nejlepším zájmu dítěte. Jedním ze zásadních úkolů sociální práce je prosazovat lidská práva a dbát na jejich dodržování. Sociální pracovnice přímo ovlivňují implementaci práva na kontakty v praxi. Z výsledků výzkumu explicitně vyplývá, zda a jakým způsobem sociální práce prosazují právo na kontakty.

Základním východiskem diplomové práce je mezinárodní shoda na tom, že nejlepším prostředím pro dítě je vlastní rodina dítěte. Navzdory tomuto konsensu, je v praxi toto sloučení stále obtížně dosažitelné. Název práce kontakty jako podpora integrace dítěte do vlastní rodiny vychází především ze Směrnice o náhradní rodinné péči, která je vydaná výborem OSN pro práva dítěte, neboť právě ta vnímá podporu kontaktů jako součást procesu opětovné integrace dítěte do vlastní rodiny.

Diplomová práce vychází z konceptu sociální práce. V současné době neexistuje všeobecně platná formulace sociální práce či její vymezení. Vzhledem k rozmanitosti a rozsáhlosti oboru sociální práce vnímám jako klíčové ztransparentnit svou pozicionalitu, neboť právě ta udává směr celého textu. Sociální práci vymezují především v kontextu sociálního fungování, které se zaměřuje nejen na změnu klienta, ale také na změnu sociálního prostředí. „*Sociální práce je profesionální aktivita zaměřená na zlepšení nebo obnovení sociálního fungování klienta a na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl*” (Navrátil In Matoušek, 2001, s. 184). Dle Musila (2008) se přikláním k profesionálnímu a aktivistickému pojetí sociální práce.

Hlavním cílem diplomové práce je **zjistit, jak sociální pracovnice sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a doprovodné organizace v Královehradeckém kraji přemýšlí o právech dětí a jejich biologických rodičů v kontextu osobních kontaktů, jak probíhá navrhování, podporování a vyhodnocování pravidelných kontaktů, kdy dítě nebylo umístěno do pěstounské péče z důvodu týrání či zneužívání.** Ke zkoumání stanoveného výzkumného projektu využívám kvalitativní výzkumnou strategii, konkrétně se jedná o techniku polostrukturovaného rozhovoru a případové studie. Kvalitativní výzkumná strategie umožní prozkoumat fenomény komplexně a do hloubky. Účelem není vytvořit obecně platné závěry.

Domnívám se, že hlavním přínosem práce pro praxi sociální práce může být nejen teoretické ukotvení čerpané ze zahraničních výzkumů, ale také závěry výzkumu mohou inspirovat sociální pracovníky pro implementaci inovativních prvků vedoucích k lepšímu naplňování práv dětí na kontakty. To je také aplikačním cílem diplomové práce.

Teoretická část diplomové práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. V první kapitole je vymezen teoretický koncept diplomové práce. První podkapitola se věnuje pěstounské péči. Tato podkapitola je klíčová pro celý koncept diplomové práce, protože hlavní cíl práce je orientován na děti umístěné v pěstounské péči. V této podkapitole je také vymezena prevence náhradní rodinné péče a umístění dětí mimo vlastní rodiny. Druhá podkapitola se věnuje legislativnímu vymezení kontaktu. V této podkapitole je vymezen nejlepší zájem dítěte, který musí sociální pracovníce využívat při každém rozhodování týkajících se dětí. Následuje vymezení principu proporcionality, který slouží k nastavení výzkumného projektu. Dále bude definováno samotné právo dětí a vlastních rodičů na kontakty. Vzhledem k tomu, že sociální práce je komplexním oborem, který se neorientuje pouze na aplikace práva v praxi, dojde k vymezení tří přístupů sociální práce k právu. Třetí podkapitola se věnuje konstrukci roli sociálních pracovníků v kontextu kontaktů. Konkrétně se jedná o sociální pracovníce orgánu sociálně právní ochrany dětí, doprovázející organizace a sociálně aktivizačních služeb. Stěžejní podkapitolou je kontakt dětí a vlastních rodičů. Z dostupných zahraničních a mezinárodních výzkumů je vymezen význam vlastní rodiny pro dítě, přínos kontaktu pro dítě a vlastního rodiče, vliv práce s riziky a potřebami na realizaci kontaktů, nastavování kontaktů, adaptace dítěte v pěstounské péči a podpora integrace dítěte do vlastní rodiny.

Metodická část tvoří druhou kapitolu, v níž je navrhnout výzkumného projektu. Výzkumný projekt je navrhnout na základě vymezených teoretických konceptů. Jedná se především o princip proporcionality, Úmluvu o právech dítěte, Směrnice o náhradní rodinné péči, tři přístupy sociální práce k právu, vliv práce s riziky na realizace kontaktů a dílčích zahraničních výzkumů. Nejprve je formulován hlavní cíl práce a dílčí výzkumné cíle. Následně odůvodním volbu výzkumné strategie, transformuji cíle do tazatelských otázek, zdůvodním vybraný výzkumný vzorek. Závěrem představím průběh výzkumu, způsob zpracování dat a představím etická a jiná rizika výzkumu. V třetí části jsou analyzována data a interpretovány dosažené výsledky.

1 Teoretická část

V teoretické části je vymezena pěstounská péče, následuje legislativní vymezení práva dítěte a vlastních rodičů na kontakty. V teoretické části je popsána konstrukce role sociálních pracovníků v kontextu podpory dítěte, vlastního rodiče a pěstounské rodiny. Následně je vymezena dílčí kapitola kontaktů na základě národního, ale i mezinárodního legislativního rámce.

1.1 Pěstounská péče

1.1.1 Prevence náhradní rodinné péče

Prevence náhradní rodinné péče vychází z práva dítěte i vlastního rodiče na zachování rodinného prostředí a jeho nedotknutelnost, pokud je to v nejlepším zájmu dítěte. V mezinárodních legislativních dokumentech je toto právo vymezeno v Úmluvě o právech dítěte, Listině základních práv a svobod Evropské unie a Všeobecné deklaraci lidských práv a svobod. Děti musí být chráněny proti neoprávněným zásahům do rodinného prostředí (článek 16, Úmluva o právech dítěte). Česká republika se dle Úmluvy zavazuje k poskytování dostatečné podpory rodičům či zákonným zástupcům v plnění jejich rodičovské odpovědnosti a rozvoji institucí, které jsou potřebné k této pomoci při péči o dítě. Dle legislativních dokumentů neexistuje žádná hierarchie práv dítěte. Výbor OSN pro práva dítěte, Evropský soud pro lidská práva a Ústavní soud ČR pokládají právo na zachování rodinného prostředí za mimořádně důležité (Hofschneiderová, 2016). Vzhledem k legislativnímu vymezení musí sociální pracovníci umožnit dítěti vyrůstat ve vlastní rodině a poskytnout dostatečnou ochranu proti zasahování do rodinného prostředí.

Směrnice o náhradní rodinné péči (2009) (dále jen Směrnice o NRP) se věnuje podpoře rodičovské péče a prevenci potřeby náhradní rodinné péče. Klíčovou zásadou (2009) je podpora rodin a dětí takovým způsobem, aby děti mohly vyrůstat v rodinném prostředí u vlastní rodiny. Pomoc má spočívat v podpoře a posilování rodičů v péči o své děti. Stát je důležitým aktérem v prevenci náhradní rodinné péče. Stát má vydávat opatření směřující k dostupné podpoře vlastních rodin. Opatření sociálních politik a programů by mělo zahrnovat vytvoření služeb zaměřených na posilování rodiny, podpůrných sociálních služeb a politiku pro oblast mládeže. Tyto formy podpory mají zaručit, aby děti mohly vyrůstat v přirozeném, láskyplném prostředí. Forma státní podpory také zaručuje, aby nedocházelo k odebrání či umístění dítěte do náhradní rodinné péče (Směrnice o NRP, 2009).

Následně je vymezena legislativa České republiky. Právo na podporu rodiny je ukotveno v Listině základních práv a svobod. Konkrétně se jedná o článek 32, písmo 5: „*rodiče, kteří*

pečují o děti, mají právo na pomoc státu“. V ZSPOD je rozvedeno právo na podporu v § 12, písmu 2., dle kterého je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen poskytnout rodiči pomoc, která spočívá především v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny. Je však omezeno na zařízení pro výkon ústavní výchovy a zařízení vyžadující okamžitou pomoc. Ačkoliv Listina a ZSPOD garantuje podporu vlastnímu rodiči, tak se jedná výhradně o vlastního rodiče, který má dítě ve své péči. Právo na pomoc státu není zaručeno rodičům, jejichž dítě je umístěno do pěstounské péče.

Dle Brennan, Rosenzweig (2008) je podpora rodiny jakékoliv opatření, které vede k tomu, aby děti mohly vyrůstat se svými vlastními rodiči ve svém rodinném prostředí. Jedná se o komplexní podporu, která je rodinám poskytována. Podporu rodiny lze vymezit jako *„programy, jejichž cílem je napomáhat členům rodiny, aby navzájem naplňovali své potřeby a aby s ohledem na zájmy rodiny jednali i v prostředí mimo rodinu. Podpora rodiny v tomto širokém pojetí nesleduje jen zájmy dítěte, ale zabývá se i tím, jak se chovají dospělí a jak jsou v rodině spokojeni“* (Matoušek, Pazlarová a kol, 2014, s. 13) V České republice se k podpoře rodiny využívá pojem sanace rodiny. Sanace rodiny je definována jako *„soubor opatření sociálně právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen.“* (Bechyňová, Konvičková, 2011, s. 17). Dle Matouška, Pazlarové a kol (2014) má podpora rodiny širší záběr než rodinná terapie. Podpora rodiny se zabývá vazbami v rodině, fungováním rodiny, společenstvím a využívá zdroje, které mohou být formální i neformální. Principem je podporovat dítě prostřednictvím pomoci jeho rodině (Bechyňová, Konvičková, 2011). Podpora je rodině poskytována nejen v případě, že ohrožené dítě žije s vlastní rodinou, ale i v případě, že se dítě nachází mimo vlastní rodinu.

1.1.2 Umístění dětí mimo vlastní rodiny

Důsledkem neřešené situace či nedostatku podpory rodině může být umístění dítěte mimo rodinu. Vždy se nemusí jednat o odebrání dítěte z rodiny na základě soudního rozhodnutí. Rodič může také pod vlivem náročné životní situace sám požádat o umístění dítěte mimo rodinu. Je velmi důležité zajistit včasnou podporu rodiny, jejíž cílem je zachování rodiny jako celku.

Odebrání či umístění dítěte mimo vlastní rodinu je považováno za poslední možné řešení. V případě umístění dítěte z rodinného prostředí musí stát poskytnout dětem zvláštní ochranu pomocí náhradní péče (článek 20, Úmluva o právech dítěte). Tento zásah do rodinného prostředí má být uskutečněn na co nejkratší možnou dobu. Finanční či materiální nouze se nesmí stát důvodem pro odebrání dítěte do náhradní péče. Chudoba má být spíše signálem

toho, že rodina potřebuje adekvátní formu podpory. V případě, že dojde k umístění dítěte do náhradní rodinné péče, musí stát podpořit rodinu takovým způsobem, aby se děti mohly vrátit zpět do péče vlastních rodičů. Dítě má být umístěno co nejbližší bydlišti vlastních rodičů, pokud je to v nejlepším zájmu dítěte. Směrnice o NRP je pro sociální práci velmi důležitá, protože rodině zaručuje podporu nejen v případě, že se dítě nachází v péči vlastních rodičů, ale také pokud je dítě umístěno do náhradní péče. Dle Směrnice o NRP (2009) mají tedy přednost opatření, která dítěti zaručí vyrůstat v jeho rodinném prostředí. Pokud dítě nemůže zůstat se svými vlastními rodiči, hledají se zdroje v rodině, které by byly schopné a ochotné se o dítě postarat. Pokud blízký příbuzný nemůže o dítě pečovat, má být dítě umístěné do rodinného prostředí, tedy do náhradní rodinné péče. Ústavní péče má být poslední možností při umístění dítěte do náhradního prostředí (Směrnice o NRP, 2009).

Dle ZSPOD se musí dávat přednost opatřením, která zaručí dítěti vyrůstat v jeho rodinném prostředí (zákon 359/1999 Sb., § 9a, písmo 2). ZSPOD a NOZ stanovují, že pokud je v nejlepším zájmu dítěte, aby bylo umístěno mimo vlastní rodinu, tak první variantou jsou příbuzní či osoby blízké (zákon 359/1999 Sb. § 15, písmo 1, zákon 89/2012 Sb., § 954, písmo 2). V případě, že neexistují příbuzní či osoby blízké, kteří by dítěti mohli zaručit řádnou výchovu, tak je dítě umístěné do náhradní péče. Dle ZSPOD a NOZ je pěstounská péče upřednostněna před ústavní výchovou (zákon 89/2012 Sb. § 958 písmo 1, zákon 359/1999 Sb., § 9a, písmo 2). Dítě dle ZSPOD nesmí být z rodiny odebráno primárně z důvodu chudoby, tzn. kvůli bytovým a majetkovým poměrům rodičů (zákon 359/1999 Sb., § 14 písmo 3b).

V roce 2017 došlo ke zpracování údajů o příčinách umístění dětí mimo vlastní rodinu z perspektivy orgánů sociálně právní ochrany dětí. Mezi hlavní důvody umístění dětí mimo vlastní rodinu patří v České republice zanedbání výchovy (43, 7 %), jiné překážky v péči o dítě (26, 5 %), výchovné problémy dítěte (24, 6 %). Týrání dítěte vedlo k odebrání dětí ve 4,1 % případů a ke zneužívání docházelo v 1,1 %. Pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí specifikovali zanedbání výchovy a péče jako individuální problém na straně rodičů. Respondenti zmiňovali, že obvykle se jednalo o kumulaci více příčin. Rodiče dle pracovníků OSPOD dětem nezaručili základní potřeby jako jsou dostatek jídla, zdravotní péče, bydlení, hygiena apod. Sociální pracovnice tyto příčiny spojují se špatnou ekonomickou situací rodičů. Špatná bytová a sociální situace je zmiňována při kumulaci s dalšími příčinami. Rodiče dle respondentů odmítají nabízenou pomoc. K zanedbání výchovy také dochází v případě, že rodiče užívají návykové látky, mají mentální hendikep či duševní onemocnění. Mezi výchovné problémy respondenti řadí protiprávní jednání, trestnou činnost, agresivitu,

nerespektování autorit, zneužívání návykových látek, záškoláctví aj. Tyto výchovné problémy vnímali respondenti jako souvislost s nezvládnutou výchovou rodičů (Topinka, 2017).

Domnívám se, že některé z výše uvedených problémů nemusí nutně vznikat pouze na základě osobního selhání rodin. Jedná se o alarmující situaci dětí a jejich vlastních rodin. Dočasná podpora rodiny je důležitá u zanedbání výchovy dítěte a výchovných problémů. Díky této podpoře by nemuselo docházet k umístění dětí mimo vlastní rodinu v tak velké míře. Adekvátní a vhodná podpora rodiny umožňuje dětem vyrůstat v prostředí vlastní rodiny. Samozřejmě je také otázkou, jestli existuje dostatek organizací, které by tuto podporu mohly rodinám s dětmi nabídnout. Langmeier a Matějček (2011) se staví kriticky k názoru, že i špatná rodina je pro dítě vhodnější než dobrý ústav.

Dle výzkumu provedeného autory Tesla, Woodruff, Bess, Milner a Woolverton (2019) v USA, systém péče o ohrožené děti reaguje především na krizové situace než na prevenci ohrožení dítěte. To znamená, že stát do rodin zasahuje až poté, co se rodiny nachází ve velmi nepříznivé sociální situaci. Prevence není vhodnou formou zajištěna. V ČR tuto situaci potvrzuje Prokop (2020). Systém sociálního zabezpečení v ČR je neúspěšný v poskytování včasné pomoci. Strategii je čekat, až problém vznikne a až se lidé dostanou do skutečných a velkých životních nesnází. Například matky samoživitelky nemají adekvátní podporu a systém je nechá propadnout do azylových domů, dluhové pasti aj. Děti z rodin se odebírají do ústavní a náhradní rodinné péče. Prokop (2020) sděluje, že tento přístup je velmi nákladný. Ústavní péče o jedno dítě stojí od šedesáti do osmdesáti tisíc korun měsíčně. Azylový dům stojí dvacet až třicet tisíc korun. Prevence umístění do ústavní či náhradní rodinné péče je pro stát výhodnější (Prokop, 2020). Měsíční výdaj na podporu jednoho dítěte v kojeneckém ústavu stojí 70 000 Kč, zatímco intenzivní podpora vlastní rodiny stojí 6 000 Kč (Dobry start, 2019).

1.1.3 Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné péče. Náhradní rodinnou péči lze definovat jako *„formu péče, při které je dítě vychováváno náhradními rodiči přímo v jejich rodinách. Účelem je poskytnout dětem přechodnou či dlouhodobou péči v době, kdy se ocitají bez rodinného zázemí“* (Vyskočil, 2014, s. 38). Dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, má pěstounská péče přednost před ústavní výchovou.

Pěstounská péče je *„zvláštní forma státem zprostředkované, řízené a kontrolované náhradní výchovy v rodině nebo prostředí rodinu připomínajícím, zabezpečovaná též z jeho*

strany hmotnou podporou“ (Švestka, Dvořák, Fiala, 2020). Pěstounství je služba, kdy je dítě vlastního rodiče svěřeno do péče jednotlivce nebo manželského páru. Pěstounská péče se snaží zajistit dítěti osobní péči v co nejpříznivějším prostředí, které se podobá rodinné atmosféře (Nožířová, 2012). „Pěstoun pečuje o dítě někoho jiného. Je to služba dítěti, která vyplývá z faktu, že dítě získává další, nikoli novou rodinu! Pěstoun mu proto vztahy nenahrazuje, nýbrž je novým vztahům učí“ (Jurajdová, 2015, s. 11). Z této definice vyplývá, že mezi pěstounem a dítětem nevzniká stejný právní vztah jako mezi vlastními rodiči a dětmi. Dítě v pěstounské péči není právně volné a nemá zrušené vztahy s původní rodinou. Pokud je dítě umístěno do pěstounské péče, tak neprobíhá změna statusu dítěte, dítě nemá příjmení pěstounů a nedochází ke změně zápisu na matrice. Pěstounskou péči je nutné považovat za subsidiární k péči vlastní rodiny.

Vlastní rodiče mají nadále rodičovskou odpovědnost a jsou vykonavateli těchto práv. Vlastním rodičům jsou zachována jejich práva a povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti. Výjimku těchto práv lze nalézt v zákoně 89/2012 Sb., občanský zákoník, v § 966. Vlastní rodiče zůstávají zákonnými zástupci, kteří mají stále práva a rodičovské povinnosti. Pěstoun rozhoduje pouze o běžných záležitostech dítěte. Dítě jemu svěřené zastupuje a je oprávněn spravovat jeho jmění. Práva a rodičovské odpovědnosti mohou být upraveny soudem.

Legislativní vymezení pěstounské péče v České republice lze najít v zákoně č. 2/1993 listině základních práv a svobod, zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákoně 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Mezi mezinárodní úmluvy a předpisy komunitárního práva patří Úmluva o právech dítěte, Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení a Listina základních práv a svobod Evropské Unie.

Dle občanského zákoníku § 959, písmo (1) „o pěstounské péči může soud rozhodnout na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě“ (zákon 89/2012 Sb., občanský zákoník). Na základě judikatury Evropského soudu pro lidská práva mají vlastní rodiče právo požadovat dítě zpět do své péče, pokud mají splněné podmínky a budou řádně nést rodičovskou odpovědnost. V České republice je toto právo vymezeno v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Rodič má dle § 959, písmo 2 nárok na požadování dítěte zpět do své osobní péče. Pokud je to v souladu s nejlepším zájmem dítěte, soud tomuto návrhu vyhová (zákon 89/2012 Sb., občanský zákoník). Vzhledem k tomuto legislativnímu vymezení lze pěstounskou péči definovat jako přechodný institut. Pěstouni pomáhají vlastní rodině při výchově jejich dítěte, v období, kdy se vlastní rodiče o své dítě nemohou nebo nechtějí starat.

Pěstounská péče je státem podporovaný a financovaný institut náhradní rodinné péče. Stát zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte. Pěstounům je za poskytování řádné péče a výchovy o dítě poskytována finanční odměna. Pěstounská péče končí buď rozhodnutím soudu, nebo dovršením zletilosti dítěte.

V České republice existují dvě formy pěstounské péče. Jedná se o klasickou pěstounskou péči a přechodnou pěstounskou péči. V odborné literatuře se často objevují výrazy krátkodobá pěstounská péče pro přechodnou pěstounskou péči a dlouhodobá pěstounská péče označující klasickou pěstounskou péči. Dle mého názoru není vhodné využívat terminologii související s délkou umístění dítěte do pěstounské péče, protože pěstounská péče slouží dítěti po dobu, kdy se o něho nemůže starat vlastní rodič.

Institut přechodné pěstounské péče byl uzákoněn roku 2006. Pěstounská péče je legislativně upravena především v zákoně 89/2012 Sb., občanský zákoník a 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Přechodná pěstounská péče je dle ZSPOD § 27a, písm. 7 koncipována jako přechodné opatření, kdy rodič nemůže ze závažných důvodů pečovat o dítě, v maximální délce dvanácti měsíců. V tomto případě se jedná o krizový institut, který dává rodičům čas na to, aby si upravili poměry takovým způsobem, který vede k návratu dítěte zpět do jejich péče. Dále může být dítě do přechodné pěstounské péče svěřeno na „*dobu, po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat*“ a na „*dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba.*“

Z výše uvedených situací je zřejmé, že přechodná pěstounská péče slouží k překlenutí doby, než bude dlouhodobě vyřešena situace dítěte. Přechodná pěstounská péče poskytuje okamžitou pomoc ohroženému dítěti, u kterého je očekáváno, že se vrátí zpět do své vlastní rodiny. Vlastním rodičům poskytuje dobu na upravení podmínek k tomu, aby si mohli převzít dítě do své péče. Pokud se však vlastní rodič nemůže postarat o dítě, poskytuje přechodná pěstounská péče čas na vyhledání stabilní náhradní rodiny pro dítě. Přechodná pěstounská péče je určena nejdéle na 1 rok pobytu dítěte v přechodné pěstounské péči. Pokud je dítě svěřeno do pěstounské péče, musí soud nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda setrvávají důvody pro svěřeni dítěte do pěstounské péče. Soud si nejčastěji k přezkoumání poměrů žádá o zprávu příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí. Šrajbrová (2019) zmiňuje, že přechodná pěstounská péče je vymezená na dobu jednoho roku, nicméně v odůvodněných případech ji lze prodloužit, pokud je to v nejlepším zájmu dítěte.

Klasická pěstounská péče je určena pro děti, u kterých se předpokládá, že doba, kterou stráví mimo vlastní rodinu, bude delší než 1 rok. Klasická pěstounská péče je koncipována pro

děti, pro které není vhodná jiná forma náhradní rodinné péče. Zároveň dítě není právně volné pro adopci.

1.2 Legislativní vymezení práva dětí a vlastních rodičů na kontakty

1.2.1 Koncept nejlepšího zájmu dítěte

Děti jsou v oblasti práva, vzhledem k jejich zranitelnosti, držiteli speciálních pravidel ochrany. Princip nejlepšího zájmu dítěte je jedním z nejdůležitějších principů ochrany dětských práv. Na základě mezinárodního práva je nejlepší zájem dítěte zakotven v Úmluvě o právech dítěte a Listině základních práva a svobod Evropské unie. Princip nejlepšího zájmu dítěte lze najít také v dalších národních legislativách jednotlivých členských států.

Definice nejlepšího zájmu dítěte má obecný význam a nestanovuje konkrétní faktory nejlepšího zájmu dítěte. V institutu nejlepšího zájmu dítěte neexistuje žádná hierarchie práv. Zájem dítěte je však rozveden dalšími ustanoveními. Všechna práva, která jsou v Úmluvě obsažena, jsou na stejné úrovni a státy, které Úmluvu přijaly, se zavazují respektovat a zabezpečit každému dítěti veškerá práva. Dle Hofschneiderové (2017) je nejlepší zájem dítěte základním principem a nepohlíží na dítě jako na objekt péče a ochrany, ale považuje ho za nositele práv. V Úmluvě o právech dítěte je nejlepší zájem dítěte definován v článku 3 odstavci 1 *„zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány“*.

Nejlepší zájem dítěte má být dle Úmluvy poskytován *„při jakékoli činnosti týkající se dětí.“* To znamená při úkonech, jednáních, návrzích, službách musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem. Činností se v tomto případě rozumí také nečinnost. V definici Úmluvy následuje slovní spojení „týkající se,“ které znamená, že právní povinnost se vztahuje na všechna rozhodnutí, která přímo i nepřímo ovlivňují děti. Nejlepší zájem dítěte musí být prioritou při rozhodování o právech dítěte, a to nezávisle na tom, zda je činěno veřejnými či soukromými orgány. Princip nejlepšího zájmu dítěte vyžaduje, aby rozhodování nebylo ovlivněné zájmy ostatních, ale naopak by mělo být zaměřeno výhradně na dítě a jeho nejlepší zájem. Důležité je, že princip nejlepšího zájmu dítěte se týká „dětí“ v množném čísle (Obecný komentář č. 14 Výboru pro práva dítěte, 2013). Sociální pracovníce dle výše uvedeného vymezení musí při svých rozhodnutích vyhodnocovat nejlepší zájem a legitimizovat odůvodnění orgánu, který zapojují. Koncept nejlepšího zájmu dítěte je dynamický a neustále se mění. Nejlepší zájem dítěte je důležité přehodnocovat.

Úmluva o právech dítěte je doplněna Obecným komentářem č. 14 Výboru pro práva dítěte. V tomto dokumentu jsou rozlišeny tři složky principu nejlepšího zájmu dítěte. První složkou je hmotné právo, které dětem zaručuje posouzení nejlepšího zájmu při každém rozhodování. Druhou složkou je interpretace práva. Pokud dojde k rozdílnému výkladu nejlepšího zájmu dítěte má být zvolen takový výklad, který účinně naplňuje nejlepší zájem dítěte. Třetím aspektem je procesní právo, které dětem zaručuje vyhodnocení dopadu rozhodnutí o dítěti. Pokud dojde k rozhodnutí, musí být zřejmý postup, který zohlednil nejlepší zájem dítěte. V rámci procesního práva je také důležité zdůvodnění rozhodnutí, které zahrnuje konkrétní kritéria, dle kterých bylo rozhodnutí uskutečněno (Obecný komentář č. 14 Výboru pro práva dítěte, 2013).

Vymezení nejlepšího zájmu dítěte je kritizováno kvůli jeho vágnosti a obecnosti. Kritika vychází také z rozdílnosti interpretace nejlepšího zájmu dítěte (Hammarberg, 2008). Obecný komentář č. 14 Výboru pro práva dítěte považuje nejlepší zájem dítěte za komplexní pojem, který je třeba určovat s individuálním kontextem dítěte. Z toho důvodu je třeba jej nastavit tak, aby vyhovoval konkrétní situaci a potřebám dětí. Koncept nejlepšího zájmu dítěte tedy musí být flexibilní a přizpůsobitelný kontextům individuálních situací dětí. Flexibilita pojmu nejlepšího zájmu dítěte umožňuje reagování na individuální situaci dítěte (Obecný komentář č. 14 Výboru pro práva dítěte, 2013).

V Obecném komentáři č. 14 Výboru pro práva dítěte jsou vypsány konkrétní faktory, které navazují na konkrétní články v Úmluvě o právech dítěte. Prvním faktorem je názor dítěte v záležitostech, které se jej týkají. Názor dítěte je ukotven v článku 12 Úmluvy a zaručuje dětem právo na svobodné formulování svých vlastních názorů. Těmto názorům musí být vždy věnována patřičná pozornost (Úmluva o právech dítěte). Při nejlepším zájmu dítěte je potřeba brát zřetel na identitu dítěte. Děti mají potřeby, které lze zobecnit a vychází ze specifické a konkrétní situace dítěte. Identita souvisí především s charakteristikami týkajícími se pohlaví, sexuální orientace, kulturní příslušnosti aj. Dalším faktorem je ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů, který je vymezen v podkapitole týkající se pěstounské péče. Péče, ochrana a bezpečí dítěte znamenají zajištění základních materiálních, fyzických, vzdělávacích a emocionálních potřeb. Děti od svých rodičů cítí lásku, bezpečí a mají vytvořenou vazbu k pečující osobě. Je třeba brát v úvahu také zranitelné postavení dítěte, tedy například hendikep, příslušnost k menšinové skupině, oběť trestného činu atd. (Obecný komentář č. 14 Výboru pro práva dítěte). Děti mají také právo na zdraví, právo na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně zdravotního stavu, právo na bezplatný přístup ke kvalitnímu povinnému vzdělávání (Úmluva o právech dítěte).

1.2.2 Princip proporcionality

V praxi sociální práce však není vždy možné zajistit všechny tyto práva dítěte. V individuálním případě se mohou jednotlivá práva dítěte dostávat do vzájemného konfliktu. Princip proporcionality je metodou, která se využívá v případě vzájemné kolize práv. Prvním případem v České republice, kde se tento typ právní argumentace objevil, byl Nález sp. zn. Pl. ÚS 43/93 ze dne 12. 4. 1994. Došlo k ustálení metody principu proporcionality do judikatury Ústavního soudu. Princip proporcionality je vystavěn na zásadě minimální a přiměřené intervence. Dle Hofschneiderové (2016) je mnoho rozhodnutí vykonávaných intuitivně a zahrnují subjektivní pohled. Princip proporcionality umožňuje objektivizaci procesu zjišťování nejlepšího zájmu dítěte.

V judikatuře neexistuje konsenzus na počtu kroků při určování principu proporcionality. Například v Nálezu Ústavního soudu sp. Pl. Ús 6/17 ze dne 20. 2. 2018 se hovoří o tří-krokovém testu proporcionality. Naopak v Nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 35/17 ze dne 19. 6. 2018 je využíván čtyř-krokový test principu proporcionality. Test proporcionality je sporný v oblasti určování legitimacy. Moller (2012) při určování principu považuje kritérium legitimacy za první krok. Naopak Grimm (2007) považuje princip proporcionality za tří-krokovou strategii. Klatt, Meister (2012) tvrdí, že princip legitimacy je nutné využít v obou případech. Pokud se jedná o princip proporcionality, který je tvořen třemi kroky kritérium legitimacy bude východiskem pro test principu proporcionality. V případě čtyř-krokového testu bude kritérium legitimacy součástí principu proporcionality. Dle Van der Schyffa (2005) je nejprve potřeba posoudit, zda se jedná o legitimní cíl. Pokud ano lze přikročit k dalším kritériím.

Prvním krokem je určení, zda dochází k naplnění kritéria vhodnosti. Kritérium vhodnosti znamená zvažování, zda sledovaný cíl vede k potřebnému. Kritérium vhodnosti je naplněno, pokud je i přes omezení základního práva umožněno dosáhnout sledovaný cíl (Hollander, 2001). V případě, že dojde k naplnění kritéria vhodnosti, lze přistoupit k dalšímu kritériu potřebnosti (Hofschneiderová, 2016). Kritérium potřebnosti znamená zvažování, zda sledovaného cíle nemůžeme dosáhnout pomocí jiných prostředků, které by zasahovaly menší měrou do práv dítěte. Toto kritérium je velmi důležité, protože sociální pracovnice by do života svých klientů měly zasahovat v minimální míře. Následně je důležité vyhodnotit, zda je řešení přiměřené v užším slova smyslu. Sociální pracovník musí reflektovat, zda míra, kterou je zasaženo do práv dítěte, je vyvážena významem sledovaného primárního cíle (Hollander, 2001).

Sociální práce je velmi komplexní. Kromě kontextu práva zahrnuje jiné kontexty životních situací klientů. Braye a Preston-Shoot (2006) zkoumali vztah práva a sociální práce. Znázorňují využívání práva v praxi sociální práce na konceptu trojúhelníku, který tvoří (1) technická racionalita (2) morálka, etika a (3) lidská práva. V praxi sociální práce existují tři různá pojetí mezi právem a sociální prací. První přístup je orientován na striktní dodržování práva, které je hlavním východiskem pro rozhodování. V druhém případě se jedná o pojetí, které vychází z morálky a etiky. Sociální pracovník zvažuje, zda rozhodnutí je správné a morální. Poslední pojetí klade důraz na lidská práva, spravedlnost. Toto pojetí vyžaduje kritickou reflexi práva, kterou využívá pro samotnou intervenci, ale také je zdrojem řešení pro opresi (Braye a Preston-Shoot, 2006).

Janebová (2020) propojila trojúhelník Braye a Prestona-Shoota (2006) s principem proporcionality (Hofschneiderová, 2016) a vytvořila osnovu pro kritickou reflexi právních dilemat. Prvním krokem je posouzení, zda je klient ohrožen na zdraví či životě. Pokud k tomu dochází, je důležité se dle Janebové (2020) zaměřovat na rizika spíše než na potřeby klienta. Druhým krokem je reflexe všech právních aspektů, které se váží k individuální situaci klienta. Třetí krok zahrnuje reflexi etické odpovědnosti, která se váže ke konkrétním potřebám či rizikům. V rámci čtvrtého kroku má sociální pracovník reflektovat právní a právně-etické kolize. Následuje pojmenování všech možností, kterými lze situace v souladu se zákonem využít. Dalším krokem je princip proporcionality, který zahrnuje určení kritéria vhodnosti, potřebnosti a přiměřenosti v užším smyslu. Sedmý krok navazuje na neoliberalní kontext, v rámci, kterého dochází k reflektování oprese. Pokud došlo k nalezení omezení, je třeba hledat možnosti řešení, například iniciovat změny legislativního prostředí (Janebová, 2020).

1.2.3 Právo dětí a vlastních rodičů na pravidelné osobní kontakty

Právo na kontakty mezi dítětem a vlastním rodičem je ukotveno v mezinárodních i národních legislativních dokumentech. V rámci mezinárodního práva je právo na kontakty upraveno v Úmluvě o právech dítěte, Listině základních práv a svobod Evropské unie, sdělení 91/2005 o sjednání úmluvy o styku s dětmi a Směrnice o náhradní rodinné péči (2009) a doporučení č. 87 týkající se pěstounské péče

Kontakt dle Sdělení 91/2005 o sjednání úmluvy o styku s dětmi vymezuje kontakt jako „*pobyt dítěte, které po omezenou dobu zůstane nebo se stýká s nějakou osobou uvedenou v článku 4 a 5, se kterou obvykle nežije*“. Kontakt je také „*jakákoliv forma komunikace mezi dítětem a touto osobou*“. Za kontakt se také považuje „*poskytnutí informací této osobě o dítěti nebo dítěti o této osobě*.“ V dalších mezinárodních legislativních dokumentech je právo dítěte a vlastního rodiče vymezeno pomocí formy osobního pravidelného kontaktu, viz níže.

V Úmluvě je právo na kontakty vymezeno v článku 9, písmenu 3: „*státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte*“. Z tohoto článku je zřejmé, že Úmluva specifikuje i formu kontaktu. Dle Úmluvy má dítě právo na *osobní a pravidelné* kontakty. Listina základních práv a svobod právo na osobní pravidelné a přímé kontakty s oběma rodiči vymezuje v článku 24, písmenu 3. V těchto mezinárodních dokumentech je právo na kontakty vymezeno jako právo dítěte. Ve sdělení 91/2005 Sb., o sjednání úmluvy o styku s dětmi, je právo na kontakt vymezeno jako právo dítěte a vlastního rodiče: „*dítě a jeho rodiče mají právo navázat a udržovat vzájemný pravidelný styk*“ (sdělení 91/2005 Sb.). Ve sdělení o sjednání úmluvy styku s dětmi není vymezena forma osobního kontaktu. Ve všech mezinárodních dokumentech se však hovoří o pravidelnosti kontaktu.

Evropská rada a výbor ministrů vydal doporučení č. (87) 6 týkající se pěstounské péče. V úvodu tohoto doporučení je vymezeno, že je v nejlepším zájmu dítěte zůstat v kontaktu s vlastní rodinou. Zlepšení podpory pro vlastní rodiny by zajistilo snížení potřeby pěstounských rodin. Právo na kontakty je ukotveno v článku 2. Osobní vztahy mezi dítětem a jeho původní rodinou mají být zachovány a vlastní rodině jsou poskytovány informace týkající se blaha dítěte za předpokladu, že není v rozporu s nejlepším zájmem dítěte.

Směrnice o náhradní rodinné péči o děti se ve článku 32 zabývá tím, co má stát prosazovat v rámci své politiky, aby podporoval právo na styk mezi biologickým rodičem a dítětem: „*státy by měly prosazovat politiky, které podporují rodiny při plnění jejich povinností vůči dětem, a které prosazují právo dítěte na vztah s oběma rodiči*.“ Dle Směrnice o NRP (2005) je důležité dítě umístit co nejbližší bydlišti vlastních rodičů. Dle směrnice o NRP tak dochází k usnadnění kontaktu a návratu dítěte do péče vlastních rodičů.

V České republice je právo rodičů na kontakty vymezeno v zákoně 89/2012 Sb., občanském zákoníku, v § 960, písmu 2. „*rodiče mají právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat i právo na informace o dítěti, ledaže soud z důvodů hodných zřetele rozhodne jinak*“. Právo vlastního rodiče na kontakt vychází také z povinnosti pěstouna. Pěstoun dle § 967 má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat vztah mezi dítětem, vlastním rodičem a dalšími blízkými osobami dítěte, pokud je to v nejlepším zájmu dítěte (zákon 89/2012 Sb.). Forma kontaktu je stejně jako v mezinárodní legislativě vymezena. Jedná se o kontakty osobní. Zákon 89/2012 Sb. klade důraz na pravidelnost kontaktu. V české legislativě je nárok na kontakty definovaný jako právo vlastního rodiče. Právo na informace vychází z povinnosti

pěstouna, který musí rodiče informovat o podstatných záležitostech dítěte (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 966, článek 2).

1.3 Konstrukce role sociálních pracovníků v kontextu kontaktů

Podporu při celém procesu umístění dítěte do pěstounské péče a při následujícím pobytu dítěte v pěstounské péči potřebuje dítě, vlastní rodič a blízké osoby dítěte a pěstounská rodina. Cílem této podkapitoly je ozřejmit uplatnění multidisciplinárního týmu v komplexně pojaté situaci dítěte a objasnit, jakou roli mají jednotliví sociální pracovníci v kontextu uspokojování potřeb klientů. Podkapitola vychází z předpokladu, že všichni sociální pracovníci pracují v kontextu nejlepšího zájmu dítěte.

Roli sociálního pracovníka definuje Matoušek (2003, s. 190) jako „*standardy chování očekávaného od jedince v určité sociální pozici, které určují kdy, kde a co má vykonat*“. Jandourek (2001, s. 207) roli vymezuje jako „*souhrn očekávaných jednání vůči jedinci, který zastává určitou sociální pozici*“. Je zřejmé, že role sociálního pracovníka vychází z jeho sociální pozice. Sociální pracovníci na očekávanou roli může reagovat přijetím či odmítnutím. Dle Banks (1999) se na konstrukci role sociálního pracovníce podílí především čtyři povinnosti: povinnost vůči klientovi, povinnost vůči profesi, povinnost vůči organizaci a povinnost vůči společnosti. Matoušek (2003, s. 44–45) dodává, že „*Sociální pracovník se pohybuje v rámci práv a povinností definovaných právním systémem, zaměstnavatelem a profesními standardy. Institucionální rámec je důležitý, protože sociální pracovník zasahuje do života klientů a je potřeba, aby jeho právo zasahovat bylo legitimní*“. Janebová (2014) roli sociálních pracovníků vnímá komplexněji. Sociální pracovníci ovlivňují „*tři roviny fungování*“, mezi které řadí pracovníkovo osobní já, profesionální rovina a vícečlenný pomáhající systém.

Z výše uvedeného lze konstatovat, že jednání sociálních pracovníků může být ovlivněno různými kontexty situace. Z toho důvodu je velmi důležité, aby sociální pracovníci neustále podrobovaly své myšlení a konání kritické reflexi. O důležitosti kritické reflexe se zmiňuje například Brown, Rutter (2008). Kritická reflexe spočívá v aktivním přemýšlení nad všemi aspekty konkrétní a individuální situace. Při kritické reflexi dochází k hodnocení zkušeností, které produkují výsledky nového porozumění a způsobu, jakým přemýšlíme a fungujeme.

1.3.1 Konstrukce role orgánu sociálně právní ochrany dětí

Sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí se řídí zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. OSPOD je povinen dle § 19 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí sledovat vývoj dítěte svěřeného do výchovy jiné osoby, navštěvovat rodinu kde

dítě žije, nejméně jednou za 6 měsíců, je odpovědný za zpracování individuálního plánu ochrany dítě a vedení spisové dokumentace (zákon 399/1999 Sb.).

Sociální pracovnice OSPOD monitorují kontakty mezi vlastním rodičem a dítětem. Pokud ke kontaktu nedochází, tak sociální pracovnice aktivním přístupem podporuje aktivní kontakt dítěte s vlastní rodinou. OSPOD pravidelně vyhodnocuje situaci dítěte a vlastního rodiče a poskytuje jim pomoc. Po umístění dítěte do pěstounské péče také činí taková opatření, která zajišťují kontakt vlastního rodiče a dítěte co nejdříve. Sociální pracovník nemá být pasivním aktérem při nastavování kontaktu. Po umístění dítěte do pěstounské péče sociální pracovnice OSPOD aktivně spolupracuje s rodiči na návratu dítěte do vlastní rodiny, což vyplývá z Evropského soudu pro lidská práva (Šimůnková, 2020). V kontextu návratu dítěte do péče vlastního rodiče je dle Směrnice o NRP (2009) důležité komplexní posouzení životní situace k rozhodnutí procesu opětovné integrace dítěte do vlastní rodiny. Sociální pracovník OSPOD zde vystupuje jako koordinátor, který využívá odborníky z různých oborů, a především vlastní rodiče a dítě k tomuto posouzení. Pomocí multidisciplinárního týmu je určen hlavní cíl a konkrétní kroky zdokumentované v písemné podobě. Úkoly i cíle jsou odsouhlasené všemi účastníky.

Sociální pracovnice OSPOD je koordinátorem multidisciplinárního týmu, tzv. case managerem. Case management je metoda sociální práce, skrze kterou sociální pracovník pomáhá zajišťovat klientům jejich specifické potřeby (Global, 2018). Case management lze definovat jako „proces spolupráce, v němž se posuzují, plánují, implementují, koordinují, monitorují a vyhodnocují možnosti a služby, které vyžaduje uspokojení potřeb klienta“ (CCMC in Hubíková, 2018, s. 31). Case manager je koordinátorem týmu, který zodpovídá za vytvoření a realizaci individuálního plánu, prostřednictvím kterého dosáhne požadované pomoci konkrétnímu klientovi. V rámci case managementu dochází k zajištění komplexního posouzení životní situace a pojmenování konkrétních potřeb klienta, od kterých se odvíjí plán intervence. Do tohoto plánování je zapojen celý multidisciplinární tým, který se skládá především z klienta a jeho blízkých, návazných sociálních a dalších služeb. Case management je participativní proces, ve kterém je zásadní dítě a vlastní rodič a jejich právo na sebeurčení. Case management slouží ke zplnomocnění klienta takovým způsobem, aby mohl iniciovat změnu (Ellison, Dunn, 2006). Z výzkumů vyplývá, že kvalitní case management zvyšuje kvalitu rozhodování a poskytování služeb v oblasti ochrany dětí (Global, 2018). V tomto případě dochází ke střetávání velkého množství aktérů. Výjimečnost sociální práce od ostatních oborů spočívá v komplexnosti a pohlížení na životní situace

z různých kontextů. Dle Silnclair-Gibson, Shupe (2020) je důležité na životní situaci dítěte nahlížet v kontextu mikro, mezo a makro systémů.

Ke spolupráci v multidisciplinárním týmu slouží případové konference. Dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí - zejm. § 10 odst. 3, písm. e) má sociální pracovníce OSPOD povinnost svolávat případové konference. Případová konference je „*plánované, koordinované a pevně strukturované pracovní setkání rodičů, dítěte a odborníků, kteří pracují, pracovali nebo budou pracovat s ohroženým dítětem, jeho rodiči, popř. i s členy širší rodiny*“ (Bechyňová, 2012, s. 14). Smyslem případových konferencí je „*komplexně vyhodnotit situaci dítěte a jeho rodiny, pojmenovat cíl pomoci a vytvořit plán činností, jež dítěti a rodině pomohou cíle dosáhnout*“ (Bechyňová, 2012, s.15). Metoda case management a případových konferencí je dle mého názoru nezbytná k multidisciplinární spolupráci, protože dochází k řízení velkého množství aktérů

1.3.2 Konstrukce role doprovázející organizace pro pěstounské rodiny

V roce 2013 došlo k novele zákona o sociálně právní ochraně dětí. Tato změna se týká nároku na odbornou pomoc pěstounským rodinám ve formě doprovázení pěstounských rodin. Koncept podpory pěstounských rodin vychází právě z práv a povinností, které pěstounské rodiny mají. Právní a věcný rámec doprovázení spočívá ve vytvoření dohody o poskytování pěstounské péče, kterou pěstoun uzavírá s doprovázející organizací nebo OSPOD. Dohoda, která je takto uzavřena, vychází z individuálního plánu ochrany dětí, kterou vypracovává OSPOD. Cílem doprovázení pěstounských rodin je zajistit bezpečné a podnětné prostředí pro dítě umístěné do pěstounské péče, dostatečnou a vhodnou podporu a pomoc pěstounům, zajišťovat potřeby pěstounů a kontrolu výkonu pěstounské péče. Doprovázející organizace je povinna pěstouny s dítětem navštěvovat minimálně jedenkrát za dva měsíce. Pokud však pěstoun a dítě potřebuje větší míru podpory, je klíčem k úspěšnému a efektivnímu doprovázení navštěvovat rodinu jednou za měsíc nebo častěji.

Dle praktického průvodce doprovázením pěstounské péče (2015), role sociálního pracovníka v doprovázející organizaci spočívá ve třech nejdůležitějších oblastech. První z nich je management, do kterého patří ověřování si porozumění role pěstouna, podporu pěstounů při péči o svěřené dítě, zjišťování práv dětí umístěných do pěstounské péče, monitorování umístění dítěte do pěstounské rodiny, spolupráce s dalšími profesionály aj. Druhou oblastí je podpora, která obsahuje reflexi pěstounů, vysvětlování osobních a profesionálních hranic, příležitosti reflektovat dopad pěstounství na jejich vlastní rodinu, možnost vyjádřit své obavy a problémy, příležitost hledat řešení jejich situace, podpora při získávání finanční podpory a poradenství, doprovázení a neformální vzdělávání. Poslední oblastí je vzdělávání a činnost

doprovázejícího sociálního pracovníka. Jedná se o stanovování vzdělávacích cílů a oblasti podpory s pěstounem, které staví na předchozích zkušenostech pěstounů, monitorovat efektivitu a přínos vzdělání, zjišťovat zpětnou vazbu pěstounů a pomáhat rozvíjet profesionální kompetence.

Pro pěstounské rodiny a jejich blízké osoby je situace také velmi náročná. Znovu dochází k velké změně v jejich životě, se kterou se musí vyrovnat. Zároveň také musí plnit své povinnosti a práva vymezené legislativou. Pěstoun má dle § 47a ZSPOD právo na poskytnutí pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě, právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě v rozsahu 14 kalendářních dnů, právo na zprostředkování psychologické, terapeutické pomoci, právo na plnění dalších povinností. Pěstoun má dle § 966, písmo (1) zákona 89/2014 Sb., občanského zákoníku, povinnost o dítě osobně pečovat. Také má dle ZSPOD povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě, povinnost umožnit sledování naplňování dohody a také udržovat, prohlubovat a rozvíjet sounáležitost dítěte s jeho vlastní rodinou, povinnost umožnit kontakt dítěte s vlastním rodičem.

Pěstoun dle zákonem vymezené povinností musí vést rozhovor s dítětem o jeho vlastní rodině. Koluchová, Matějček (2002) zmiňují, že je třeba se k tomuto tématu opakovaně vracet. Pěstouni by neměli čekat, až dítě samo o vlastních rodičích začne mluvit. Pěstouni mají být dle odborné literatury iniciátorem tohoto rozhovoru. Uhlířová (2014) doporučuje při komunikaci s dítětem vycházet z názorů a vzpomínek dítěte, nesmí lhát, informace o vlastním rodiči může postupně rozšiřovat. Pěstoun nemá hodnotit vlastního rodiče.

Výzkum zaměřený na zvládání pěstounských kompetencí nabízí Basiaga, Róg a Zibeba-Koldzij (2018). Výzkumu se účastnilo 58 pěstounských rodin žijících v Polsku. V otázce postoje reintegrace dítěte do vlastní rodiny zauímají pěstouni v 65,5 % rozhodně negativní postoj, pozitivně se k této myšlence přiklání 19 % informantů a rozhodně pozitivně 13,3 % pěstounských rodin. Do podpory dětí a jejich vlastní rodiců řadí výzkumníci umožnění kontaktu, který představuje důležitou proměnnou určující možnost reintegrace dítěte zpět do vlastní rodiny. Frekvence a kvalita kontaktu je jedním z nejvýznamnějších faktorů k návratu dítěte. Povinnost usnadnit kontakt ukládá pěstounským rodinám právo, stejně jako v ČR. Pěstouni mají ke kontaktu ve 32,8 % pozitivní postoj. Výzkum také nabízí náhled na podporu vzpomínek dítěte a udržování rodinných vazeb skrze postoj pěstounů. Pěstouni v 36,2 % mluví s dítětem o vlastní rodině pouze tehdy, když konverzaci dítě samo zahájí, v 32,8 % nemluví s dítětem, na posledním místě je s 31 %, kdy pěstouni s dětmi mluví o jejich vlastních rodinách. Postoj pěstounů k vlastní rodině má významný dopad na postoj dětí vůči

svým vlastním rodičům. Z výzkumu vyplývá, že většina pěstounských rodin se domnívá, že sloučení dítěte s vlastní rodinou je zbytečný proces. Kvalita zapojení pěstounů má negativní dopad na návrat dítěte do péče vlastních rodin. Pěstounské rodiny usilují o zbavení práv vlastních rodičů na své děti. Tento postoj je typický pro pěstounské rodiny, které mají dítě svěřené v péči déle než 3 roky.

Od pěstounů se očekává, že usnadní návštěvy, budou podporovat formy interakce mezi dítětem a vlastním rodičem a podporovat vlastního rodiče v jejich úsilí o znovusjednocení. Sanchirico (2000) vnímá, že pěstounská rodina je nedílnou součástí tohoto procesu. Pojmenovává, že mnohdy dochází k neochotě pěstounských rodin usnadnit osobní kontakt vlastním rodičům s jejich dětmi. Jejich jednání odůvodňuje silnou orientací na rodinu. Většina lidí, kteří se stanou pěstouny, tak učiní z důvodu lásky k dětem. Pro mnoho pěstounů je pěstounství považováno za cestu k adopci, pro další z nich způsob vyplnění prázdného místa. Pěstouni tak vnímají vlastní rodiče jako zanedbávajícího. Všichni pěstouni však nevnímají vlastní rodiče negativně (Sanchirico, 2000). V kontextu České republiky zmiňuje Pech (2018) postřeh ze své praxe, kdy pěstounské rodiny usilují o rozšíření svých základních práv vůči dítěti, které mají v péči.

1.3.3 Konstrukce role sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Dle zákona je možným zdrojem pomoci pro vlastní rodiče sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi. SAS je upravena zákonem 108/2006 Sb., o sociálních službách a vyhláškou 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách vymezuje sociálně aktivizační služby v § 65, písmu 1 jako: *„služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.“* SAS poskytují tyto základní činnosti. První z nich jsou výchovná, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutická pomoc a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách).

SAS jsou velmi důležité pro podporu rodiny a fungují jako výše uvedená prevence náhradní rodinné péče. Sociální pracovníci se pomocí intenzivní práce s rodinou snaží dosáhnout žádoucích změn ve fungování rodiny, ale také nezapomínají na strukturální příčiny problémů. Prevence umístění mimo vlastní rodinu je méně finančně nákladná, než umístění dítěte do pěstounské péče či do ústavní péče.

Podpora vlastních rodičů je klíčová. Dítě lze podpořit prostřednictvím práce s vlastními rodiči (Matoušek, Pazlorová, 2014). Nesmith (2015) vnímá, že podpora rodičů je nekonzistentní. Antwool (2013) považuje práci s vlastním rodičem za přehlížený aspekt praxe. Domnívám se, že tvrzení zahraničních odborníků koresponduje se situací v ČR. V zahraničních výzkumech (Antwool, 2013, Sinclairlan, 2005, Nesmith, 2015) je podpora vlastního rodiče vnímána jako klíčová k dobrému kontaktu pro dítě, ale také k návratu dítěte.

Podpora rodičů má významný vliv na pravidelnost kontaktů (Nesmith, 2015). Antwool (2010) se ve svém výzkumu zaměřuje na práci s vlastní rodinou v kontextu kontaktu a zjistila, že pokud dochází k podpoře vlastního rodiče, tak se daří udržovat pravidelné osobní kontakty. V rodinách, kde se nepracovalo na podpoře kontaktu, docházelo k větší pravděpodobnosti s potížemi v oblasti udržení pravidelných kontaktů s jejich dítětem. Z jejího výzkumu tedy vyplývá, že práce s vlastní rodinou má pozitivní vliv na pravidelnost kontaktů, ale také je významným prvkem k dosažení stálosti. Babber a Delfabbro (2004) tuto teorii potvrzují a dodávají k ní, že je důležité vytvoření plánu. V případě, že byl vytvořený plán kontaktů, rodiče ho dodržovali. Obtížnější je situace, když není vytvořený plán kontaktů, ani není domluvené, jak se kontakty budou nastavovat. Rodiče také potřebují vědět, že mohou být zapojeni do života dětí více než jen kontakty. Mohou se účastnit lékařských prohlídek, školních besídek a vzdělávacích rozhodnutí (Nesmith, 2015).

Práce s vlastní rodinou je významná nejen v počátcích umístění dítěte do pěstounské péče, ale i v dalším průběhu setrvání dítěte v pěstounské péči. Podpora vlastního rodiče je zásadní pro blahobyt dítěte v pěstounské péči. Dle Antwool (2013) v počátcích umístění dítěte do pěstounské péče podporuje sociální pracovník vlastního rodiče vyrovnat se se ztrátou vlastního dítěte. Vlastní rodiče často žijí pod vlivem předchozího selhání v rodičovské roli a opakovaně se k němu vrací. Dle Sinclairlan (2005) v prvních 3 měsících je důležité s rodičem pracovat na důvodu umístění dítěte do pěstounské péče. Rodič potřebuje podporu k odstranění překážek bránících v přímé péči o vlastní dítě. V případě návratu dítěte do péče vlastního rodiče se dítě obvykle vrací do horších materiálních a finančních podmínek. Obavy vlastního rodiče se tak posilují. Vlastní rodič v této fázi potřebuje velké množství podpory a ujištění, že zvládne svoji rodičovskou roli (Matoušek, Pazlarová, 2014).

Výzkumem je podložena důležitost pozitivních vztahů mezi pěstounskými a vlastními rodinami. Je evidentní, že tento vztah má pozitivní vliv na dítě v pěstounské péči. Podporou vlastních rodičů lze dosáhnout dobrého vztahu mezi ním a pěstounem. Jedná se však o náročnou a dlouhodobou práci (Beek, Schofield, 2004, Sellick, Thorburn 2002, Selwyn, 2004). Dle Sinclairlan (2005) je důležité, aby sociální pracovník podporoval vlastního rodiče

v komunikaci o svém dítěti s pěstounem. Dle Matouška a Pazlarové (2014) se vlastní rodič cítí oproti pěstounům velmi nejistý, protože pěstoun je v jeho očích mnohem schopnější. Vlastní rodič může mít obavy z vazby dítěte na pěstouny.

V zahraniční odborné literatuře se objevuje inovativní způsob práce s vlastním rodičem, pokud odmítá spolupráci s odborníky. Dle Basiaga, Róg a Zieba (2018) může poradní a motivační roli zastávat pěstounská rodina. Pěstounská rodina může vlastnímu rodiči pomoci s finančním plánováním, otázkami bydlení a dalšími překážkami bránícími vlastnímu rodiči v péči o vlastní dítě. Spoluprací mezi vlastním rodičem a pěstounem dochází ke zlepšení schopnosti rodičů. Dle výzkumu je pozitivní vztah mezi vlastním rodičem a pěstounem jedním z faktorů úspěšné reintegrace dítěte zpět do vlastní rodiny.

1.4 Kontakt dětí a vlastních rodičů

1.4.1 Význam vlastní rodiny pro dítě

Rodina je pro dítě nezákladnější a nejtrvalejší institucí ve společnosti. Pokud dítě vyrůstalo s vlastními rodiči, docházelo k vytvoření vztahové vazby. Odborná literatura v zahraničí se neshoduje s názory českých odborníků. Dle zahraniční literatury je vztah mezi vlastním rodičem a dítětem psychologickou daností. V rámci umístění dítěte mimo vlastní rodinu dochází k separaci. Pro dítě ztráta vztahu s vlastním rodičem znamená trauma a velkou ztrátu. Každá snaha o vyloučení vlastního rodiče z života dítěte je nerealistická a pro dítě znamená zátěž v jeho psychickém vývoji a vývoji identity v pěstounské péči (Kubičková, 2011).

Dítě bylo zvyklé vyrůstat s vlastním rodičem. Změna péče je pro dítě velkým zásahem do jeho života. Obvykle se jedná o rodiče, kteří se nachází trvale ve špatné sociální situaci, v rámci, které nemohou dostatečně pečovat o své děti. Tito rodiče obvykle mají velmi hezký vztah se svými dětmi, což pro obě strany znamená trauma z umístění dítěte do pěstounské péče (Pazlarová In Matoušek, 2017). Umístěním dítěte do pěstounské péče není jeho situace vyřešena, právě naopak. Dítě potřebuje informace o důvodu jeho umístění do pěstounské péče a o tom, co bude s jeho rodiči.

Děti myslí na své vlastní rodiče velmi intenzivně, a to i v případě, že si je nepamatují nebo je neznají. Náhradní rodič je dle legislativy povinen informovat dítě o skutečnosti pěstounství. Dítě ví, že se narodilo někomu jinému, s kterým má biologickou vazbu. Vlastní rodina je pro dítě velmi důležitá, proto jedním z důležitých důvodů pro podporu rodičovského kontaktu je prostý fakt, že většina vlastních dětí po těchto kontaktech touží. Z výzkumu, kterého se zúčastnilo 59 dětí, většina uvedla, že jim chyběla jejich rodina. Britská studie se také zaměřovala na názory dětí vyrůstajících v pěstounské péči a zjistila, že jejich přání ohledně

rodičovského kontaktu nebyla ve většině případů dodržována (Barber, Delfabbro, 2004). Nejpodrobnější studii provedl Claever (In Sinclairlan, 2005), který zjistil, že děti v pěstounské péči se často zabývají svými rodinami a důvody jejich umístění do pěstounské péče. Děti tráví čas přemýšlením o sobě navzájem téměř každý den.

Zahraniční výzkum zaměřený na dětskou perspektivu ukázal, že vlastní rodiny zůstávají pro děti žijící v pěstounské péči důležité. Výzkumníci prováděli rozhovory s dětmi. Jejich cílem bylo najít osoby, které jsou pro děti nejdůležitější v jejich životě. Ke zjištění využívali vnitřní kruh diagramového znázornění jejich světa. Všechny kruhy dětí zahrnovaly své biologické sourozence, i když se s nimi nikdy nesetkaly. Většina z dětí do kruhu nakreslila své vlastní rodiče, a to i když s nimi nikdy neměly žádný kontakt nebo s vlastními rodiči měly negativní zkušenost (Atwool, 2013).

Zjistilo se, že i když děti mají silné pouto ke svým pěstounským rodinám, tak chtějí více kontaktu s vlastní rodinou. Děti chtěly emocionálně patřit do vlastní i pěstounské rodiny významným způsobem. Většina dětí si přeje kontakt se svojí vlastní rodinou, a to se postupem času nemění. Během rozhovorů s dětmi se ukázalo, že kontakt s vlastním rodičem a jeho blízkost v životě dítěte je dominantním tématem pro děti. Ty děti, které ztratily kontakt se svými vlastními rodiči uváděly, že je třeba lépe zabezpečit, aby se to nestávalo u dalších dětí (Atwool, 2013).

Děti také sdělovaly, že je pro ně velmi důležité, aby nebyly umístěné mimo okres. U některých dětí byl útek z domova motivován touhou být s vlastní rodinou a mít více kontaktů. Zdůrazňovaly také důležitost kontaktu se svými sourozenci (Atwool, 2013). Pravidelné posuzování pohledů a přání dětí je velmi důležité. Je nezbytné, aby docházelo k pravidelné konzultaci s dětmi o kontaktu s jejich vlastní rodinou.

1.4.2 Přínos kontaktu pro dítě a vlastního rodiče

V minulosti docházelo k ospravedlňování osobního kontaktu návratem dětí zpět do vlastní rodiny. Nicméně ne všechny děti se navrátí zpět do své rodiny. Kontakt není jen o tom, umožnit dítěti návrat do vlastní rodiny. V mnoha případech se jedná o nerealistický cíl. Kontakt má mnohem větší, širší potenciál. Obecně platí, že kontakt je právo dětí a vlastních rodičů. Účelem kontaktu je udržení či zlepšení vztahu a respektování přání dětí, umožnění návratu do vlastní péče rodiče a uklidnění dítěte (Sinclairlan, 2005).

V následující části bude popsán přínos kontaktu pro dítě a vlastního rodiče. Tato část bude vycházet především z analýzy zahraniční literatury a výzkumů, na základě, kterých budou stanoveny přínosy, které se v jednotlivých zahraničních statích vyskytují. Kontakt je pro dítě

prostředek k **posílení a zachování vazeb mezi ním a vlastním rodičem** (Baber, Delfabbro, 2004, Antwool, 2013, Berry, 2007, Sanchirico, 2000, Boyle, 2017). Zdravý vývoj je během života podporován vytvářením stabilního emocionálního pouta. Kontakt k tomu významnou měrou přispívá. Díky kontaktu si dítě vytváří existenci alespoň jedné vztahové osoby, která dítěti poskytuje bezpečí, zdroj identity, ale také zvyšuje budoucí kapacitu dítěte v pěstounské péči. Narušení a oddělování dítěte od vlastních rodičů vyvolává v dětech pocit úzkosti, opuštění, odmítnutí a strachu (Baber, Delfabbro, 2004).

Kontakt je důležitým prostředkem k udržení vztahu s vlastními rodiči (Atwool, 2013). Kontakty také pomáhají obnovit rodinné vazby (Sanchirico, 2000). Obvykle je tento vztah jediný trvalý, který děti mají. Vazby mezi vlastním dítětem a rodičem by neměly být porušovány. Zahraniční výzkumy ukazují, že zkušenosti rodičů se ztrátou dětí se při plánování kontaktů příliš nezohledňují. Jako hlavní překážkou při nastavování kontaktů je nízká priorita sociálních pracovníků (Milham in Atwool, 2013). Berry (2007) k tomu dodává, že u dětí v pěstounské péči hrozí riziko ztráty vztahu s vlastním rodičem. Osobní kontakt je považován za primární a efektivní pro udržení a posílení rozvoje vztahu.

Vztahová vazba mezi dítětem je důležitá pro udržování vztahů se členy rodiny. Vztah pomáhá vytvářet potencionální novou vazbu. Kontakt pomohl dětem vytvořit si bezpečnou vazbu k jejich novým pěstounským rodinám. Zmínil úzkost dětí a fungoval pro nastolení bezpečí a pohody. Děti uvedly, že kontakt jim pomohl si uvědomit, že jsou součástí dvou rodin. Vztahová vazba mohla vést k aktivaci nebezpečného chování. K tomu docházelo v případě, že vlastní rodič odmítal dítě během kontaktu. V případě, že rodiče slibovali dětem, že se vrátí domů, je přiměli, aby změnilí svůj vztah k náhradním rodinám. Jak výše popisují, domnívám se, že se jedná o neúmyslné chování vlastních rodičů, proto je třeba s nimi pracovat na přípravě na kontakt (Boyle, 2017).

Druhým přínosem je **psychologické prospívání dítěte**. Pravidelné osobní kontakty rodičů s dětmi souvisí s blahobytem dětí v péči (Nesmith, 2015). Baber, Delfabbro (2004) uvádí, že kontakt zvyšuje psychologický blahobyt dítěte v pěstounské péči tím, že zmírňuje nepříznivé psychologické důsledky. Loxterkamp (2009) popisuje konkrétní příklady psychologického prospívání dítěte. Kontakt zmírňuje újmu tím, že se minimalizuje neštěstí a často pocíťovaná bolestivá zkušenost se ztrátou vlastních rodičů.

Pro děti kontakt představoval příležitost, jak vyřešit ambivalentní pocity kolem ztráty rodin. Děti zmínily, že jim velmi pomohl fakt, že znají své vlastní rodiče. Dětem na svých rodičích stále záleží a důvod umístění do pěstounské péče jim pomohl se vyrovnat s pocitem ztráty. Kontakt pomohl některým dětem pracovat skrze pocity popření, hněvu a smutku dosáhnout

pozitivního výsledku. U některých dětí docházelo k zesilujícím pocitům ztráty. Pěstouni uváděli, že kontakt prodlužoval pocit smutku, protože dětem připomínal šťastné vzpomínky a bolestné odloučení. Některé děti se cítily velmi rozrušené z toho, že byly oddělené od svých rodin, zejména pokud měly při kontaktu pozitivní zkušenost (Boyle, 2017).

Následující přínos je spojen s *identitou dítěte*. Kontakt má dle Antwool (2013) potencionál pomáhat dětem řídit jejich dvojí identitu a udržovat pozitivní vztahy se svými blízkými, postavené na realistickém porozumění a uznání jejich silných a slabých stránek. Boyle (2017) došel ke zjištění, že díky kontaktu došlo k vytvoření duální identity. Kontakt tlumil pocit viny dětí a dával jim prostor otevřeně hovořit o jejich pocitech. Díky kontaktu si děti vytvářely psychologické spojení s vlastní rodinou (Boyle, 2017). Kontakt pomáhá dětem při etnické a kulturní identitě. Dítě díky kontaktu s vlastní rodinou udržuje kulturní spojení (Antwool, 2013). V České republice se pro realizaci kontaktů využívá především argument identity dítěte, který lze nalézt v celé řadě metodických postupů ke kontaktu.

Kontakt přispívá k *reálnému náhledu dětí na minulost* a tím vytváří lepší pohled na přítomnost a budoucnost. Dítě se lépe orientuje v reálném světě. Děti, které navštíví jejich rodiče, by neměly mít pocit, že byly opuštěny. Děti budou mít lepší pocit z toho, kým jsou. Bude jim připomenuto, že jejich rodiny jsou bezpečné a dobré. Takové děti mohou být ochotnější přijímat a přizpůsobovat svůj čas v pěstounské péči s vědomím, že se o ně jejich biologické rodiny stále zajímají a budou jim k dispozici, až se změní okolnosti (Baber, Delfabbro, 2004). Děti v pěstounské péči jsou součástí dvou rodin. S vlastní rodinou je spojuje biologická danost, předchozí vztah aj. Děti si o svých rodičích vytváří svůj vlastní obraz. Mnohdy se jedná o nereálný pohled. Pokud mají děti kontakt, tak si nevytváří nereálné fantazie o rodičích, mají základ pro svoji identitu a vytváří si zdroj, který mají k dispozici i pro pozdější život (Sinclairlan, 2005).

1.4.3 Nastavování kontaktu

Kontakt lze dělit na přímý a nepřímý. Přímý kontakt lze definovat jako osobní setkání dítěte s vlastním rodičem. Pod přímým kontaktem si lze představit návštěvu, setkání, výlet, procházku s rodičem, pobyt dítěte u rodiče atd. Nepřímý kontakt lze realizovat skrze psanou formu, kdy rodič dítěti napíše dopis, email, mluvenou formou, při které rodič dítěti zatelefonuje či mentálním kontaktem, při kterém náhradní rodič komunikuje o jeho vlastní rodině, jeho vzpomínkách, zkušenostech, názorech atd. (Uhlířová, 2014)

Uhlířová (2014) stanovuje intenzitu kontaktů v tomto pořadí: nepřímý kontakt, kontakt za asistence pracovníka, kontakt bez asistence, ½ den až 1 den dítěte s vlastním rodičem (výlet,

procházka), návštěva dítěte u vlastního rodiče (bez přenocování), pobyt dítěte v domově vlastního rodiče (s přenocováním, víkend), pobyt dítěte v domově vlastního rodiče na více dní, pravidelný pobyt dítěte u vlastního rodiče na více dní a návrat dítěte do původní rodiny. Ačkoliv je uvedena tato hierarchie, je třeba nezapomínat, že dítě i rodič mají dle zákona právo na pravidelné osobní kontakty. Znovu je důležité vycházet z individuální situace dítěte.

Základním předpokladem k nastavování a vyhodnocování kontaktu je posouzení životní situace. Navrátil (2010, s. 9) uvádí „*v jistém ohledu je totiž posouzení zárodečnou buňkou všech aktivit sociálního pracovníka. To, jakým způsobem totiž sociální pracovník na klientovu životní situaci nahlíží, se bude patrně promítat do strategie jeho práce s klientem.*“. Při posuzování životní situace rodiny je třeba vycházet z oblasti osobní, interpersonální a sociopolitické (Parson in Teater, 2010). Preferuji označení mikro, mezo a makro systém (Sinclair-Gibson, Shupe, 2020 a Dubois, Krogsrud, Miley in Janebová, 2014). Komplexní posouzení má zahrnovat i zhodnocení, jak prostředí ovlivňuje klienta a naopak, jak klient působí na své sociální prostředí (Teater, 2010). Participace klienta, který je považován za experta na jeho vlastní životní situaci je nezbytná. Klient si za pomoci sociálního pracovníka definuje cíl spolupráce.

K posuzování životní situace existují dva protikladné pohledy na pravdu. V rámci moderního přístupu lze svět objektivně popsat, porozumět mu a případně ho ovlivnit. Úkolem sociálního pracovníka je sběr tvrdých dat (například pomocí dotazníku, zpráv atd.) a jejich následná organizace a analýza. Tato analýza vede k formulaci nezpochybnitelného plánu. Sociální pracovník je expertem, který v rámci posouzení životní situace stanovuje vhodný postup (Navrátil, 2010). Dochází k vytvoření mocenského vztahu, který je legitimován procesem posouzení. Klient se musí podřídit a přizpůsobit bezchybnému plánu. Holland (2004, s. 31) zmiňuje, že „*je velmi naivní, pokud posuzující předpokládá, že je možné odhalit soubor neoddiskutovatelných, objektivních faktů o situaci*“. Konstruktivismus ve vztahu k objektivní realitě předpokládá, že je realita vytvářena sociálně, neustále se proměňuje a ve své komplexitě je v podstatě nepoznatelná. Postmodernisticky smýšlející sociální pracovník zpochybňuje objektivní pravdu. Sociální pracovník nevytváří objektivní „diagnózy“. Interpretace sociálních pracovníků při posuzování životní situace klienta se může lišit. Dle konstruktivismu neexistuje pouze jedna příčina problému. Posouzení životní situace je komplexním procesem, který není realizován jednorázově. Důraz je kladen na hloubkové, kvalitativní poznání životní situace klienta, na základě kterého bude vytvořen postup. Klient je vnímán jako partner, se kterým je posuzována jeho životní situace.

Výzkum věnující se pohledům dítěte na kontakt provedla Atwool (2013), která upozorňuje na různorodost pohledů dětí na kontakty. Různorodost těchto tvrzení je pro sociální pracovníky velmi důležitá. Sociální pracovníci by neměli využívat univerzální pravidla pro nastavování kontaktů. Je důležité naslouchat dítěti a zohlednit jeho přání, která však neznamenají, že se vše bude odehrávat v jejich souladu (Antwool, 2013).

Antwool (2013) mluví o dohodě o kontaktu, která jsou uzavíraná mezi dítětem, vlastní rodinou, pěstounskou rodinou a sociálními pracovníky. Domnívám se, že ideálním řešením je, pokud dohoda vznikne bez účasti sociálního pracovníka. V případě, že tato dohoda není možná, je třeba přizvat ke spolupráci i sociálního pracovníka. Pokud ani tato dohoda za podpory odborníků není možná, je třeba přistoupit k upravení styku soudně.

Kontaktu může být zabráněno pouze tehdy, pokud k tomu existují dobré důvody. V praxi většina dětí chce více kontaktů se svojí vlastní rodinou (Sinclairlan, 2005). Generalizace pravidel může vést k omezování kontaktů. S pravidly je důležité zacházet velmi opatrně, aby nedocházelo k oklešťování základních lidských práv a svobod. Antwool (2013) kritizuje nastavování obecných pravidel. Při nastavování kontaktu je třeba vycházet z individuální situace dítěte a vlastního rodiče a negeneralizovat pravidla. Ve svém článku uvádí orientační frekvenci kontaktu vhodnou pro dítě. Týdenní a častější kontakt se doporučuje, když je plánem navrácení dítěte do vlastní rodiny. Měsíční kontakt se obecně považuje za vhodný pro děti v trvalých umístěních.

V typickém návštěvním schématu začíná kontakt s jeho vlastní rodinou asistovaným kontaktem, pak postupuje do denních návštěv bez asistence, následně jsou realizovány víkendové kontakty. S blížícím se termínem návratu dochází k častější frekvenci kontaktů (Sanchirico, 200). Pokud je umístění krátkodobé s možností návratů, je důležité, aby docházelo k udržení a podpoře vztahů skrze pravidelný kontakt. Je nezbytné, aby pěstounská rodina vnímala a porozuměla důležitosti kontaktu a byla ochotná se aktivně zapojit do podpory vztahu mezi dítětem a vlastní rodinou (Antwool, 2013).

Při nastavování kontaktu může docházet k různorodosti pohledů na frekvenci, délku, četnost z pohledu různých aktérů. Moc mezi těmito různými stranami není rozdělena rovnoměrně a existuje značný potenciál pro střety zájmů (Antwool, 2013). Přesvědčení o nastavení kontaktu může být jiné mezi vlastní rodinou, pěstounem a dítětem a odborníky. Může však docházet k odlišným názorům i v rámci odborného multidisciplinárního týmu. Při neshodě vytváří stanovisko a konečné rozhodnutí sociální pracovník OSPOD.

1.4.4 Vliv práce s riziky a potřebami na realizaci práv dítěte a vlastního rodiče na kontakty

Riziko „je pojem, který označuje nejistý výsledek s možným nežádoucím stavem. Riziko znamená hrozbu, potenciální problém, nebezpečí vzniku škody, možnost selhání a neúspěchu, poškození, ztráty či zničení.“ (Managementmania, 2017). Při práci s riziky v sociální práci je důležité nezapomínat, že „riziko je nedílnou součástí našich životů a nezbytnou podmínkou dospívání jedince“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008, s. 34). Každý klient má právo na přiměřené riziko a sociální pracovník by se měl snažit o podstoupení rizika. Přiměřeným rizikem je riziko minimalizované na úroveň běžného života (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008).

K vyhodnocování rizik v sociální práci lze využít tři modely. *Klinické metody* jsou výsledkem individuálního posouzení rizikových faktorů o klientovi, vycházejících z praktické moudrosti, subjektivních zkušeností, názorů a postojů. *Pojistně matematický přístup* vyhodnocuje riziko pomocí statistických metod. *Strukturované klinické posouzení* je model, který je založen na kombinaci obou předchozích modelů (Janebová, 2020).

Nástroje pro posuzování rizik v sociální práci se staly ústředním prvkem v praxi sociálně právní ochrany dětí. Zhodnocení rizik je mylně interpretováno jako nejspolehlivější způsob zajištění prevence. Riziko jako ústřední typ praxe kritizuje Gillingham (2006) a Green (2007) a označují je za chybný proces podílející se na problémech v sociálně právní ochraně dětí. Přístup zaměřený na rizika obsahuje celou řadu profesních a etických rizik. Green (2007) vymezuje čtyři dopady práce s riziky v sociální práci. Riziko je zaměřené na potenciaální budoucnost. Po identifikaci rizika dochází k jeho kulturní rekonstrukci, kdy vyvolává predikci ohrožení a je třeba vytvořit opatření k zaměření. Realizace potenciaálního rizika v budoucnosti se stává důležitější než realita jejich přítomnosti. Dochází k absenci momentálních potřeb klienta. Změna role praktikujícího je druhým dopadem. Po vyprofilování potenciaálního rizika pro klienta či pracovníka je vytvořen nový imperativ, který vyžaduje reakci. Tento proces mění roli sociálního pracovníka, protože transformuje profesní povinnost sociálního pracovníka. Třetí dopad souvisí s rizikem, svobodou a odpovědností. Jedním ze znaků pozdně moderní společnosti je individualizace. Orientace na rizika je vnímána jako lepší strategie než zaměření na potřeby. Dochází k legitimizaci nástroje pro výkon větší kontroly lidí. Vláda má etický základ pro její jednání a může se zaměřovat na poskytování „ochrany“ (Green, 2007). Posledním analyzovaným dopadem na sociální práci je vztah mezi rizikem a vinou. Dochází k zaměřování se na nepříznivé situace a chyby. Pokud se takový nedostatek objeví, je důležité určení odpovědnosti. Institucionální rizika

vyplývají z očekávání politiků, médií a veřejnosti, že společenská rizika budou kontrolována a všichni budou chráněni. Organizace musí zavádět nové postupy na identifikaci rizik. Tím dochází k zvyšování administrativní dokumentace, která se děje na úkor podpory klienta (Green, 2007). Hutter (2005) uvádí, že riziko představuje atraktivní způsob řízení vlády, prostřednictvím které dochází k regulaci sociálních služeb.

V Českém kontextu pro vyhodnocování a posuzování kontaktu lze uvést *Formulář vyhodnocení rizik kontaktu*, který vytvořila Jana Kocourková a Ria Černá. Tento formulář je vystaven na 69 rizikových situacích, které mohou při kontaktu nastat. Jedná se o rizika na straně rodiče, dítěte a pěstouna. Dle Kocourkové a Černé (2018) sociální pracovník po vyplnění formuláře získá komplexní přehled existujících rizik u právě probíhajícího kontaktu. Pokud kontakt mezi dítětem a vlastním rodičem neprobíhá, formulář dokáže zachytit potencionální rizika. První list je instruktážní, informuje o nutnosti nastudování manuálu *Kontaktu dětí v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou* (Černá, Kocourková, 2018). Sociální pracovník vyhodnocuje rizika pomocí tříbodové škály: ano, ne a zatím nevím/musím zjistit. V případě, že zaškrtně ano, jedná se o rizikovou situaci a musí ji do kolonky zdůvodnit. Ve výstupním formuláři se nachází konkrétní výčet rizik. Rizika jsou rozřazena do 3 kategorií dle barev: červená, oranžová a zelená, přičemž červená značí největší míru rizika. Ve výstupním formuláři B, sociální pracovník popisuje konkrétní kroky pro zmírnění nebo odstranění zjištěných rizik a navrhuje frekvenci a formy kontaktu. Možnost podstoupení rizika zde není zmíněna.

Tento formulář spadá do definic pojistně matematického modelu vyhodnocování rizik. Sociální pracovník k vyhodnocení situace dítěte nepotřebuje komplexní znalost, stačí mu pouze kompetence vyplnit formulář. Všechna rizika jsou ve formuláři pevně stanovena, identifikace dalších rizik není potřebná. Domnívám se, že každá situace klienta je individuální, a proto se může objevit celá řada jiných rizik. Míra rizika je automaticky stanovena. Dle mého názoru v individuální situaci klienta může riziko značit jinou míru nebezpečí, proto není možné, aby bylo takto zobecněno. Sociální pracovníci, kteří využívají tento formulář, se mohou orientovat na rizika na úkor potřeb klientů. Dominance jazyka rizik, která je patrná i z názvu tohoto formuláře, může být technikou moci, která prosazuje neoliberální ideologii, která může vést k větší kontrole lidí. Sociální pracovníci se po použití takového formuláře snaží eliminovat či odstranit rizika, která mohou v budoucnosti nastat, necílí tedy na přítomnost. Sociální pracovník se tak odklání od aktuálních potřeb dítěte a jeho vlastní rodiny. Dochází také k paradoxní situaci, kdy sociální pracovník určí potenciální

budoucí riziko, ke kterému určí konkrétní kroky, jak ho eliminovat či odstranit v situaci, kdy riziko vůbec nemusí nastat.

1.4.5 Adaptace dítěte v pěstounské péči

Janebová (2014) definuje adaptaci jako schopnost přizpůsobení se lidí na sociální prostředí. Dle Janebové (2014) je lepší využívat termín resillience, který znamená „*oboustrannou schopnost adaptace*“ (Janebová, 2014, s. 105). Resillience znamená schopnost klienta přizpůsobit se prostředí, ale také schopnost prostředí adaptovat se na klienta. Období přechodu dítěte z vlastní rodiny do pěstounské péče se označuje jako adaptační proces. Adaptační proces lze definovat jako „*vícestranný proces, ve kterém dochází ke zvykání si dítěte a jeho blízkých na náhradní rodinu, ale také zvykání si náhradní rodiny na dítě a jeho blízké*“ (Zdráhalová, 2020). Resillienční proces je mnohem komplikovanější, protože se týká velkého počtu lidí. Tento proces nemůže být uskutečňován odděleně, ale vždy v kontextu ostatních lidí, kterých se bezprostředně týká. Procesu adaptace se účastní především dítě, vlastní rodina, pěstounská rodina aj.

Královehradecký kraj vydal metodiku Práce s ohroženým dítětem (2020), ve které je jedna část věnována adaptaci dítěte v náhradní rodinné péči. Tuto metodiku zpracovalo Centrum pěstounských rodin (doprovodná organizace) ve spolupráci s Krajským úřadem Královehradeckého kraje. Adaptace dítěte v náhradní rodině dle této metodiky „*začíná okamžikem příchodu dítěte do nové rodiny a trvá minimálně půl roku*“ (Královehradecký kraj, 2020). Minimální délka adaptace je půl roku a může se prodlužovat. Ambivalentním tvrzením objevujícím se v metodice je podporování kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem. Je zajímavé, že adaptační lhůta je takto vymezena, když v rámci tohoto období dochází k nejvyšší pravděpodobnosti návratu dítěte do vlastní rodiny. Adaptační proces se vztahuje na všechny členy pěstounské rodiny. Mezi členy pěstounské rodiny se dle metodiky řadí dospělí, přijaté děti, biologické děti pěstounů, širší rodina pěstounů, biologičtí rodiče dítěte. Metodika doporučuje v prvních dvou měsících dítěte v pěstounské rodině omezit kontakty. Omezení kontaktů se vztahuje i na vlastní rodiče. Dle metodiky je tento čin legitimován navázáním vztahu mezi dítětem a pěstouny.

Vzhledem k výše uvedeným zahraničním výzkumům se tento bod metodiky stává nelogickým. Například Boyle (2017) zmiňuje, že osobní kontakty s vlastním rodičem, měli pozitivní vliv na adaptaci dítěte do náhradní rodiny. Kontakt pomohl dětem se vyrovnat se ztrátou vlastního rodiče. Při umístění dítěte do pěstounské péče má docházet k podporování kontaktů s vlastní rodinou a udržení rodinných vazeb. O adaptačním procesu informuje vlastního rodiče orgán sociálně právní ochrany dětí.

Na této metodice se podílel pouze Krajský úřad Královehradeckého kraje a jedna doprovodná organizace. Domnívám se, že k takovéto metodice je třeba spolupráce celého multidisciplinárního týmu. V tomto případě je třeba zapojit nejen DOP, OSPOD, SAS a další služby. Metodika se zaměřuje především na práci s pěstounskou rodinou

Každá situace dítěte je velmi odlišná, a proto je třeba využívat individuální přístup ke každému klientovi. Tato metodika dle mého názoru nevychází z individuální situace dítěte a snaží se vytvořit univerzální proces pro všechny děti, které přechází do pěstounské péče. V metodice není specifikována forma kontaktu. Dle mezinárodních legislativních dokumentů i legislativy České republiky se jedná o osobní pravidelné kontakty (Zdráhalová, 2020).

Vzhledem k výše uvedeným výzkumům týkajícím se potřeby kontaktu dítěte s vlastní rodinou a pravděpodobností návratu dítěte zpět do rodiny, je důležité, aby v rámci prvních měsíců umístění dítěte do pěstounské péče docházelo k osobnímu kontaktu s vlastním rodičem. Z výše uvedených výzkumů vyplývá, že osobní kontakt má pozitivní vliv na adaptační proces. V rámci prvních měsíců umístění dítěte v pěstounské péči je také vysoká pravděpodobnost návratu dítěte zpět do péče vlastních rodičů. Vzhledem k tomu, že kontakt je důležitým faktorem ke sjednocení, tak je důležité jej realizovat. Pokud dochází k přerušování kontaktů, tak může docházet k dalšímu traumatizování dítěte i vlastního rodiče. Dalším důsledkem je zprerhání rodinných vazeb, které jsou pro dítě velmi významné, viz výše.

1.4.6 Podpora integrace dítěte do vlastní rodiny skrze osobní kontakt

Ze Směrnice o NRP (2009) a zahraničních výzkumů (Barber, Delfabbro, 2004, Sinclairlan, 2005, Basiaga, Róg, Zieba-Kolodziej, 2018, Delfabbro 2015, Nesmith 2015) vyplývá, že kontakt je nedílnou součástí reintegrace dítěte zpět do péče vlastního rodiče. Kontakt není jediným ukazatelem tohoto úspěchu, ale je velmi významný a nezbytný. Dalším faktorem pomáhajícím procesu sjednocení je například vztah mezi pěstounskou a vlastní rodinou (Barber, Delfabbro, 2004), práce s vlastní rodinou (Basiaga, Róg, Zieba-Kolodziej, 2018) aj.

Směrnice o NRP (2009) ve článku 3 hovoří o podpoře rodin takovým způsobem, aby děti mohly zůstat se svými rodiči. Pokud to ale není možné, je důležité rodinám pomoci, aby se děti mohly vrátit zpět do vlastní rodiny. Stát je v tomto případě považován za hlavního činitele v oblasti podpory rodin. Sociální pracovník je přímým aktérem, který podporuje návrat dítěte do vlastní rodiny. Směrnice o NRP se věnuje tématu podpory opětovné integrace dítěte do rodiny a propojuje ji s osobním kontaktem. Souvislost mezi kontaktem a návratem dítěte zpět do péče vlastního rodiče se nachází v článku 51: „kompetentní orgány by měly

navrhnout, podporovat a monitorovat pravidelný a vhodnou formou probíhající kontakt dítěte s jeho rodinou speciálně za účelem opětovné integrace“ (Směrnice o NRP, 2009). Dle odborné zahraniční literatury je kontakt ukazatelem integrace dítěte zpět do vlastní rodiny. Konkrétně se jedná o četnost kontaktů mezi vlastním rodičem a dítětem. Osobní kontakty s vlastním rodičem jsou nejlepší predikcí k návratu dítěte zpět do péče rodiče (Barber, Delfabbro, 2004).

Výzkumů na spojitost mezi četností kontaktů a opětovnou integrací dítěte do rodiny je malé množství. Baber a Delfabbro (2004) zkoumali spojitost mezi kontakty a opětovnou integrací dítěte do rodiny. Výsledky výzkumu nejsou snadno reprezentovatelné, ale lze z nich vyvodit řadu obecných závěrů o úloze rodinného kontaktu v pěstounské péči. Nejdůležitější jsou tyto čtyři hlediska. Existuje málo důkazů, které by naznačovaly, že děti umístěné v pěstounské péči zažívají snižování frekvence kontaktů s rodinou. Druhým výsledkem je: děti, které jsou v častém kontaktu se svými rodiči v rané fázi pěstounské péče, mají větší pravděpodobnost opětovného návratu do vlastní rodiny. Šance na návrat se snižují s délkou dítěte v pěstounské péči. Za třetí se sociální pracovníci domnívají, že rodinný kontakt je prospěšný pro děti. Posledním závěrem je, že existuje malý zjevný vztah mezi změnami ve frekvenci kontaktu a pravděpodobností sjednocení rodiny.

Sinclairlan (2005) ve své studii zmiňuje, že množství kontaktu bylo silně spojeno s návratem dětí domů. Vyšší pravděpodobnost návratu souvisela s propagovaným, cíleným, plánovaným, dobře fungujícím, efektivně zajištěným a přezkoumávaným kontaktem, podpořeným rodičovskou motivací, pozitivní reakcí dítěte na zvýšený kontakt a dobrou vazbou mezi rodičem a dítětem. Kontakt je ukazatelem pravděpodobnosti úspěšného návratu a docela pravděpodobnou složkou, i když ne jedinou, při dosažení tohoto úspěchu (Sinclairlan, 2005).

Trvalost návratu dítěte do péče vlastního rodiče je vyšší, pokud docházelo k podpoře rodiny. Podpora vlastní rodiny umožňuje pomáhat a rozvíjet rodičovské dovednosti a pozitivně ovlivňuje sebevědomí rodičů a jejich pocit efektivnosti a užitečnosti. Nedostatek dostupného bydlení, finanční problémy, absence formální podpory v léčebném procesu, nedostatek profesionální a neformální sociální podpory snižují pravděpodobnost účinného trvalého sloučení dítěte s vlastními rodiči (Basiaga, Róg, Zieba-Kolodziej, 2018). Obdobné nepříznivé faktory pro návrat dítěte zpět do péče vlastních rodičů, jako je chudoba, nestabilní bydlení, finanční problémy, zneužívání návykových látek, potvrdili ve svém výzkumu i autoři Delfabro, Fernandez a McCormick (2015).

Výzkum ve Velké Británii říká, že 61 % dětí, které se vrátily do péče vlastního rodiče, byly v pěstounské péči do 6 měsíců. Dále 19 % dětí se vrátilo do vlastní rodiny, přičemž v náhradní

péči byly umístěné déle než 1 rok. Ve Spojených státech amerických je situace následující, 52 % dětí se vrátilo do vlastních rodin do 1 roku umístěných v pěstounské péči (López, Dell Valle, Montserrat, 2013).

Delfabbro (2015) zkoumal délku umístění dětí v pěstounské péči a její vliv na návrat. Výsledky zjištění ukazují, že k 80 % znovusjednocení obvykle dochází během prvního roku po vstupu do pěstounské péče. Z toho vyplývá, že čím kratší dobu bude dítě umístěné v pěstounské péči, tím větší má pravděpodobnost k návratu zpět do péče vlastního rodiče. Děti jsou obvykle znovusjednoceny s rodiči v prvních 6 měsících.

Potvrzení, že pravidelné osobní kontakty zvyšují šance na návrat dítěte do péče vlastních rodičů potvrzuje studie, kterou provedl Nesmith (2015). Kontakt je dle Nesmithe (2015) ukazatelem, který pomáhá sociálním pracovníkům určit, zda je rodič připraven na návrat dítěte. Je těžké podpořit návrat dítěte k vlastním rodičům, pokud je nelze pozorovat společně a pokud dítě má málo času na navázání vztahu s vlastním rodičem.

Shrnutí teoretické části

Teoretická část je vypracována metodou kompilace odborné literatury a dalších zdrojů. Tím vytváří výchozí koncepci pro návrh výzkumného projektu. V teoretické části je vymezena pěstounská péče, konstrukce role sociálních pracovníků OSPOD, SAS a DOP a kontakty dětí s vlastními rodiči. Návrh výzkumného projektu je vytvořen především na základě principu proporcionality, Úmluvy o právech dítěte a nejlepším zájmu dítěte. Princip proporcionality sloužil k navržnutí DC1 a DC2. Pro stanovení DC3, DC4 a DC5 byla využita především Směrnice o NRP, Úmluva o právech dítěte, zahraniční výzkumy vztahující se k tématu kontaktů mezi dětmi a vlastními rodiči.

2 Metodická část

Tato část diplomové práce je zaměřena na metodologii výzkumu. Obsahem metodické části je vymezení hlavního cíle a dílčích cílů výzkumu, zahrnutých do transformační tabulky a převedené do tazatelských otázek. Následně bude popsána a odůvodněna hlavní výzkumná strategie. Zdůvodnění výzkumného vzorku a jeho charakteristika je následujícím tématem. Závěr je věnován průběhu výzkumu, způsobu zpracovaných údajů a etickým i jiným rizikům výzkumného šetření.

2.1 Formulace hlavního cíle výzkumu a dílčích cílů výzkumu

Nejprve vymezím hlavní cíl práce. Hlavní cíl výzkumu je identický s hlavním cílem práce: **Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jak sociální pracovníce sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a doprovodné organizace v Královéhradeckém kraji přemýšlí o právech dětí a jejich biologických rodičů v kontextu osobních kontaktů, jak probíhá navrhování, podporování a vyhodnocení pravidelných kontaktů, kdy dítě nebylo umístěno do pěstounské péče z důvodu týrání či zneužívání.**

DC 1: Zjistit, jaká práva mají děti z pohledu sociálních pracovníků SAS a doprovodných organizací, jak o nich sociální pracovníci přemýšlí a jak řeší jednotlivé kolize

DC 2: Zjistit, jaká práva mají vlastní rodiče z pohledu sociálních pracovníků SAS a doprovodných organizací, jak o nich sociální pracovníci přemýšlí a jak řeší jednotlivé kolize

DC 3: Zjistit, jak v praxi probíhá nastavování kontaktů s biologickým rodičem a dítětem a jak o jejich realizaci přemýšlí sociální pracovníci SAS a doprovodných organizací

DC 4: Zjistit, jak v praxi probíhá vyhodnocování kontaktů s biologickým rodičem a dítětem a jak o jejich realizaci přemýšlí sociální pracovníci SAS a doprovodných organizací

DC 5: Zjistit, jak sociální pracovníci podporují kontakty

2.2 Odůvodnění volby výzkumné strategie

Hlavní cíl práce ovlivňuje volbu výzkumné strategie. Předmětem mého výzkumu je zjistit, jak o právech přemýšlí sociální pracovníci, proto jsem se rozhodla využít k dosažení stanoveného cíle kvalitativní výzkumnou strategii. Vzhledem k neexistující platné definici kvalitativního výzkumu ho vnímám jako „*nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím*“ (Disman, 2002, s.285).

Dle Denzine a Lincoln (2011) je cílem výzkumníka analyzovat pohled z perspektivy subjektu, tedy jak aktéři na sociální situace nahlíží. Tato charakteristika spadá do kontextu

výzkumného záměru diplomové práce. Jak již bylo výše uvedeno, zaměřuji se na to, jak přemýšlejí sociální pracovníci o kontaktech. Výzkum je založen na chápání různorodých vztahů a pojmů aktéry sociální reality. Dalším aspektem kvalitativního výzkumu je pochopení jazyku aktérů. Hubík (2006) zmiňuje, že sociální výzkum využívá jazyk aktérů a snaží se porozumět sociální realitě, na kterou se zaměřuje.

Kvalitativní výzkumnou strategii jsem si pro účel mého výzkumu zvolila z důvodu komplexního zaměření a detailního porozumění zkoumaným fenoménům. Jak zmiňuje Olenecká a Ivanová (2010) charakteristickým znakem kvalitativní výzkumné strategie je interpretovat sociální realitu pomocí hloubkového charakteru.

Kvalitativní výzkum se vyznačuje jedinečností a neopakovatelností. Kvalitativní výzkumná strategie vytváří prostředí, ve kterém respondenti mohou autenticky vyjadřovat své názory a reagovat na potřeby lidí (Mioviský, 2006). Výzkum diplomové práce nelze vztahovat na celé území ČR.

Loučková (2001, 2010) uvádí čtyři charakteristiky kvalitativního výzkumu. První z nich je emický aspekt neboli subjektivní dimenze, která je orientovaná na sdělovanou znalost, zkušenost či praxi nebo nahlížení na výzkumný subjekt. Druhou charakteristikou je holistický aspekt. Holistický aspekt reflektuje multidimenzionality daného jevu či problémů, určuje ho v jeho vnitřních i vnějších souvislostech. Holistický přístup má celostní pohled na celý komplex výzkumného subjektu a prostředí. Kvalitativní výzkumná strategie nabízí porozumění zkoumanému fenoménu v celé šíři jeho kontextů. Třetí charakteristikou kvalitativního výzkumu jsou techniky získávání dat, které obsahují lingvistickou a kulturní analýzu. Poslední charakteristikou je teorie (Loučková in Baum, 2014). Logika kvalitativní výzkumné strategie vychází z induktivního logického principu budování nové teorie. Výstupem kvalitativní výzkumné strategie je formulace nových teorií či hypotéz (Švaříček, Šed'ová, 2007).

2.3 Interpretativní fenomenologická analýza

Vzhledem ke stanoveným cílům diplomové práce, orientovaných především na zkušenosti sociálních pracovníků a jejich následnou interpretaci, jsem se rozhodla využít interpretativní fenomenologickou analýzu, jejíž cílem je porozumění zkušenosti člověka. Interpretativní fenomenologická analýza přispívá k porozumění významu zkušeností, díky tomu je možné porozumět jednotlivým fenoménům. Tento přístup slouží k detailnímu prozkoumání významů zkušeností a pohledů sociálních pracovníků (Řiháček a kol., 2013).

Teoretický koncept interpretativní fenomenologické analýzy vychází z fenomenologie, hermeneutiky a ideografie. Výchozím krokem je fenomenologická rovina, která se zaměřuje na snahu zachycení zkušenosti. Fenomenologie vnímá porozumění, zkušenost a vědomost jako neoddelitelnou část výzkumu. Vzhledem k mým osobním zkušenostem mi interpretativní fenomenologická analýza umožnila reflektovat své vlastní myšlenky k tématu kontaktů mezi dětmi a jejich vlastními rodiči. Vzhledem k využití polostrukturovaného rozhovoru jako hlavní techniky výzkumu, jsem zkušenost konstruovala jako výsledek společného sdílení. Sociální pracovníci byli vnímáni jako participanti (Řiháček a kol, 2013)

Využití hermeneutické roviny je druhým krokem interpretativní fenomenologické analýzy. Při porozumění textů, od jednotlivého k částí celku, docházelo k využívání sebereflexe vlastního porozumění tématu práv dětí a vlastních rodičů na kontakty. Hlavní koncept textu však vycházel především z interakce mezi výzkumníkem a participantem. Při vedení rozhovoru jsem se snažila porozumět interpretaci vyjadřované participantem, ale také porozumět své zkušenosti k danému fenoménu. Od celku jsem se opět snažila porozumět jednotlivým částem. Tento proces jsem využívala opakovaně (Řiháček a kol, 2013).

Třetím pilířem interpretativní fenomenologické analýzy je ideografická rovina, která spočívá v zaměření se na jednu událost jednoho člověka. Nejprve docházelo k zaměření se na jeden kód, který probíhal do doby vytvoření jasného interpretačního obrazu. Následně docházelo k využívání dalšího kódu (Řiháček a kol., 2013).

2.4 Technika získaných údajů

Pro výzkumné šetření jsem zvolila dvě techniky sběru dat. Primární technikou sběru dat je polostrukturovaný rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor kombinuje nestrukturovaný a plně strukturovaný rozhovor, ze kterých dokáže vytvořit techniku, která využívá maximum jejich výhod a eliminuje rizika (Miovský, 2006). Polostrukturované interview zároveň vytváří přirozené a nenucené prostředí. Takto přirozený rozhovor vytváří větší důvěru, díky níž jsem v pozici výzkumnice mohla získat informace s vyšší přesností. Dle Řiháčka a kol. (2013) v kontextu interpretativní fenomenologické analýzy považuje polostrukturovaný rozhovor za nejčastější používanou metodu. Polostrukturovaný rozhovor: „*představuje dostatečně flexibilní metodu, která dává respondentovi možnost volně mluvit o tématu, reflektovat svůj postoj k němu a rozvíjet o něm své myšlenky*“ (Řiháček a kol, 2013, s.15).

Polostrukturovaný rozhovor obsahuje jádro interview, které tvoří závazný okruh otázek. Pořadí otázek vychází z potřeby konkrétního rozhovoru. Výhodou polostrukturovaného interview je možnost pokládat doplňující otázky, díky kterým výzkumník lépe uchopí

zkoumaný jev. Doplnující otázky mohou přinést velmi zajímavé informace, které se věnují kontextuálním souvislostem zkoumaného fenoménu. Během polostrukturovaného rozhovoru je žádoucí nechat si od respondenta vysvětlit, co daným pojmem myslí. Vyjasnění je nezbytné pro následující analýzu a správnou interpretaci (Miovský, 2006).

Sekundární výzkumnou technikou je případová studie neboli kazuistika. Případová studie zkoumá dle Yina (2009) současné fenomény v kontextu reálného života, zvláště, když hranice mezi fenoménem a kontextem nejsou jasné a výzkumník má nad tímto fenoménem a kontextem malou kontrolu. Dle Yina (2002) je případová studie legitimní výzkumnou technikou, která nabízí zcela novou a komplexní strategii výzkumu. Technika kvalitativní případové studie poskytuje výzkumníkům nástroje ke studiu složitých jevů v jejich kontextech (Baxter, Jack, 2008). Dle Hendla (2006) případová studie zachytí složitosti jednotlivých případů a popíše vztahy v jejich celistvosti.

Výhodou případové studie je, že budou pracovnice schopny odpovídat více konkrétně než na obecné otázky, které budu využívat především v polostrukturovaném rozhovoru. Zkoumanou problematiku zachytí v reálném životním kontextu. Kazuistika doplní celý koncept výzkumného záměru. Vzhledem k tomu, že celý výzkumný koncept je psán z pohledu interpretativní fenomenologické analýzy, považuji sociální pracovníky za participanty ve výzkumu. Participanti vypracovali případové studie neboli kazuistiky. Výzkumné šetření se nemohlo vztahovat k celé kazuistice konkrétního dítěte, ale potřebovala jsem ho zaměřit pouze na dílčí cíle. Pro usnadnění jsem vypracovala formulář, díky kterému je možné zjistit všechny podstatné informace. Formulář ke kazuistice je vypracován na základě dílčích cílů 2. řádu. Tazatelské otázky k rozhovoru jsou aplikované pro formulář k vypracování kazuistiky.

2.5 Transformace cílů do tazatelských otázek

Níže uvedu transformaci dílčích výzkumných otázek do zkoumaných kategorií. Pro přehlednost transformace jsem zvolila transformační tabulku.

Tabulka číslo 1.: Transformační tabulka

Dílčí cíl	Dílčí cíle 2. řádu	Indikátory	Tazatelské otázky
DC 1. Zjistit, jaká práva mají děti z pohledu	DC 1.1.: Zjistit, jaká práva má dítě dle sociálních pracovníků OSPOD, SAS a doprovodných organizací	Právo dítěte	Jaká práva má dítě umístěné v pěstounské péči?

sociálních pracovníků SAS a doprovodných organizací, jak o nich sociální pracovníce přemýšlí a jak řeší jednotlivé kolize	DC 1.2.: Zjistit, jaké je primární právo dle sociálních pracovníků OSPOD, SAS a doprovodných organizací	Primární právo dítěte	Jaké je dle Vašeho názoru primární právo dětí umístěných v pěstounské péči?
	DC 1.3.: Zjistit, s jakými dalšími právy se dostává primární právo do kolize	Kolize s primárním právem	S jakými právy se toto primární právo může dostávat do kolize?
	DC 1.4.: Zjistit, jak tyto kolize sociální pracovníce řeší	Řešení kolize mezi právy dítěte	Jak řešíte v praxi tyto kolize?
DC 2: Zjistit, jaká práva mají vlastní rodiče z pohledu sociálních pracovníků SAS a doprovodných organizací, jak o nich sociální pracovníce přemýšlí a jak řeší jednotlivé kolize	DC 2.1.: Zjistit, jaká práva má biologický rodič, kterému je dítě umístěné do pěstounské péče	Právo vlastního rodiče na kontakt	Jaká práva má vlastní rodič, jehož dítě je umístěné v pěstounské péči?
	DC 2.2.: Zjistit, jaké je primární právo vlastního rodiče, jehož dítě je umístěno do pěstounské péče	Primární právo vlastního rodiče	Jaké je dle Vašeho názoru primární právo vlastního rodiče, jehož dítě je umístěné v pěstounské péči?
	DC 2.3.: Zjistit, s jakými dalšími právy se dostává primární právo do kolize	Kolize s primárním právem	S jakými právy se toto primární právo může dostávat do kolize?
	DC 2.4.: Zjistit, jak tyto kolize sociální pracovníce řeší	Řešení kolize mezi právy vlastních rodičů	Jak řešíte v praxi tyto kolize?
DC 3: Zjistit, jak v praxi probíhá nastavování kontaktů s biologickým rodičem a dítětem a jak o jejich realizaci přemýšlí sociální pracovníce OSPOD, SAS a doprovodných organizací	DC 3.1.: Zjistit, jak sociální pracovníci pracují s riziky a potřebami při nastavování kontaktů	Nastavování kontaktů v kontextu potřeb a rizik	Jaké jsou potřeby a rizika u dětí i vlastních rodičů, jejichž děti jsou umístěné v pěstounské péči? Jak s těmito potřebami a riziky pracujete při nastavování kontaktu?
	DC 3.2.: Zjistit, jak se v praxi postupuje při nastavování kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem	Postup při nastavování kontaktu	Jaký je postup při nastavování kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem?
	DC 3.3.: Zjistit, jaké metodiky/techniky/postupy sociální pracovníci využívají při nastavování kontaktů	Metodiky, techniky postupy využívané k nastavování kontaktu	Jaké metodiky/ metody/ techniky/ postupy při nastavování kontaktu používáte?

	DC 3.4.: Zjistit, jaká je adaptační lhůta mezi umístěním dítěte do pěstounské péče a kontaktem biologického rodiče s dítětem	Adaptační lhůta	Jaká je adaptační lhůta dítěte do pěstounské péče?
	DC 3.5.: Zjistit, jak je v praxi uskutečňován kontakt mezi vlastním rodičem a dítěte v adaptační lhůtě	Realizace kontaktu v rámci adaptační lhůty	Jak je uskutečňován kontakt biologického rodiče a dítěte v rámci této adaptační lhůty?
DC 4: Zjistit, jak v praxi probíhá vyhodnocování kontaktů s biologickým rodičem a dítětem a jak o jejich realizaci přemýšlí sociální pracovníce SAS a doprovodných organizací	DC 4.1.: Zjistit, jak sociální pracovníce pracují s riziky a potřebami při vyhodnocování kontaktů	Vyhodnocování kontaktů v kontextu potřeb a rizik	Jakým způsobem pracujete s riziky a potřebami při vyhodnocování kontaktu?
	DC 4.2.: Zjistit, jak se v praxi postupuje při vyhodnocování kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem	Postup při vyhodnocování kontaktů	Jaký je postup při vyhodnocování kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem?
	DC 4.3.: Zjistit, jaké metodiky/techniky/postupy, sociální pracovníci využívají při vyhodnocování kontaktů	Metodiky, techniky postupy využívané k vyhodnocení kontaktů	Jaké metodiky/ metody/ techniky/ postupy při vyhodnocování kontaktu používáte?
DC 5: Zjistit, jak sociální pracovníce podporují kontakty	DC 5.1.: Zjistit, jak sociální pracovníce v praxi podporují kontakty mezi vlastním rodičem a dítěte	Podpora kontaktů sociálními pracovníky	Jak v praxi dochází k podpoře kontaktu mezi vlastním rodičem a dítětem?
	DC 5.2.: Zjistit, jak přemýšlí o spojitosti mezi kontaktem a podporou reintegrace dítěte do vlastní rodiny	Přemýšlení o spojitosti mezi kontaktem a návratem	Jak vnímáte spojitost mezi kontaktem a návratem dítěte zpět do vlastní rodiny?

Zdroj: vlastní

2.6 Zdůvodnění vybraného výzkumného vzorku a jeho charakteristika

Při výběru výzkumného vzorku jsem vycházela z výzkumného záměru celé diplomové práce. Samotný výzkum byl logicky směřován k sociálním pracovnícům. Vzhledem k celistvosti jsem zvolila sociální pracovníky, kteří dle mého názoru tvoří základní jádro multidisciplinárního týmu a těmi jsou sociální pracovníci OSPOD, doprovodné organizace pro pěstounské rodiny a SAS.

Vybrání výzkumného vzorku bylo záměrné. Cílem záměrného výběru je dle Vojtůška (2012, s. 8) „vybrat respondenty s nějakým předem definovaným záměrem výzkumníka za účelem zastoupení zvolených charakteristik“. V kontextu tématu lze vzorek považovat za

reprezentativní (Baum, 2014). Výzkum v diplomové práci se řídí kritériálním výběrem výzkumného vzorku. Výběr správného výzkumného vzorku v interpretativní fenomenologické analýze je považován za klíčový požadavek z toho důvodu, aby participanti mohli reprezentovat daný fenomén (Řiháček a kol., 2013). Z toho důvodu jsem pečlivě stanovovala kritéria pro výběr participantů. Pro výzkum bylo stanoveno pět kritérií. Kritéria byla informantům sdělována hned při prvním telefonickém kontaktu či emailu. Na začátku každého rozhovoru jsem participanty znovu o kritériích výzkumu informovala. Tato informovanost plnila formální funkci.

Výzkumný vzorek byl vybrán na základě předem stanovených kritérií. Prvním kritériem je *umístění dítěte v pěstounské péči*. Toto kritérium souvisí s hlavním cílem této práce, která se zaměřuje na kontakt mezi vlastním rodičem a dítětem, které je umístěné v pěstounské péči. *Dítě nebylo umístěné do pěstounské péče z důvodu týrání či zneužívání* je druhým kritériem. Kritérium vychází z celého konceptu diplomové práce, která se nezabývá tématem kontaktů u dětí týraných či zneužívaných. Třetím kritériem je *spolupráce OSPOD, SAS a doprovodné organizace na kontaktu mezi dítětem a vlastním rodičem*. Kritérium je ovlivněné výběrem respondentů, kterým jsou i sociální pracovníci OSPOD, SAS a doprovodné organizace. Vzhledem k tomu, že podpora vlastního rodiče při kontaktu je inovativním přístupem v České republice. Byli vybráni pouze ti respondenti, kteří mají tuto zkušenost při práci v multidisciplinárním týmu. *S rodinou se momentálně pracuje, nebo se s ní pracovalo minimálně 3 roky zpětně* je kritériem časového ohraničení, které zúží respondentům výběr kazuistik na minimum. Respondenti tak nebudou mít možnost vybírat, kterou rodinu pro případovou studii využijí. Tím bude lépe zajištěna reprezentativnost vzorku. Následující kritérium se zaměřuje na vzdělání a praxi v oblasti sociální práce, *respondent je sociální pracovník, pokud se jedná o pracovníka v sociálních službách (působí v praxi sociální práce minimálně 5 let)*. Zásadním kritériem pro výzkum je ochota respondentů participovat na výzkumu.

Potenciální informanti byli osloveni pomocí telefonického rozhovoru, případně prostřednictvím emailové schránky. První kontakt s potenciálními respondenty obsahoval prosbu o spolupráci na výzkumu k diplomové práci zaměřené na právo dětí na kontakty s vlastním rodičem. Po provedení rozhovorů a analýzy se zjistilo, že kritéria byla zvolená vhodně a informanti měli bohaté zkušenosti a praxi.

Pro oblast výzkumného šetření jsem vybrala lokalitu Královehradeckého kraje. Kritérium na účasti ve výzkumu byla praktická zkušenost v kontextu kontaktů v triádě OSPOD, SAS a doprovodných organizací. Oslovila jsem všech dvanáct sociálně aktivizačních služeb

v Královéhradeckém kraji. Následně jsem oslovila všech dvanáct doprovodných organizací v Královéhradeckém kraji. Posledním osloveným bylo patnáct orgánů sociálně právní ochrany dětí v Královéhradeckém kraji

Vzhledem k tomu, že sociální pracovníce OSPOD neměly zkušenost s účastí SAS v multidisciplinárním týmu nebo nereagovaly na mou prosbu s účastí ve výzkumu, zaměřila jsem se pouze na doprovodné organizace a SAS. Původním výzkumným záměrem bylo zaměřovat se na pracovníky OSPOD, DOP a SAS. Vzhledem k těmto informacím a nezájmu pracovníků OSPOD participovat na výzkumu jsem zredukovala výzkumný vzorek na účastníky DOP a SAS. Výzkumu se zúčastnilo celkem 11 informantů, což vzhledem k přísně nastaveným kritériím považuji za úspěšné.

Tabulka č. 2 - Informanti

Označení informanta	Typ sociální služby	Pracovní pozice	Délka praxe v oboru
SPS1	SAS	Pracovník v sociálních službách	7 let
SPS2	SAS	Sociální pracovníce	10 let
SPS3	SAS	Sociální pracovníce	10 let
SPS4	SAS	Sociální pracovníce	6 let
SPS5	SAS	Sociální pracovníce	3 roky
SPD6	DOP	Sociální pracovníce	6 let
SPD7	DOP	Sociální pracovníce	3 roky
SPD8	DOP	Sociální pracovníce	25 let
SPD9	DOP	Sociální pracovník	8 let
SPD10	DOP	Sociální pracovníce	13 let
SPD11	DOP	Sociální pracovníce	7 let

Zdroj: vlastní

2.7 Průběh výzkumu

Výzkumné šetření je rozděleno do etap. První etapou je teoretické ukotvení předmětu výzkumu. Dle Olenecké a Ivanové (2010) a Hendla (2016) je klíčové prozkoumat literaturu a zjistit, jak je zkoumaný fenomén popisován. Provedla jsem rešerši výzkumné literatury

s ohledem na vybranou oblast výzkumného zájmu. Vyhledávala jsem odborná periodika pomocí databáze EBSCO, SpingerLink, Science direct, Taylor & Francis Group, Google scholar, časopisu sociální práce/sociálna práca, theses.cz, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí aj. Studium odborné literatury mi umožnilo získat ucelenější představu o předmětu výzkumu a struktuře práce. Dle Olenecké a Ivanové (2010) slouží tento základní vhled do odborné literatury k určení aspektu, který je pro zkoumání nejvhodnější.

Dle Hendla (2016) je následující etapou výzkumu vymezení účelu a počáteční otázky, ze které je třeba reformulovat hlavní cíl výzkumu. Kvalitativní výzkum vychází z induktivní logiky. Podrobné rozfázování výzkumného šetření je pro přehlednost vymezeno v tabulce č.3. Hlavní výzkumný cíl byl vymezen z poznatků odborné literatury a uvažováním o zkoumaném fenoménu. Následně jsem kategorizovala hlavní cíl dle odborné literatury a transformovala dílčí cíle výzkumu. Provedla jsem kategorizaci dílčích cílů prvního řádu za pomoci odborné literatury a transformovala je do dílčích cílů druhého řádu. Na základě takto provedené transformace jsem vytvořila soubor tazatelských otázek, které tvořily jádro polostrukturovaného rozhovoru. Po vytvoření tazatelských otázek jsem vypracovala formulář pro kazuistickou studii. Formulář je vytvořen na základě transformovaných dílčích cílů. Výzkumný koncept byl navržen na základě teorií principu proporcionality, reflexivního přístupu, využívání rizik v sociální práci, přístupu sociální práce k právu, nejlepšího zájmu dítěte, Směrnice o náhradní rodinné péči, Úmluvě o právech dítěte a zahraničních výzkumech věnující se oblasti kontaktů v kontextu reintegrace dítěte do vlastní rodiny. Dílčí cíle jsem transformovala ve výzkumné otázky a ve formulář pro kazuistiku.

Tabulka č. 3: Rozfázování výzkumného šetření

Fáze	Zaměření fází výzkumu
1	Stanovení hlavního cíle diplomové práce
2	Kategorizace hlavního cíle
3	Transformace kategorií do DC I. řádu
4	Kategorizace DC I. řádu
5	Transformace kategorií do DC II. řádu
6	Vytvoření tazatelských otázek
7	Vytvoření kazuistického formuláře na základě transformace dílčích cílů

Zdroj: vlastní

Třetí etapou mého výzkumu je předvýzkum. „*Jakkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že tato fáze výzkumné akce je nadbytečným luxusem, je nutné upozornit, že právě předvýzkum je jakousi „generální zkouškou“ vlastního výzkumu. Díky předvýzkumu se výzkumník může vyvarovat některých nedostatků*“ (Surynek, Komárková, Kašparová, 2001, s. 77). Významnost předvýzkumu spočívá v ověření výzkumného konceptu. Předvýzkumem si lze ověřit volbu výzkumné strategie, ověřit správnou koncepci otázek a odhalit nedostatky (Surynek, Komárková, Kašparová, 2001). Během předvýzkumu jsem zkoumala, zda jsou otázky a formulář pro kazuistiku správně koncipován a také, zda jim respondenti správně rozumí. Uskutečnila jsem skupinový rozhovor se sociálními pracovníci, abych získala ucelenější pohled na pokládání otázek.

Předvýzkum sloužil také ke zjištění, zda sociální pracovníci SAS, DOP a OSPOD mají zkušenost s typem podpory pro vlastní rodiče. Vycházela jsem z předpokladu, že podpora vlastního rodiče, který má umístěné dítě v pěstounské péči, je v České republice považováno za inovativní přístup. Oslovila jsem všechny SAS v Královéhradeckém kraji a všechny doprovodné organizace pro pěstounské rodiny. Ty organizace, které mají zkušenost s tímto druhem pomoci, jsem oslovila k další spolupráci na mém výzkumu. Podrobné výsledky budu prezentovat ve výsledcích výzkumu. Předvýzkum jsem využívala k oslovení informantů a seznámení je s plánovaným výzkumem. V každé organizaci jsem oslovila nejprve vedoucí a vyžádala si ústní či písemný souhlas s prováděním výzkumu. Vzhledem k náročnosti výzkumných otázek a formuláře jsem všem nabízela podporu při vyplňování kazuistického formuláře. Respondentům jsem nabídla možnost kontaktovat mě skrze email či telefon.

Další fází byla realizace rozhovorů. S každým respondentem jsem si domluvila schůzku. Vzhledem k mimořádným opatřením přijatých v rámci epidemiologické situace jsem respondentům nabízela možnost osobního i online rozhovoru. Před uskutečněním rozhovoru jsem si od sociálních pracovníků vyžádala souhlas s nahráváním odpovědí na diktafon v mobilním telefonu či na online sítích. Informovala jsem je o základních etických aspektech mého výzkumu. Výzkum je anonymní. Ve výzkumu nebude uvedeno jméno sociálních pracovníků ani název organizace. Nahrávání rozhovoru slouží pouze pro vyhodnocování výsledků výzkumu. Délka rozhovoru nebyla pevně stanovena. Otázky jsem respondentům zaslala dopředu, aby se mohli připravit před rozhovorem. Rozhovory trvaly okolo 90-120 minut. Po realizaci rozhovorů jsem provedla doslovnou transkripci. Celkem jsem získala 184 stran dat (z toho 166 stran tvořil přímý opis polostrukturovaných rozhovorů). Způsob získaných údajů a jejich analýza bude zpracována v následujících kapitolách.

2.8 Způsob zpracování získaných údajů

Analýza zpracování získaných údajů vychází z kontextu interpretativní fenomenologické analýzy, která výzkumníkovi umožňuje využívat flexibilní a kreativní formu analýzy získaných údajů. „*Proces analýzy začíná vždy u jednoho případu*“ (Řiháček a kol., 2013, s. 16). K začátku lze využívat dvě možnosti. Použít témata z první analýzy, případně analyzovat každý soubor odděleně a následně provést identifikaci témat. Využívala jsem druhý postup, kdy jsem analýzu prováděla průběžně u každé transkripce rozhovoru a kazuistiky jednotlivě. Tento přístup jsem zvolila z důvodu zachování individuálního přístupu ke každému participantovi. Je zřejmé, že mohlo docházet k vlivu předchozích analýz k ovlivnění výzkumníka, ale přesto docházelo ke snaze zachovat individuální přístup.

Výše bylo uvedeno, že koncept interpretativní analýzy nabízí flexibilitu ve zpracování údajů, což znamená také velké riziko zkreslení údajů. Z toho důvodu byl zvolen obecný analytický postup definovaný Smithem, Flowersem a Larkinem (2009). Prvním krokem je reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem výzkumu. V této fázi jsem se snažila reflektovat vlastní porozumění a tématu se zaměřením na téma diplomové práce. Využívala jsem také rozhovory s odborníky v této oblasti a účast na konferencích či vzdělávání v této oblasti, které souvisí s provedením předvýzkumu, viz výše.

Druhým krokem je opakované čtení získaných údajů. Během tohoto kroku jsem nejen opakovaně četla přepisy rozhovorů, ale také poslouchala každou nahrávku. „*Cílem je, aby se respondent stal tím, na koho je primárně zaměřena výzkumníková pozornost*“ (Řiháček a kol., 2013, s. 16).

Počáteční poznámky a komentáře jsou třetím krokem. Dle Řiháčka a kol. (2013) se jedná o nejdetailnější část analýzy. Je důležité, aby výzkumník byl přístupný údajům, které má k dispozici a věnoval tak pozornost celému výzkumnému materiálu, který má k dispozici. Během této části jsem postupně procházela rozhovory a vytvářela si po stranách textu poznámky, které byly vytvořené ve formě kódů. Ke stanovování kódů jsem využívala parafráze participantů či indikátory stanovené v transformační tabulce. Zaměřovala jsem se především na deskriptivní pohled respondentů, tedy na obsah vyřčeného.

Následujícím krokem bylo rozvíjení vzniklých témat. Řiháček a kol (2013, s. 19) popisuje: „*v této fázi redukuje se objem dat a našich poznámek prostřednictvím formulování tzv. rodících se témat.*“ V této fázi jsem pracovala s vytvořenými kódy, které jsem vytvářela a konceptualizovala. Docházelo k důkladné organizaci a analýze dat. Vzhledem k velkému

množství považuji za nesmírně důležité kódy interpretovat do výstižných témat, která zachytí zkušenost participanta.

Hledání souvislostí napříč tématy je další fází. V této části jsem se zaměřovala do mapování vzájemných souvislostí zkoumaných fenoménů. Během procházení celých textů jsem pracovala se získanými údaji. Témata vztahující se například ke kolizím jsem našla i uprostřed textu, proto jsem si hlavní části vypisovala a řadila je dle indikátorů. V rámci jednotlivých indikátorů jsem tvořila hlavní témata a podtémata. Po analyzování jednoho rozhovoru či kazuistiky jsem analyzovala další rozhovory (Řiháček a kol., 2013).

Po provedení všech fází jsem hledala vzory napříč případy. Zkoumala jsem všechny provedené analýzy rozhovorů i kazuistik a hledala souvislosti. Zajímavé bylo rozdělení participantů do dvou kategorií, kdy participant DOP či SAS vyjádřili hypotézu či otázku a participant z druhého typu organizací na tuto otázku reagovali, proto v některých případech dochází ke komparaci.

Po této fázi docházelo k samotné interpretaci získaných údajů. Je důležité upozornit, že interpretace je v kontextu interpretativní fenomenologické analýzy vnímána jako konceptualizace předchozí zkušenosti výzkumníka. Vzhledem k velkému množství získaných údajů je interpretace zjištěného považována za hlavní koncept.

2.9 Etická a jiná rizika výzkumu

K výzkumu byla využívána etická pravidla dle Reichla (2009, s. 175-179). Dle mého názoru je pro kvalitní výzkum potřeba reflektovat rizika výzkumu, která mohou zkreslovat výsledky výzkumu. Vyhodnocení rizik vede k jejich následné eliminaci, odstranění či správné analýze výsledků. Etickým rizikem výzkumu je má **role výzkumnice**. Existuje zde několik faktorů, které ovlivňují výzkum. Mezi první ovlivňující faktor řadím *zahrnutí vlastní subjektivity*. V sociálním výzkumu je nezbytné uvědomit si vlastní zainteresovanost, která v mém případě spočívá především v pracovní rovině. Pracuji jako sociální pracovnice v sociálně aktivizační službě pro rodiny s dětmi a zajímám se o problematiku rodin s dětmi. Osobní zaujetí mohlo mít dopad na doplňující otázky, které jsem směřovala k informacím, které jsem vnímala jako důležité. Silné zaujetí ke zvolenému tématu mohlo eliminovat témata, která jsou pro participanty klíčová. Dle Littlechilda (2014) je v kvalitativním výzkumu podstatné výzkum realizovat objektivně a nezaujatě. Domnívám se, že dodržet objektivitu při výzkumu je velmi nelehké, protože výzkumník nesmí dbát na své osobní názory a přistupovat ke všem informacím objektivně. Je nesmírně důležité neovlivňovat respondenta. S vedením rozhovorů a komunikací mám profesionální zkušenosti, tudíž se domnívám, že jsem odváděla práci dle

svých nejlepších schopností a dovedností. *Konceptualizace tématu* je dalším faktorem, který ovlivňuje výzkum. Jako sociální pracovnice i výzkumnice pracuji v určitém paradigmatu, který samozřejmě ovlivňuje celý výzkum. Tento koncept jsem vymezila hned v úvodu, aby čtenáři bylo zřejmé, z jakého pohledu je psána diplomová práce. Jak jsem již uváděla, v oblasti sociálně právní ochrany dětí působím pracovně, tudíž některé *participanty a jejich klientky znám osobně*. U těchto sociálních pracovnic znám do lehké míry jejich přemýšlení, metody a techniky práce s klientem. Riziko jsem se snažila eliminovat tím, že jsem se mnohem více koncentrovala na rozhovor a nevnášela osobní zkušenosti do výzkumu. Ovlivňujícím faktorem je *rozdílná interpretace pojmů*. Informanti mohou pro pojmy využívat jinou metodu výkladu a interpretaci než já jako výzkumnice. Z toho důvodu jsem se během rozhovoru ujistovala o tom, jak fenoménům rozumí participantky.

Dalším rizikovým faktorem, které jsem vnímala, byly *odpovědi informantů*. Zvolila jsem téma týkající se práva, o kterém byli všichni respondenti informováni před výzkumem. Vzhledem k tomuto tématu jsem se obávala fenoménu, který Miovský (2002) pojmenovává jako efekt morčete. Jedná se o fenomén, kdy se respondenti chovají adaptivně a odpovídají v nejlepší světlo. Z toho důvodu jsem jako doplňkovou metodu zvolila případovou studii, která potvrzuje pravdivost výpovědi sociálních pracovnic.

Poslední rizika vychází z **nevýhod výzkumné metody a výzkumných strategií**. Švaříček a Šedová (2014) i Hendl (2014) sdělují, že výsledky není možné generalizovat. Výsledky této diplomové práce „*jsou platné právě jen pro vzorek, na kterém byla data získána*“ (Švaříček, Šedová, 2014, s. 25). Výsledky jsou platné pouze pro Královehradecký kraj a nelze aspirovat na jejich zobecnění na celou Českou republiku. V rámci polostrukturovaných rozhovorů je možné, že respondenti budou mluvit obecně, proto byla výzkumná strategie byla doplněna případovou studií, která poskytne konkrétní informace o jedné rodině a tím poskytne komplexní informace o zkoumaném jevu.

3 Analýza a interpretace dosažených výsledků

V této kapitole jsou analyzovány a interpretovány výsledky výzkumu diplomové práce. V každé podkapitole jsou vyhodnocovány výzkumná data dle dílčích cílů výzkumu. Jednotlivé podkapitoly se zabývají interpretací dat z polostrukturovaných rozhovorů a kazuistik zpracovaných sociálními pracovníky. K analýze a interpretaci dat jsou využívány parafráze a doslovné citace respondentů označené kurzívou a uvedené v uvozovkách. Interpretace zjištěného je hlavní způsob, kterým jsou data vyhodnocována. V příloze diplomové práce je uveden doslovný přepis rozhovoru a zpracování kazuistiky informantem. Ostatní rozhovory i kazuistiky jsou uloženy v mém osobním archivu.

3.1 Práva dětí a jednotlivé kolize

První dílčí cíl sloužil ke zjištění práv dětí umístěných v pěstounské péči z pohledu sociálních pracovníků doprovodných organizací a sociálně aktivizačních služeb. Tento cíl byl zaměřen především na reflexi práv, která souvisí s právem dětí na kontakty. Z tohoto dílčího cíle lze explicitně určit postoj sociálních pracovníků k právu. Tento dílčí cíl byl zaměřen na kolize mezi právy, ale došlo i ke zjištění etických kolizí, případně právně-etických kolizí.

Prvním indikátorem jsou **práva dětí**. Prvním zmiňovaným právem je dle informantek **právo na informace**. Právo na informace je základním předpokladem pro uskutečnění práva na kontakt. Mezi základní informace dle informantů patří informace o momentální náhradní rodinné péči, důvod umístění do pěstounské péče, původ dítěte, národnost, informace o vlastních rodičích aj. Dítě má právo na informace ukotvené v čase týkající se jeho minulosti, současnosti a budoucnosti. Dítě má právo být informováno po celou dobu jeho umístění v pěstounské péči. Při umístění dítěte do pěstounské péče je třeba klást důraz na informovanost dítěte: *„je důležité dítě informovat v jaké péči se nachází, z jakého důvodu bylo dítě umístěné do pěstounské péče, co bude následovat, kdy uvidím své blízké.“* (SPS11) Podávání zpráv o vlastním rodiči je také nesmírně důležité. Sociální pracovníce zmiňuje, že tyto informace je třeba sdělovat neutrálně a citlivě s ohledem na věk a individuální situaci dítěte. Dítě se dle jejího názoru s takovými informacemi zvládnout vyrovnat. Nebezpečné je dle jejího názoru neinformovanost, která může v budoucnu vést k problémům, viz SPS2: *„informační vakuum je nebezpečný a může ohrožovat vývoj dítěte.“* V případě práva dítěte na informace je třeba se k tématu vracet opakovaně, i když dítě o těchto záležitostech mluvit nechce. Je třeba dát dítěti najevo, že se kdykoliv na informace může zeptat.

Dalším právem dítěte je **právo na kontakt**. Sociální pracovníce vnímají právo dítěte na pravidelný a osobní kontakt s vlastním rodičem, pokud to je v souladu s nejlepším zájmem

dítěte. Přičemž se domnívají, že nejlepší zájem dítěte je velmi těžké určit. Je zajímavé, že sociální pracovníce, především doprovodných organizací, vnímají právo na kontakt a nemluví o něm jako o pravidelném osobním kontaktu, který je legislativně vymezen v České republice. Sociální pracovníce SPS2 zmiňuje, že je velmi zvláštní nazývat to jako právo na kontakt, protože dochází k normálnímu běžnému setkání dítěte s vlastním rodičem: „*V odborné praxi tomu říkáme kontakt, ale pro běžné lidi to je normální setkání mezi dítětem a vlastním rodičem.*“ (SPS2). Sociální pracovníce uvádí, že kontakt podporuje identitu a vztah k vlastnímu rodiči, ale také stabilitu ve vztazích, neboť se obvykle jedná o jediný trvalý vztah dítěte v průběhu dosavadního života. Dítě s rodičem může zažít normální běžné věci jako je nakupování, vaření, chování do školky, dělání úkolů, čtení knížky apod.

Právo na zachování rodinného prostředí je dle respondentů také nesmírně důležité. Dítě má dle informantů právo být v péči vlastního rodiče. Pokud se dítě nachází v pěstounské péči, je toto právo dotčeno. Participanti působící v organizaci sociálně aktivizačních služeb sdělují, že dítě má právo na to být vychováváno vlastním rodičem, pokud to je možné. Dle respondentů by vše mělo směřovat k návratu dítěte zpět do vlastní rodiny. Informanti z doprovodných organizací toto právo vnímají silněji u přechodné pěstounské péče než u klasické pěstounské péče.

Právo na vyjadřování se k situaci dítětem bylo v rozhovorech také čteně zastoupeno. Dítě má být dle informantů rovnoprávným účastníkem, který má právo podílet se na rozhodovacím procesu. Není nezbytné čekat na věkovou hranici, ale posoudit jí dle schopností konkrétního individuálního dítěte, viz výrok SPS10: „*my na rozdíl od soudu nečekáme na 12 let a myslím si, že dítě může vyjádřit názor daleko dřív.*“ Názor dítěte je třeba zhodnotit a brát na zřetel. S dítětem je třeba zacházet jako za nositele práv, nikoliv objekt péče.

Děti vyrůstající v pěstounské péči, mají také **právo na zdravý vývoj**. Respondenti toto právo reflektují jako právo dítěte vyrůstat v bezpečném prostředí, které bude stabilní a dítě bude mít uspokojené všechny základní potřeby.

Druhým indikátorem je zjistit **primární právo** dítěte dle sociálních pracovníc. Z rozhovorů vyplývá, že primární právo vnímají velmi individuálně a vždy vychází z kontextu situace dítěte. Primární právo pojmenovávají jako komplex práv, který zahrnuje právo dítěte na informace, na osobní a pravidelný kontakt s vlastním rodičem a právo na to být vychovávan vlastním rodičem. Informanti zmiňují, že tyto práva nevnímají, že by byly samy o sobě ve vzájemné kolizi, ale naopak jsou v součinnosti, doplňují se a tím vytváří komplex zajišťující základní práva dítěte.

Právo dětí na kontakt se dostává do různých **kolizí**. Ačkoliv byl tento dílčí cíl zaměřen pouze na právní kolize, vnímám, že je zajímavé uvést i výčet eticko-právních kolizí, které respondenti během rozhovorů uváděli. U jednotlivých kolizí bude uveden **způsob řešení**.

První právní kolizí je **právo na kontakt vs. právo dítěte na vlastní názor**. Informanti uvádí, že k této situaci nedochází často. Děti si v tomto případě nepřejí kontakt s vlastním rodičem. Obvykle se jedná o děti v pubescentním či adolescentním období. K dětem je třeba přistupovat velmi individuálně a zjistit, jaký důvod k tomuto tvrzení mají. V případě, že dítě nechce vlastního rodiče vidět, je to jeho právo a je respektováno. Právo dětí je nadřazeno právům vlastního rodiče. Sociální pracovnice doprovodných organizací však dávají dítěti prostor tento názor změnit do budoucna. Je důležité, aby dítě mělo informace o tom, že může názor změnit a přístup ke kontaktům má stále možný.

Další kolize se věnují **právu dětí na kontakt vs. praxe systému**. Informantky uvádí, že v praxi činí multidisciplinární tým, koordinovaný sociálním pracovníkem OSPOD rozhodnutí, která nejsou v jejich kompetenci a nejsou v souladu s legislativním vymezením. Konkrétně se jedná o omezení kontaktu. Sociální pracovnice jsou v některých případech neaktivní a nastavování kontaktu trvá například 6 – 9 měsíců. SPS2 sděluje: *„systém si trošičku hraje na soudce. Dělá rozhodnutí, který mu nepřísluší. Jedná se o omezení kontaktu. Všichni to vnímají jako pravomocné rozhodnutí, přitom to tak není. Pravomocně to může udělat pouze soud.“* Omezení kontaktu z jejich pohledu může omezit pouze soud, a to pouze v případech, kdy kontakt není v nejlepším zájmu dítěte. Omezení kontaktu může sociální pracovnice OSPOD omezit výhradně v případě, že by docházelo k ohrožení dítěte na zdraví či životě a ona by již podávala návrh na úpravu styku k soudu. Omezení styku je legislativně vymezeno v zákoně 89/2021 Sb., občanský zákoník, dle § 960, písmena 2 může styk omezit pouze soud. Pokud sociální pracovnice OSPOD omezuje kontakt, dochází tím k porušování práv vlastního rodiče. K dalšímu rozporu dochází v případě neaktivnosti OSPOD. Informantka uvádí, že sociální pracovnice OSPOD nepostupuje dle legislativního vymezení. OSPOD má povinnost uspořádat případové konference před, nebo v průběhu podání návrhu o svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče. Případové konference jsou vymezené v zákoně 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Tento postup dle informantů není dodržován. Dle informantů sociální pracovnice OSPOD činí kroky, které nemají legitimní odůvodnění vedoucí ke klientům ani k multidisciplinárnímu týmu. Respondentky také vnímají subjektivní vyhodnocení sociálních pracovnic OSPOD. Jejich posouzení životní situace vychází především z jejich soukromého života. Řešení této kolize v praxi spočívá především v rozhovoru mezi jednotlivými aktéry.

Psychologické aspekty jsou dalším místem, ve kterém v kontextu práva dětí na kontakty v praxi nastávají kolize. Informanti dodávají, že psychologická péče je nesmírně důležitá, ale vnímají určité kolize. První kolizí je **právo dětí na kontakty vs. provedení psychologického vyšetření**. Informantky sdělují, že v některých případech je kontakt pozastaven do té doby, než dojde k psychologickému vyšetření. Informantka SPS1 uvádí „s adaptační lhůtou, čekací lhůtou u psychologa a vyšetřením došlo k nastavení kontaktu po 6-9 měsících. Během této lhůty nedocházelo k osobnímu kontaktu mezi vlastním rodičem a dítětem.“ Informantky se domnívají, že nařízení psychologického vyšetření u rodin, kde důvodem umístění dítěte byla ztráta bydlení nebo materiální podmínky a vztahová vazba mezi dítětem a vlastním rodičem je kvalitní, není potřebné před nastavováním kontaktu. V případě vyšetření u vlastních rodičů, kterým dítě nebylo odebráno z důvodu týrání či zanedbávání a neexistuje většinou přímé riziko ohrožení na zdraví či životě dítěte, není legitimním rozhodnutím omezit kontakty mezi dítětem a vlastním rodičem. Jak je výše uvedeno, dle legislativního řádu České republiky, kontakty může omezit pouze soud. Psychologické vyšetření je v multidisciplinárním týmu dle informantek nadřazenější názoru sociální pracovníce. V nadřazenosti psychologického vyšetření vnímají několik úskalí, viz SPS3: *dítě přichází do prostor k psychologovi, on využívá vyšetření, nějaké rozhovory, je to vytržené ze sociálního prostředí, mají méně informací o rodiči, o pěstounovi*“ (SPS3). Informantka SPS5 sděluje: „psycholog se zaměřuje na jednu oblast života, umí rozhodně psychologickou rovinu velmi dobře analyzovat, s dětmi moc dobře pracovat, ale sociální pracovník může uvažovat v širších kontextech“. Dle názoru informantů by jejich odborné posouzení mělo být v multidisciplinárním týmu považováno za rovné, viz SPD8: „my s tou rodinou pracujeme velmi intenzivně, máme k tomu velké množství informací. Naše slovo by nemělo být méně než psychologa, ale často ty OSPODY to chtějí“. Případně se domnívají, že komplexnost jejich práce by měla být kvalitnější, protože s klientem pracují více intenzivně a pohlíží na jeho situaci z různých pohledů. Informantka SPS3 dodává „myslím si, že sociální pracovník pro mě má mnohem větší váhu než psychologické vyšetření, ale v praxi to je naopak.“ V případě vyčerpání frekvence kontaktu, která je nastavena, není další kontakt možný. Frekvence se dle informantů SAS neodvíjí od individuální situace dítěte: „maminka počítala s tím, že jí bude umožněno před Vánoci za děvčátkem přijet a předat jí dárky. V tom jsem jí podpořila, protože vnímám, že Vánoce jsou pro děti důležité, ale to bylo zamítnuté“ (SPS1). **Právo dítěte na kontakty vs. projevy dítěte po kontaktu** jsou další kolizí. V praxi sociální práce lze projevy dítěte vysvětlit z psychologického hlediska. Projevem kontaktu je stesk dítěte po rodiči, pláč, pomočování, rozčilování atd. Pokud tyto projevy do týdne zmizí, jedná se o standardní reakci na intenzivní situaci dítěte. Informantky SAS sdělují, že v praxi se setkávají s dvěma odlišnými pohledy na

projevy dítěte po kontaktu. Prvním z nich nahlíží na projevy jako značící kvalitní a dobrý vztah mezi vlastním rodičem a dítětem. Druhým pohledem je, že projevy značí špatný vztah a frekvenci kontaktů je třeba snižovat. Informanti SAS se přiklání k prvnímu pohledu, ale sdělují, že je třeba na situaci nahlížet individuálně. Někteří informanti uvádí, že nelze rozpoznat, jestli se jedná o projevy značící dobrý či špatný vztah s vlastním rodičem. Dle jejich názoru se jedná o stresující situaci pro dítě. Participantky pracující v SAS uvádějí, že odborníci argumentují projevy dítěte a snaží se o snižování frekvence kontaktů. Pracovnice doprovázející SPD10 organizace vnímá, že úkolem pěstouna je zmírnit tyto projevy: „*úkolem pěstouna je potom snažit se najít nějaký ventil, jak zmírnit tyto projevy.*“ Následující kolizí je **attachment vs. právo dítěte na kontakty**. Informanti doprovázejících organizací se domnívají, že je důležité, aby dítě navázalo dobrou vztahovou vazbu s pěstounem, pokud tedy v péči bude dlouhodobě zůstat, především při umístění dítěte do pěstounské péče. Je důležité tuto vztahovou vazbu nenarušovat. Vnímají, že časté kontakty mohou narušovat bezpečí dítěte na stabilní prostředí. Sociální pracovníci aktivizačních služeb vnímají tento fakt v praxi. Sdělují, že dítě může mít více vztahových osob. Argumentují tím, že je běžné vyrůstat v rozšířené rodině a žít například s rodiči i prarodiči. Dítě z jejich pohledu může mít více vztahových osob, které jsou v jeho životě důležité a neohrozí se tak jeho bezpečný vývoj ani identita, kterou si dítě může vytvářet v bezpečném prostředí mezi vlastním rodičem a pěstounem.

Pěstounská rodina je také jedním prvkem, kde vznikají eticko-právní kolize. **Pěstounská rodina vnímá dítě v jejich péči jako adoptované, vs. právo dítěte na kontakty**. Pěstouni v tomto případě odmítají dítě seznamovat a informovat o jeho vlastní rodině a brání kontaktům mezi vlastním rodičem a dítětem. Pěstoun není ztotožněn se svojí rolí. Dochází také ke kolizi **pěstoun nepodporuje kontakty vs. právo dítěte na kontakty**. Pěstouni se snaží hledat důvody vedoucí ke snížení kontaktu, nebo se snaží o nižší frekvenci kontaktů. Informantka SPD8 sděluje, že u jedné pěstounské rodiny došlo z formy osobního kontaktu na písemný: „*ted' je pro pěstouny vhodná forma kontaktu, když si rodina mezi sebou předává fotky*“. U příbuzenské pěstounské péče se informanti domnívají, že důvodem může být legitimizace rozhodování o kontaktech způsobena příbuzenským vztahem: „*často u příbuzenské pěstounské péče – mají pocit, že když je to rodina, tak mají větší moc rozhodovat.*“ (SPS10). Informantka SPD10 naráží na stereotypní myšlení z pozice pěstounů směrem k vlastním rodičům: „*i když se rodič nechoval úplně tak, jak si my ve společnosti představujeme, tak tady je a je nedílnou součástí dítěte a nemůžeme ho vymazat.*“ V těchto případech dochází k porušování zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník, který v § 967 stanovuje povinnosti pěstouna: „*Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost*

umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.“ Informanti doprovodných organizací toto právo vnímají. Doprovodné organizace považují za řešení rozhovor s pěstounskou rodinou o přijetí skutečnosti, že vlastní rodič tvoří nedílnou součást života dítěte. Informantka SPD6 popisuje, že je velmi těžké tuto skutečnost změnit: *„mně přijde, že když se s pěstounem budeme bavit na obecné úrovni (na vzdělávacích seminářích, při konzultaci), tak není problém, ale nemusí s tím být ztotožněni, což nepoznáte a když se dostanou do konkrétní specifické situace v praxi, tak to nefunguje.*“ Zajímavé řešení poskytuje respondentka SPD8: *„snažíme se témata vnášet na vzdělávacích akcích a máme kluby dlouhodobých a přechodných pěstounů, kde mohou své zkušenosti sdílet.*“ Poslední řešení, které volí, je informování OSPOD v této skutečnosti. Posledním příkladem je **konflikt dvojí loajality vs. právo dítěte na kontakty**. Dítě chce mít kontakty s vlastním rodičem, ale bojí se zklamat pěstouna. Dítě má rádo vlastního rodiče i pěstouna, viz SPS2: *„dítě neříká svůj názor, chce se vidět s tatkou, protože se přes pěstouny a OSPOD stydí z vděčnosti.*“ Pěstoun o tomto tématu nemusí mluvit, ale dítě cítí, že pěstoun vlastního rodiče odmítá, a kontakt nechce, nebo ke kontaktu k vlastnímu rodiči přistupuje nepřírozeným způsobem.

Sociální prostředí vs právo na kontakty je dalším dilematem. V České republice společnost nerozumí tomu, že dítě vyrůstá v pěstounské rodině a může mít dobrý vztah s vlastním rodičem i s pěstounskou rodinou. Informanti vnímají jako důležité otvírat toto téma ve společnosti a odstraňovat stereotypy týkající se pěstounské péče, aby dítě žilo v sociálním prostředí, které jeho situaci rozumí. *„Prostředí to nechápe a těžké to pochopit. A pak všichni chodíme kolem tohoto tématu jako kolem horké kaše, ale tohle není cesta do budoucna “* (SPS2).

Sociální pracovníce umí vyjmenovat jednotlivá práva dítěte, která se nachází v pěstounské péči. V rozhovorech se však objevuje malá zkušenost s reflexí práva. Informantka SPD8 uvádí: *„v praxi s právy pracuji stereotypně a intuitivně, nevyužíváme je k práci.*“ Nebo SPS1: *„je pravda, že já si práva nikdy nediodagnostikuju na začátku, ale spíše vycházím z potřeb dítěte.*“ Z těchto vyjádření lze konstatovat, že sociální pracovníce v praxi nevyužívají technickou racionalitu, tedy striktní dodržování práva. Ke kolizím mezi právy v praxi spíše nedochází. Ke vzniku kolizí s právem dochází především na úrovni etických kolizí. Reflexe kolizí se pohybuje především na základě individuálních příčin problémů, některé kolize obsahují i prvky mezo systému. Nicméně zaměření na makro systém je spíše ojedinělé. Jejich přístup lze v některých případech hodnotit spíše jako zaměřený na etiku a morálku. Sociální pracovníce sociálně aktivizačních služeb i doprovodných organizací se domnívají, že legislativní systém je nastaven v nejlepším zájmu dítěte, ale v praxi není vždy dodržován.

Informanti v praxi volí velmi **individuální řešení** k jednotlivým kolizím. Pracovnice SAS se obvykle snaží o uzavření dohody, viz SPS1: „*snažím se vyjednávat a ladit to s představami rodiče, pokud to není proti zájmům a potřebám dítěte. Pokud by představa rodiče byla přehnaná a bylo mi jasné, že to není pro to dítě dobré, tak se to snažím rodiči vysvětlit, ale já jsem se teda nesetkala s tím, že by na to ty rodiče neslyšeli. Většinou chtějí to nejlepší pro svoje děti.*“ Informanti doprovodných organizací se snaží vést rozhovor s vlastním rodičem.

3.2 Práva vlastních rodičů a jednotlivé kolize

Prvním indikátorem jsou **práva vlastního rodiče**, jehož dítě je umístěné v pěstounské péči. Vlastní rodič má **právo na informace** o svém dítěti, týkající se zdravotního stavu dítěte, vzdělání, mimoškolní činnosti, velikosti oblečení, oblíbeného jídla atd. Vlastní rodič má právo na informace o celém průběhu procesu. Nejprve právo na informace o umístění dítěte do pěstounské péče, o významu pěstounské péče, o přechodu dítěte do jiného typu péče. Rodič má právo na informace týkající se rolí jednotlivých aktérů v systému, a především na jeho práva a povinnosti směrem k jeho dítěti. O těchto informacích by ho měl primárně informovat sociální pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí. Orgán sociálně právní ochrany dětí je zástupce státu, který pomoc garantuje a z toho důvodu je on důležitým aktérem. Následnou podporu může poskytnout sociální pracovník sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. V průběhu pobytu v pěstounské péči má vlastní rodič právo na informace o dítěti. Informace dle sociálních pracovníků sociálně aktivizačních služeb by v ideálním případě měly poskytovat osoby, které jsou dítěti nejbližší. Nejbližší je pěstounská rodina, která je největším zdrojem informací.

Rodičovská zodpovědnost je dalším právem. Běžné záležitosti týkající se výchovy dítěte spadají do kompetence pěstounské rodiny. Rodičovská odpovědnost, pokud není omezena či pozastavena soudem, je v kompetenci vlastního rodiče. Vlastní rodič má právo se účastnit zdravotních prohlídek svého dítěte, informovat se o vzdělání svého dítěte, podílet se na rozhodování o důležitých věcech ohledně příjmení, souhlasu s osvojením atd. Soud je jediným orgánem, který může omezit či pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti. Informanti vnímají souvislost mezi právem dítěte na informace a výkonem rodičovské zodpovědnosti. Bez dostatečných informací se rodič nemůže podílet a kvalitně rozhodovat o těchto záležitostech.

Právo na pravidelný osobní kontakt souvisí s výše uvedenými právy. Vlastní rodič potřebuje dostatek informací a právo na pravidelný kontakt k výkonu rodičovské odpovědnosti. Kontakt však respondenti nevnímají pouze na základě právního systému. Kontakt podporuje vztah mezi dítětem a vlastním rodičem. Vlastní rodič je v životě dítěte obvykle jedinou

vztahovou osobou. Je důležité tento vztah podporovat, dítě si tak dokáže naplnit jeho potřeby. Vlastní rodič dítě na kontaktech zažívá v různých vývojových stádiích. Častý a pravidelný osobní kontakt nemusí znamenat, že se dítě bude vracet do vlastní rodiny. Kontakt je nedílnou součástí k výkonu rodičovské zodpovědnosti.

Vlastní rodič i dítě mají **právo na zachování rodinného prostředí**. Do tohoto práva bylo velkým způsobem zasázeno. SPS2 v tomto kontextu vymezuje účel pěstounské péče: „*účelem pěstounské péče je k tomu, aby pomohla rodiči vychovat jeho dítě*“. Vzhledem k tomu, že právo dítěte na zachování rodinného prostředí bylo dotčeno, je důležité ho alespoň částečně vykonávat a suplovat.

S tímto právem úzce souvisí **právo požadovat dítě zpět do své péče**. Pokud má rodič dostatečné podmínky k péči o své dítě, může podat návrh k soudu. Pokud soud vyhodnotí tyto podmínky jako dostatečné pro výchovu a tento návrat bude v souladu s nejlepším zájmem dítěte, rodiči a dítěti vyhoví. Respondentky působící v oblasti sociálně aktivizačních služeb se domnívají, že vlastní rodiče mají právo na pomoc od státu při úpravě svých podmínek takovým způsobem, aby si dítě mohli vzít zpět do své péče.

Informantky vnímají, že **primární právo** tvoří komplex práv vlastního rodiče. Jedná se o právo vlastního rodiče na informace, na pravidelný osobní kontakt s dítětem a rodičovskou odpovědnost. Rodič potřebuje informace a kontakt k tomu, aby se mohl podílet na výchově svého dítěte. V praxi vnímají, že ke kolizím na úrovni práva moc nedochází a spíše jsou tyto práva v součinnosti.

Kolizi mezi právy je **právo na bezpečí dítěte vs. právo na kontakt vlastního rodiče**. Všichni respondenti se shodují, že právo dítěte a jeho nejlepší zájem je nadřazen právu vlastního rodiče. Ve všech případech to neznamena, že kontakt bude omezen, nejprve je celou situaci třeba řádně posoudit. U informantů doprovodných organizací se v rozhovorech objevují dva typy příkladů, které se vztahují na kontext práva dítěte na bezpečí. Prvním z nich je neprokázané týrání dítěte vlastními rodiči. V tomto případě je reálná obava z kontaktu, který by dítě mohl ohrozit na bezpečí či životě. Je třeba vše správně posoudit a postupovat velmi opatrně, např. pomocí asistovaného kontaktu. Druhým příkladem je psychologické nebezpečí dítěte, které se zaměřuje pouze na psychologickou rovinu. Příkladem psychologického nebezpečí je slibování dítěti, co rodič není schopen zajistit nebo nedodržování termínů kontaktu. Informantky si slibování vysvětlují jako přání vlastního rodiče, nikoliv akt, kterým by vlastní rodič chtěl svému dítěti ublížit. Nedodržování termínů může vycházet z náročných podmínek kladených na rodiče, studu, finanční situace, viz více v textu. Respondentky doprovodných organizací se po doptání shodují, že slibování či

nedostavení se rodiče na kontakt neohrožuje dítě na zdraví či životě. Jedná se však o situace, které dítě velmi ovlivňují a nemají pozitivní vliv na jeho vývoj. I přes to některé informantky zmiňují, že pokud rodič bude slibovat, tak jeho právo na kontakty bude pozastaveno: „*pokud rodič opravdu hodně slibuje, tak si dokážu představit, že kontakty stopneme a požádáme o svolání případové konference. Buď se rodič poučí a nebude to dělat, nebo kontakty nebudou*“ (SPD8).

Další kolizi je **právo vlastního rodiče na kontakt vs. právo dítěte na vyjádření názoru dítěte**. Tato kolize je popsána výše. V případě vlastního rodiče je třeba mu předat informaci o jeho dítěti a o jeho postoji ke kontaktu. Právo dítěte je v tomto případě znovu nadřazeno právu vlastního rodiče. Kolize nastává především v případě, když se jedná o soudně stanovený kontakt. Doprovodná organizace se s dítětem snaží přijít na důvod jeho názoru, ale pokud dítě opravdu nechce, snaží se kontaktu zabránit či ho oddálit. Může pomoci pěstounské rodině sepsat návrh k soudu.

Další kolizí, která se objevuje i v případě dítěte je **právo vlastního rodiče na kontakt vs. bránění pěstounské rodiny**. Pěstounské rodiny, obzvláště ty, které považují dítě v pěstounské péči za vlastní, se snaží legitimizovat méně častou frekvenci kontaktu, nepřímý kontakt a celkově minimalizovat zásahy vlastního rodiče do života dítěte. Také může docházet k dehonestaci vlastního rodiče od pěstouna. Sociální pracovníce doprovodných organizací se domnívají, že důvodem bránění kontaktu je nepochopení či neodpuštění vlastnímu rodiči. Pěstounští rodiče mohou mít stereotypní představy o rodinách „*vlastní rodič se nechoval takovým způsobem, jaký je asi ve společnosti běžné*“ (SPS10). SPS4 má zkušenosti s konfliktem s přechodnou pěstounkou, která bránila kontaktu, neoprávněně vnikla do bytu vlastního rodiče a dehonestovala vlastního rodiče: „*v jedné rodině mám zkušenost, že byl konflikt s pěstounkou, která nenakládala s informacemi adekvátně, před dětmi sdělovala informace, které jim mohli ublížit a bránila kontaktu s otcem*“. Informantka konzultovala situaci s OSPOD, po několika závažných porušení zákona sociální pracovníce OSPOD situaci nahlásila na Krajský úřad, který situaci prošetřil. K žádnému postihu pěstounky nedošlo. Když zdravotní potíže otce se zlepšily, děti se vrátily zpět do jeho péče, za podmínek určených Krajským úřadem, který situaci otce stále monitoruje. Informantka SPS4 vysvětluje situaci následovně: „*je málo pěstounů a Krajský úřad si nedovolí jí třeba vyškrtnout*“

Následující kolizí je **právo vlastního rodiče na kontakt vs. nedostatečná prevence umístění dítěte do pěstounské péče**. V rozhovorech se opakovaně objevuje fakt, že nedochází k dostatečné prevenci umístění dětí do pěstounské péče. Důvodem umístění dítěte do pěstounské péče může být nedostatečná prevence či příčiny, které nemusí být řešeny takto

radikálním způsobem, viz výrok informantky SPD8: „do pěstounské péče jdou děti, kteří by tam být ani nemusely“. Děti v Královehradeckém kraji jsou odebráni i z důvodu materiálních (např. ztráta bydlení vlastního rodiče, materiální podmínky), případně z důvodu výkonu trestu vlastního rodiče. Dle ZSPOD nelze dítě umístit do náhradní péče z důvodu materiálních. Dle výroku informantů k těmto situacím dochází. Jedná se především o nedostatečný záchranný systém, který nepomáhá rodinám řešit materiální příčiny. Informantka SPD8 popisuje neinformovanost vlastního rodiče o umístění jeho dítěte do pěstounské péče: „stává se nám, že rodiče ani nevědí, že jejich dítě jim bude odebráno. Pak tam přijede komando, policie a sociální pracovníce, dítě sebere, dá ho do náruče přechodné pěstounce“. Ačkoliv se jedná o příčiny vznikající na sociální či strukturální úrovni, sociální pracovníci SAS upozorňují na fakt, že **systém následně pohlíží na vlastního rodiče jako na viníka situace, který je příčinou selhání**. Často je upozorňován na svoji minulost. Vlastní rodič cítí za celou situaci vinu, velmi se stydí a je třeba k němu přistupovat velmi individuálně a s náležitou úctou. Upozorňování na selhání v případě, kdy neměl dostatečnou a adekvátní podporu k řešení situace, vede spíše nepodporování vlastního rodiče v kontaktu se svým dítětem. Systém, obvykle v zastoupení sociálně právní ochrany dětí, nebere ohled na vlastního rodiče, jemuž bylo dítě odebráno z jeho péče. Rodič cítí zármutek, žal, selhání. Informantka SPD8 popisuje složitou situaci po ztrátě dítěte: „pokud sám rodič není aktivní, nikdo ho v tom nepodpoří. Vlastní rodič se velmi bojí, tak někdy nedělají nic. Nemají podporu ve chvíli, kdy přišli o dítě. Neví, co udělali špatně, ani co mají dělat dále“

S předešlou kolizí souvisí následující kolize. **Rodič musí být stále aktivním členem**, který neustále projevuje svůj zájem o kontakt. Systém nečiní kroky, které vedou k zapojení vlastního rodiče. Pouze čeká, pokud vlastní rodič bude sám aktivní a pokud ne, tak ho nezapojují a neinformují o dítěti nebo nenavrhují kontakt. Nejprve dochází k adaptační lhůtě, kdy vlastní rodič nemůže své dítě kontaktovat. Konec adaptační lhůty mu často není sdělen, ale po rodiči je po adaptační lhůtě vyžadována aktivita, jinak není možný kontakt. Rodič má také právo na výkon rodičovské zodpovědnosti, se kterou souvisí kontakty. SPS1 sděluje: „rodič má právo pečovat o své dítě, ne jenom při kontaktu, ale i pomocí různých doprovodů k zubnímu lékaři, pediatrovi na specializované vyšetření apod. Tam se moc nepočítá s tím, že by se rodič účastnil. A když si o to rodič neřekne, nikdo mu to nenabídne. A když si o to řekne, tak ho občas nepřívou. Mně se to za dva roky nestalo ani jednou.“

Následující **kolizí je právo vlastního rodiče na kontakt vs. komplikované podmínky a požadavky systému**. Sociální pracovníce orgánu sociálně právní ochrany dětí stanovují komplikované požadavky, které jsou neadekvátní k situaci vlastního rodiče a pro rodiče jsou

nereálné. Obvykle jsou tyto požadavky od orgánu sociálně právní ochrany dětí i soudu definované velmi obecně upravení si podmínek, zvyšování rodičovských kompetencí. Vlastní rodič těmto požadavkům nerozumí a neví, co má upravovat a jakým způsobem dojít k cíli. Tyto podmínky jsou stanovené i jako podmínkou ke kontaktu. Informantka SPD8 uvádí „*pro rodiče jsou to tak velké podmínky, že to obvykle vzdá a na kontakt nedorazí.*“ Například se jedná o docházení do několika institucí týdně k prokázání snahy a aktivity, nebo dopravení se daleko na kontakt, když nemá dostatek finančních prostředků apod. Informantka SPD10 dodává: „*existují rodiče, pro které je práh opravdu velmi vysoko, dítě by vidět chtěli a chtěli mít s nimi dál vztah.*“

V praxi dochází ke kolizi mezi ***právem vlastního rodiče na kontakt vs. nedostatečná participace vlastního rodiče***. Multidisciplinární tým do rozhodování nezapojuje vlastního rodiče a nezohledňuje jeho názor a možnosti. Multidisciplinární tým se bez přítomnosti vlastního rodiče domluví na naplánování kontaktů. Tento postup následně oznámí vlastnímu rodiči. Pro vlastního rodiče tyto podmínky nejsou splnitelné. Například online kontakt není možné realizovat, pokud vlastní rodič nemá počítač a internet. Rodič chce mít alespoň nějaký kontakt s vlastním dítětem, a tak se snaží tyto podmínky zajistit a pokud se mu to nedaří, tak kontakt vzdá. Tato kolize souvisí také s výše uvedenou. V kontextu návratu dítěte do péče vlastního rodiče, ve kterém je nedílnou součástí kontakt se sociální pracovníci aktivizačních služeb se stalo, že OSPOD nedefinoval podmínky, které je třeba splnit a pouze rodiči oznámil, že jeho dítě se do vlastní rodiny vracet nebude. Vlastní rodiče jsou mnohdy po umístění dítěte do pěstounské péče nerovnoprávnými účastníky procesu. Systém mluví o vlastním rodiči jako číslo dva, viz SPS2: „*někdy se stává, že vlastní rodič je přesunutý na číslo 2, kdy pěstounský tatínek je číslo jedna a vlastní tatínek číslo dva.*“.

Následující kolizi je ***právo rodiče na kontakt vs. předkládání paušálního souhlasu či dohody o kontaktu***. Jedná se o univerzální souhlas nebo dohodu, která je předem připravená. Vlastnímu rodiči je tato dohoda či souhlas představena. Rodič často nerozumí tomu, co podepisuje. Systém tak v praxi omezuje právo na kontakt, ale i právo na rodičovskou zodpovědnost. Sociální pracovníci sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi se domnívají, že tento souhlas není legitimní, neboť práva vlastního rodiče může omezit nebo pozastavit pouze soud.

Další kolizi lze pojmenovat jako ***právo vlastního rodiče na kontakt vs. mimořádná událost v životě vlastního rodiče***. Z praxe sociálních pracovníků sociálně aktivizačních služeb vyplývá, že v důsledku mimořádné a náročné situace vlastního rodiče může dojít

k nedostavení se na kontakt (např. úmrtí v rodině). Systém tuto mimořádnou událost vyhodnotí jako pochybení vlastního rodiče a omezí kontakty na několik měsíců.

Následující kolize vychází z materiální situace vlastního rodiče. Jedná se o ***právo vlastního rodiče na kontakt vs. materiální situace či místo faktického pobytu***. Vlastní rodič nemůže dorazit na místo kontaktu, může se jednat o zdravotní důvod, nedostatek finančních prostředků na dopravu, na kontakt apod. Tato kolize souvisí s komplikovanými podmínkami systému kladenými na vlastního rodiče.

Další kolize je způsobena ***nedostatkem adekvátně formulovaných informací vs. právo vlastního rodiče na kontakt***. Vlastní rodič si dle doprovodných organizací často není vědom svých práv, které k dítěti stále má. Stát v zastoupení orgánu sociálně právní ochrany dětí vlastního rodiče neadekvátně informuje. Informace mohou ze slov sociálních pracovníků OSPOD zaznít, ale vlastní rodič jim není schopen porozumět a mnohdy neví, že má právo na pravidelný osobní kontakt, výkon rodičovské zodpovědnosti apod. Informantka SPD8 uvádí „*rodič neví, co vlastně všechno má v rukách. Není si vědom svých práv. Ale moje zkušenost je, že jsou vždycky velmi pokorní*“. Doprovodná organizace neseznamuje vlastního rodiče s jeho právy. Mají zkušenost s tím, že pěstoun cítí, že doprovodná organizace jde proti pěstounovi. „*My tolik nepracujeme s vlastním rodičem. Jsme rádi, když tam je někdo další. Nechceme jít proti pěstounům*“ (SPD8).

Další kolizí je ***právo vlastního rodiče na kontakt vs. upřednostňování jiných práv dítěte***. Systém kontakt vlastního rodiče omezuje a argumentuje nadřazenějším právem. Děti mají zanedbané znalosti, a tak se musí vzdělávat. To je argumentem pro neuskutečnění kontaktu s vlastním rodičem. Situaci v praxi popisuje informantka SPS1: „*stávalo se nám, že vlastní rodiče chtěli děti navštívit a velice často dostali odpověď, že to není možné, protože děti propadají a jsou zanedbané jejich znalosti, a tak se nemůžou s rodičem setkat*.“

Následující kolizí je ***právo vlastního rodiče na kontakt vs. paušální lhůta na kontakt***. Multidisciplinární tým nastavuje paušální lhůty na kontakt, které nevychází z individuální situace dítěte. Příkladem je předání dárků před Vánoci v případě, kdy ještě nedošlo k uběhnutí paušální lhůty, viz výše SPS1.

3.3 Nastavování kontaktů

Třetí dílčí cíl sloužil ke zjištění **postupu při nastavování kontaktů** mezi vlastním rodičem a dítětem a jak o realizaci nastavování přemýšlí sociální pracovníci. S jakými **metodami, technikami, metodikami pracují při nastavování kontaktů**. Třetí dílčí cíl se zabýval otázkou **potřeb a rizik při nastavování kontaktu**. Tento dílčí cíl se zaměřuje na **adaptační**

lhůtu a realizaci kontaktu v rámci této adaptace. Z následujícího cíle lze určit, zda sociální pracovníci využívají klinické metody, pojistně matematické modely či strukturálně klinické posouzení k nastavování kontaktu. Také zodpovím otázku, zda sociální pracovníci vnímají rizika v nastavování kontaktu jako hlavní organizační zásadu, která dle Greena (2007) a Becka (2000) je posedlá především riziky a opomíjí tak potřeby klientů.

Následující část se bude zaměřovat na **potřeby a rizika v kontextu nastavování kontaktů**. Informanti identifikovali celou řadu **potřeb dítěte v kontextu kontaktu**. Kontakt je pro dítě důležitý pro rozvíjení identity, uvědomění si vlastní minulosti. V případě, že dítě rozumí své minulosti, může lépe chápat přítomnost i budoucnost. Svět se pro dítě stává bezpečnějším místem, kde se může rozvíjet. Stabilita je další potřebou. Dítě v životě potřebuje stabilitu v prostředí i ve vztazích. Stabilitu a kontinuitu ve vztazích dětem poskytuje právě kontakt mezi ním a vlastním rodičem. Vlastní rodič je jedinou kontinuální osobou v životě dítěte. Dítě potřebuje vztah s vlastním rodičem udržovat, ale také ho prohlubovat, SPS1 dodává: „*udržení vazby na původní rodinu mu pomáhá porozumět sobě a najít dobré místo v životě.*“ Dítě v životě potřebuje mít vztahové osoby a nebude stresované tím, kam patří, viz SPS1: „*dítě může mít v životě více vztahových osob, ale je třeba k tomu přistupovat podle věku dítěte. Jiný je to u dítěte, které už chodí do školy a jiné u předškoláka. Dítě se na někoho váže, ale starší dítě není stresované tím, že se kolem něj pohybuje více osob.*“ Dítě, které vyrůstá ve vlastní rodině s rodiči i prarodiči, také není touto vztahovou vazbou poškozeno. Další potřebou je vytvoření bezpečného prostředí jak v pěstounské rodině, tak i mezi pěstounem a vlastním rodičem. Potřebou dítěte v pěstounské péči je zkoumání své identity. S identitou souvisí potřeba kulturních kořenů. Dítě potřebuje informace o vlastní rodině, o zvycích, tradicích, jazyku atd. Tyto kulturní kořeny lze podpořit skrze kontakt mezi dítětem a vlastním rodičem. Další potřebou je uspokojení základních životních potřeb. Kontakt může mít pozitivní vliv na výchovu dítěte. Kontaktem lze předcházet výchovným problémům. Kontakt je velmi důležitý pro pěstounskou rodinu. Kontakt je velmi důležitým zdrojem informací, když pěstoun své dítě vidí při kontaktu s vlastním rodičem. **Rizika u dítěte** jsou vždy individuální a sociální pracovníci sociálně aktivizačních služeb se spíše pohybují v kontextu potřeb, pokud by dítě nebylo ohroženo na zdraví či životě.

Z rozhovorů vyplývá celá řada **potřeb vlastního rodiče v kontextu kontaktu**. Potřebou vlastního rodiče je mluvit o umístění dítěte do pěstounské péče. Rodič se často stydí a potřebuje mluvit o svých pocitech. Rodič potřebuje reflektovat potřeby svého dítěte. Vlastní rodič je obvykle ten, který zná své děti co nejlépe a umí reflektovat jejich potřeby. Rodič se potřebuje seznámit s právy a povinnostmi, které má ke svému dítěti. Potřebuje znát roli

jednotlivých aktérů, kterými je OSPOD, doprovodná organizace, pěstoun. Další potřebou je informovat o celém konceptu pěstounské péče, jak bude probíhat nastavování kontaktu, význam případové konference, podmínky, které je třeba upravit k návratu dítěte do vlastní péče. Rodič potřebuje podporu při komunikaci se systémem. Příprava na kontakt je také důležitá a zahrnuje připravení hry, odpověď na možné otázky dítěte, dostatek finančních prostředků na dopravu, co dělat v případě potřeby zrušení kontaktu. Potřebuje se seznámit s momentálním vývojem dítěte, zda si připravit svačinku, kde jsou toalety, kde je místo setkání apod.

Mezi ***rizika na straně vlastního rodiče*** patří nedostavení se na kontakt. Toto riziko je často způsobeno tím, že rodič nemá finanční prostředky na dopravu. Dítě se těší na setkání s vlastním rodičem. V případě, že rodič nepřijde, viní za to samo sebe, myslí si, že za to může. Dalším rizikem je slibování. Slibování si informanti vysvětlují spíše jako vyjadřování přání vlastního rodiče než záměrné poškozování dítěte. Pokud rodič hodně slibuje, v praxi často dochází k omezování kontaktu.

Následně bude interpretován indikátor zaměřující se na ***využívání potřeb a rizik v kontextu nastavování kontaktů***. Informanti, působící v oblasti doprovodných organizací, na otázku práci s riziky a potřebami uvádí, že využívají především formulář pro vyhodnocení rizik kontaktu. Formulář obsahuje 69 rizikových situací v oblasti dítěte, vlastního rodiče a pěstouna. Doprovodné organizace vyhodnocují obvykle všechny tři oblasti. Formulář vyhodnocují především na základě rozhovoru s pěstounem. Výjimku tvoří některé informantky, které posuzují rizika z rozhovoru s dítětem, případně vlastním rodičem. Informantka SPD8 ponechává vyhodnocení rizik vlastního rodiče na orgánu sociálně právní ochrany dětí. Všechny organizace jsou však velmi opatrné při komunikaci s vlastním rodičem. Nechtějí, aby docházelo ke střetu zájmů: *„nedělalo to dobrotu, máme podepsanou smlouvu s pěstounem, a ne s vlastním rodičem“* (SPD8). Vzhledem k formuláři, který je zaměřen pouze na rizika, jsem se na tuto skutečnost dotazovala. K vyhodnocení potřeb nevyužívají žádný formulář. Vzhledem k odpovědi informantů lze konstatovat, že se zaměřují při nastavování kontaktů především na rizika. K zaměřenosti rizik se vyjadřují trojím způsobem. Informantky SPD6, SPD11, SPD7 uvádí, že posuzují potřeby i rizika, ale dominance rizik je v jejich výpovědích patrná, viz SPD7 *„mluvíme o potřebách, výsledné rozhodnutí je tedy učiněno na základě rizik, obvykle z formuláře.“* Některé informantky se domnívají, že potřeba kontaktu je daná a všichni si ji uvědomují a není třeba ji individuálně přezkoumávat. SPD10 uvádí: *„snažíme se zaměřit na obojí, ale většinou tam nějaké riziko je. Důležitý je, co v té chvíli převažuje. Formulář je podpůrný nástroj“* Informantka SPD7

nerozlišuje rozdíl mezi potřebou a rizikem. Formulář k vyhodnocení rizik kontaktu také může informanty v praxi upozornit na rizika, která sociální pracovníce nereflektují. Informanti SAS formulář pro vyhodnocování rizik kontaktu nevyužívají, především kvůli zaměřenosti tohoto formuláře na rizika, ale zmiňují, že v některých případech se jedná o kvalitní nástroj. Vnímají, že rizika sociální pracovník sám nevyhodnocuje, ani nestanovuje. Formulář nevychází z individuální situace klienta, kdy se můžeme potkat s jinými riziky.

Sociální pracovníci působící v oblasti SAS se zaměřují nejprve na identifikaci potřeb dítěte a vlastního rodiče. K práci s potřebami využívají pyramidu potřeb od Maslowa a potřeby vymezené Matějčkem. Pracovnice SAS zmiňují, že pracují především s prvními třemi základními potřebami dítěte. Konkrétně se jedná o základní tělesné a fyziologické potřeby, potřeba bezpečí a jistoty a potřeba lásky, přijetí a spolupatičnosti. Potřeby vždy posuzují individuálně, specificky k situaci daného dítěte a s ohledem na vývoj dítěte. Potřeby dítěte posuzují na základě rozhovoru s vlastním rodičem, který je velkým zdrojem při určování potřeb dítěte. Vlastní rodič má informace také od doprovázející organizace o dítěti, v ideálním případě přímo od pěstounské rodiny. Vedou také rozhovor se sociální pracovnící OSPOD za účasti vlastního rodiče. Potřeby dítěte jsou nadřazené potřebám vlastního rodiče. Potřeby vlastního rodiče také vyhodnocují pomocí rozhovoru. Potřeby rodiče jsou vždy individuální a každý rodič potřebuje podpořit v jiné oblasti. S rodičem se připravují na kontakt, čímž jsou uspokojovány potřeby dítěte. Na rizika se zaměřují v případě, že by na kontaktu docházelo k ohrožení zdraví či života dítěte, nebo je míra rizika vyhodnocena jako vysoká, případně riziko vnímá vlastní rodič a považuje ho za zakázku, na které pomoci. S riziky pracují velmi opatrně, neboť se domnívají, že riziko je zaměřené na potenciální nebezpečí, které však nemusí nastat. Přílišná zaměřenost na rizika může vést k větší kontrole a také k omezování či nastavování nižší frekvence kontaktu. Participantka SPS3 zmiňuje *„riziko vnáší atmosféru strachu a obav, namísto zaměření na potřeby. Rizika zaměřují na postup, jak se zbavit obav a strachu, co by se teoreticky mohlo stát namísto toho, jak to udělat a vymyslet kreativní řešení“*. Sociální pracovníce SAS se snaží předcházet rizikům, která se mohou na kontaktu často stávat jako např. slibování rodiče. Snažíme se s rodičem rozebrat, co to pro dítě může znamenat apod. Doprovodné organizace vnímají, že přípravou vlastního rodiče na kontakt dochází ke snižování rizik na kontaktu. Většina doprovázejících organizací zmiňuje pozitivní zkušenost s pracovníky sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. Jeden informant vyjadřuje zkušenost se SAS, kdy rodič byl podporován v kontaktu, který nemohl zvládnout.

Z pohledu doprovodných organizací i sociálně aktivizačních služeb se **multidisciplinární tým zaměřuje především na rizika**. Na případových setkáních, ojedinele na případových konferencích, nedochází ke zmiňování potřeb dítěte, ale spíše k eliminaci či odstranění rizik kontaktu. Sociální pracovníce SAS dodávají, že riziko se zaměřuje na budoucnost, ke které nemusí dojít. Systém se bojí, že riziko může nastat a že dítěti může velmi ublížit. K riziku reálného ohrožení života či zdraví u vlastních rodičů, kdy dítě nebylo umístěné do pěstounské péče z důvodu týrání či zneužívání, z jejich pohledu nedochází často. Toto tvrzení lze potvrdit i na základě kazuistik, viz níže. Systém dle sociální pracovníce SAS nerespektuje právo na přiměřené riziko: „*chápu obavy systému a také se snažím pracovat v nejlepším zájmu dítěte. Ale tím, že se zaměříme na něco, co se potencionálně může nastat.*“ Rizika mohou vést k zasahování do nastavování kontaktu. Sociální pracovníce doprovodné organizace se domnívá, že je potřeba kontakt nastavit tak, aby pro dítě byl dobrý „*lepší žádný kontakt, než blbý kontakt*“ (SPD11). Informantky SAS vnímají, že zaměřenost na rizika má mnoho nevýhod, viz SPS3: „*mělo by se to točit kolem potřeb dětí, kontakty by byly četnější, ale vychází se spíš s riziky, proto se nenastavují tak četně.*“

Z kazuistik zpracovaných samotnými informanty vyplývá, že ani v jednom z uvedených případů není dítě ohrožené na zdraví či životě v případě, že by docházelo k pravidelnému osobnímu kontaktu. Informanti jej odůvodňují velmi individuálně. Ve většině případů se objevuje v odůvodnění dobře navázaný vztah s vlastním rodičem a předtím provedený kontakt, který dítě neohrožoval. Informanti se ve většině případů zaměřují na potřeby. Tvrzení zaměření na potřeby však neodpovídá provedenému nastavení kontaktů, který byl u poloviny kazuistik asistovaný. Ačkoliv v žádném případě nedochází k ohrožení dítěte na zdraví či životě, informanti se zaměřují spíše na rizika. Informantka SPD11 identifikovala riziko „*otec si neupraví podmínky tak, aby mohl převzít dítě zpět do péče,*“ zaměření na rizika odůvodňuje následovně: „*dítě je třeba připravit na to, že může nastat varianta, kdy se nebude moci vrátit do své biologické rodiny, což by znamenalo pro dítě zcela zásadní změnu*“. Informantka SPS3 uvádí za riziko „*nejisté zázemí, rodič nepracuje, neplní doporučení OSPOD, užívání drog,*“ a uvádí toto odůvodnění: „*rizikové, nestabilní prostředí*“

Tabulka č. 4 – Využívání potřeb a rizik na základě kazuistik

Informant	Důvod umístění dítěte do PP	Ohrožení na zdraví či životě	Zaměření spíše na rizika či potřeby
SPD11	Ztráta bydlení	NE	Rizika
SPS2	Ztráta bydlení	NE	Potřeby

SPS5	Ztráta bydlení	NE	Potřeby
SPS4	Ztráta bydlení	NE	Potřeby
SPS3	Zanedbávání	NE	Rizika
SPD10	Zanedbávání	NE	Potřeby
SPD9	Zanedbávání	NE	Potřeby

Zdroj: vlastní

Postup při nastavování kontaktů je prvním indikátorem. Postup je vždy velmi individuální a odlišný. Praxe je velmi odlišná na jednotlivých orgánech sociálně právní ochrany dětí, ale také v jednotlivých doprovodných organizacích. Sociální pracovníce vnímají některé postupy jako nesrozumitelné.

Informantky sdělují, že je vždy důležité vycházet z individuální situace dítěte i vlastního rodiče. Za ideální postup označují *domluvu mezi vlastním rodičem, dítětem a pěstounem*, přičemž účast dítěte je třeba zvažovat dle jeho věku a aktuální situace. V praxi je dle informantů SAS domluva velmi obtížná. Vlastní rodič obvykle nemůže komunikovat přímo s pěstounskou rodinou a svým dítětem. Komunikace obvykle probíhá mezi vlastním rodičem a doprovodnou organizací pěstounů, která následně pěstounům tyto informace od vlastního rodiče předává. Domlouvá se s nimi na postupu a tyto informace od pěstounské rodiny jsou vlastnímu rodiči předávány přes doprovodnou organizaci. Vlastní rodič může využít dopis jako komunikační prostředek, protože adresa pěstounské rodiny je uvedena v rozsudku o svěřeni dítěte do péče. Nicméně písemná korespondence při domlouvání kontaktu není efektivní. Přímá komunikace mezi vlastním rodičem a pěstounem není v praxi vždy zajištěna. Komunikace přes doprovodnou organizaci je tedy možností, která však není transparentní. Sociální pracovník doprovodné organizace může ovlivňovat nastavování kontaktů. Pokud se kontakt nedomluví přes tento komunikační kanál obvykle dochází k tomu, že sociální pracovníce doprovodné organizace informuje vlastního rodiče o možnosti kontaktovat orgán sociálně právní ochrany dětí. Dítě do procesu domlouvání kontaktů často není takto napřímo zapojeno. Informantka SPD10 k tomu dodává: „rodina je největším odborníkem na svůj život, tak proč bychom jim do celé záležitosti měli zasahovat“. Doprovodné organizace však ve všech rozhovorech zmiňují, že je potřeba s vlastním rodičem pracovat individuálně, aby to nepoškodilo jejich vztah s pěstounskou rodinou.

Postup při *přizvání orgánu sociálně právní ochrany dětí* můžeme rozdělit do několika různých postupů, které jsou jednotlivými pracovníky voleny. Sociální pracovník OSPOD

může využít více níže uvedených postupů při nastavování kontaktů. První nastává v případě, když *OSPD kontakt vyhodnotí bez dalších aktérů*. Sociální pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí vyhodnotí a nastaví frekvenci kontaktů, bez dalších aktérů. Tyto informace následně předá vlastnímu rodiči, pěstounovi, doprovodné organizaci atd. Sociální pracovník OSPOD tyto informace napíše do IPOD a rodič mu tento IPOD musí podepsat. Druhou situací je, když dojde k nastavení kontaktu pomocí *OSPOD, doprovodné organizace, pěstouna, případně psychologa*. Druhým případem je vyhodnocení frekvence a typu kontaktů skrze OSPOD, doprovodnou organizaci, pěstounskou rodinu a psychologa. První možností je, že sociální pracovník OSPOD se s těmito aktéry setkává zvlášť, druhou možností je setkání odborníků bez pěstouna nebo společné setkání všech těchto aktérů. Vlastní rodič do procesu nastavování kontaktů není zapojen. Příímým účastníkem procesu není dítě, nicméně doprovodná organizace či psycholog znají jeho názor. Třetím případem je *svolání případového setkání sociální pracovníci OSPOD*. Účastníky případového setkání jsou vlastní rodiče, pěstounská rodina, psycholog, doprovodná organizace, sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi. Informanti nemají zkušenosti s častým zapojováním dítěte do případových setkání. Na případovém setkání není účasten nezávislý moderátor, ani zapisovatel. Dochází k tomu, že všichni nedostávají stejný prostor pro vyjádření, který by potřebovali. Informantka SPD8 uvádí nevýhody případového setkání „*OSPD si může podsunout co chce, není stejný prostor pro všechny strany, nikdo to nemoderuje*“. Často je kladen velký důraz na psychologické vyšetření dítěte, případně i vlastního rodiče. Informantka SPS1 popisuje svoji zkušenost s případovým setkáním „*na začátku se přečte vyšetření od psychologů a podle toho se postupuje*“. Pracovník OSPOD svolá případovou konferenci je další možností. Informanti se shodují, že případové konference v kontextu nastavování kontaktů nejsou využívány. Informanti se domnívají, že případová konference je velmi efektivním nástrojem, pokud je svolaná včas, je tam moderátor, zapisovatel, program, cíle, účastníci. Vlastní rodič, dítě i pěstoun může dle informantky SPS2: „*cítit všichni jsme tady od toho, abychom se domluvili, což je důležité především pro dítě*.“ Všichni mají dostatek prostoru na vyjádření názorů a zhodnocení všech kontextů situace (časové možnosti, finanční možnosti, režim dne atd). Domnívají se, že metodických pokynů k pořádání případových konferencí i kvalitních moderátorů je dostatek. Časová náročnost svolání případové konference je náročná, i přesto může sociálnímu pracovníkovi OSPOD uspořit čas. Na případové konferenci lze domluvit individuální plán ochrany dítěte. *OSPOD předá kompetenci nastavení kontaktů doprovodné organizaci* je další možností. Sociální pracovnice OSPOD přenechává koordinaci nastavení kontaktů na doprovodné organizaci. Doprovodná organizace nemůže rozhodovat o nastavení

kontaktů, ale při dohodě předloží rizika kontaktu a případně i přínosy. Doprovodná organizace pomáhá pěstounovi sepsat dohodu o kontaktu.

Sociální pracovnice doprovodných organizací **hodnotí nastavování kontaktů v praxi** jako nejednotné. Vždy je to velmi individuální a záleží na osobním přístupu pracovníka OSPOD. Společné hodnocení však lze nalézt v projevení aktivního zájmu vlastního rodiče o kontakt.

Informanti uváděli celou řadu **problematických situací** vycházejících z nastavování kontaktu v praxi. Sociální pracovnice zmiňují, že ze strany OSPOD **nedochází k dodržování legislativních postupů**. Povinností OSPOD je uspořádat případovou konferenci, OSPOD v některých případech nebyl iniciátorem případové konference „*PK byla až po intenzivním naléhání ze strany SAS a rodiče. Na dojednané PK byl opět stanoven vyhodnocovací termín PK, tato PK se neuskutečnila*“ sděluje respondentka SPS2. Nastavování kontaktů se často odehrává **v obecné rovině s vysokými požadavky na vlastního rodiče, jako podmínkou k realizaci kontaktů**. Sociální pracovnice vnímají, že je potřeba kontakt nastavit pro vlastního rodiče konkrétně a přizpůsobit ho možnostem všech zúčastněných. V praxi se často setkávají s tím, že na rodiče jsou kladené požadavky, které nemůže splnit a z toho důvodu na kontakt nedorazí.

Frekvence kontaktu je klíčovou otázkou nastavování kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem. Sociální pracovnice ji v praxi vnímají za problematickou. V rozhovorech se objevují univerzální lhůty pro kontakty: „*frekvence častější než jednou za 3 měsíce u dítěte, které se nebude vracet není v jeho zájmu, z tohoto vycházíme*“ (SPS8). Někteří respondenti zmiňují, že v praxi dochází k rozdílu mezi frekvencí stanovenou u přechodné pěstounské péče a klasické pěstounské péče: „*u přechodné pěstounské péče je to jednou za 6 týdnů, u dlouhodobé jednou za 2-3 měsíce*“ (SPS1). Informantky doprovodných organizací ve dvou případech zmiňují individuálnost nastavování kontaktů: „*je vždy individuální, vychází z věku dítěte, jak se dostalo do pěstounské péče, typ pěstounské péče, potřebách dítěte, i o výhledu, jestli se bude navracet, nebo bude zůstat v pěstounské péči*“. Sociální pracovnice SAS se domnívají, že nastavování kontaktů v praxi nevychází z individuálního přístupu a potřeb dítěte. Sociální pracovnice SPS1 vnímá univerzální lhůty pro každé dítě v praxi, která vychází především z psychologického posudku „*několikrát se nám stalo, že odlišné děti šly na psychologické posouzení a lhůta je vždy stejná, tak si nejsem jistá, jestli to individuální přístup*“. V praxi frekvenci kontaktu posuzuje psycholog a setkávají se s tím, že lhůta pro kontakt byla pro různé děti v odlišné životní situaci stále stejná. Informantky vnímají, že dítě má ve svém životě různé množství a frekvenci důležitých událostí, které mohou být velmi individuální dle nastavení vlastní rodiny. Za důležité životní události považují například

svátky, narozeniny, besídky ve škole a další události. V praxi se setkávají s tím, že pokud má dítě narozeniny na „konci října, tak v prosinci se nemůže vidět s vlastním rodičem, pokud je systémem nastavená lhůta tři měsíců“ (SPS3). Z jejich pohledu také dochází ke snaze oddělit pěstounskou a vlastní rodinu. Nicméně pěstouna, vlastního rodiče a dítě vnímají jako hlavní aktéry, kteří se podílí na výchově dítěte. Z toho důvodu je důležité, aby tyto hlavní aktéři vytvářeli bezpečný prostor pro vývoj dítěte. Dítě může žít v pěstounské rodině a komunikovat tak bezpečně s rodinou vlastní. Pěstoun je tu od toho, aby pomohl dítěti ve výchově vlastního rodiče. Sociální pracovníce SPS2 hodnotí nastavování kontaktů v multidisciplinárním týmu následovně: „*neflexibilní, zaměřené na rizika, čekalo se na objednání k psychologovi, u psychologa byly pouze děti, ne rodič a psycholog neviděl interakci mezi rodičem a dítětem. Děti se s otcem viděly po téměř 6 měsících*“.

Nyní se zaměřím na vyhodnocení kontaktů skrze kazuistiku. Frekvence kontaktů je určena v rozmezí 1x za měsíc až 1x za 2 měsíce, obvykle se jedná o kontakt v řádu několika hodin. V polovině případů se jedná o asistovaný kontakt, a to i v případě, že dítě má dobrý vztah s vlastním rodičem, bylo umístěno do pěstounské péče z důvodu ztráty bydlení a rizika uváděná informanty nejsou hodnocena jako ohrožující pro dítě. Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům (Šimůnková, 2020, s. 7) sděluje, že asistovaný kontakt je zásah do styku dítěte a „*o asistovaném kontaktu jako jedné z forem nejrazantnějšího omezení styku rodičů s dítětem musí vždy rozhodnout soud*.“ Informanti pomocí předem stanoveného formuláře měli nastavení kontaktu podrobit principu proporcionality. V celé polovině kazuistik informanti nepodrobili nastavení kontaktu všem kritériím principu proporcionality, proto není v tabulce uveden výsledek proporcionality. Jedná se o zajímavý výsledek, který může určovat, že informanti v praxi princip proporcionality nevyužívají. Ve 2 případech je naplněno kritérium proporcionality, tzn. kontakt je dle informantů vyhovující a adekvátní. Ve 2 případech není naplněno kritérium proporcionality, a to ve všech kritériích: vhodnost, potřebnost a přiměřenost v užším slova smyslu. V obou případech je první kontakt po umístění dítěte do pěstounské péče uskutečněn po několika měsících, u SPS2 se jedná o délku 6 měsíců, v případě SPS5 se jedná o délku 9 měsíců. Obě respondentky hodnotí negativně časovou prodloužení kontaktů. Také se domnívají, že není potřeba asistovaného kontaktu v případě, že vlastní rodič přišel o bydlení a má velmi hezký vztah se svým vlastním dítětem. Dle SPS2: „*myslím si, že vše by šlo řešit více flexibilně a dle potřeb dětí. V zápisu PK je uvedeno, že děti na otce reagují dobře, otec na děti také*.“

Tabulka č. 5 – Princip proporcionality při nastavování kontaktů

Informant	Důvod umístění dítěte do PP	Naplnuje princip proporcionality	Frekvence kontaktu	Typ kontaktu
SPD11	Ztráta bydlení	-	Konkrétně neurčena	2 hodiny, asistovaný kontakt
SPS2	Ztráta bydlení	NE	1x z za 2 měsíce	2 hodiny asistovaný kontakt
SPS5	Ztráta bydlení	NE	Neurčena	-
SPS4	Ztráta bydlení	ANO	1x za měsíc	2 hodiny asistovaný kontakt
SPS3	Zanedbávání	-	-	Postupný vývoj od asistovaného kontaktu po víkend
SPD10	Zanedbávání	-	1x za měsíc	Od rána do dopoledne
SPD9	Zanedbávání	ANO	1x za 5-6 týdnů	V řádu několika hodin

Zdroj: vlastní

Jedním z dalších indikátorů jsou **metody, techniky, postupy metodiky využívané sociálními pracovníky k nastavování kontaktu**. Metoda, která se využívá v případě, že dochází k nastavování kontaktů mezi vlastním rodičem a pěstounskou rodinou je dohoda mezi vlastním rodičem a pěstounskou rodinou. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem se v praxi jedná spíše o ojedinělé případy. V případě nastavování kontaktů pomocí orgánu sociálně právní ochrany dětí je využíváno **případové setkání nebo případová konference či expertní setkání**. Případové setkání má dle informantů svá úskalí a rizika. Není zde nezávislý moderátor, který dá prostor všem účastníkům rovnocenně. Informanti se setkávají s tím, že na případovém setkání může orgán sociálně právní ochrany dětí představit svůj plán, dle kterého se chce řídit. Často využívaným nástrojem je **rozhovor**. Informanti SAS využívají rozhovor k nastavování kontaktu, představ o reálné frekvenci kontaktu, potřeb dítěte aj. V případě, že vlastní rodič potřebuje podporu při vyjádření, tak využívají terapeutické karty, natisknuté postavy, časovou osu aj., které pomáhají rodiči při odosobnění se od konkrétní situace. Pracovníci doprovodných organizací pro pěstouny využívají také rozhovor. Zde záleží na konkrétní doprovázející organizaci, jestli rozhovor vedou pouze s pěstounem nebo

i dítětem. Samozřejmě záleží také na věku dítěte. Některé pracovníce se velmi zajímají o názor dítěte, i před dovršením věku 12 let. K práci využívají techniky kniha života, komunikační bedna, strom života aj. Naopak některé doprovodné organizace nevedou individuální rozhovor s dítětem. Spíše vedou rozhovor s pěstounem, „*pěstoun je největším zdrojem informací*“ (SPD6). Při své praxi sociální pracovníce doprovodných organizací využívají **formulář pro vyhodnocení rizik kontaktu** vytvořený organizací Amatheia, z. s. Tento formulář lze využít i pro situace, kdy žádný kontakt s vlastním rodičem neproběhl.

Následně dojde ke zhodnocení dvou indikátorů věnujících se **adaptační lhůtě**. Jedná se o délku adaptační lhůty a realizaci kontaktu v rámci adaptační lhůty. Adaptační lhůta je prostor pro dítě, který slouží k adaptaci dítěte na pěstounskou rodinu. Informanti SAS však dodávají, že adaptační lhůta slouží také ke zvykání si pěstouna na dítě. Jedná se o velmi citlivé období, kdy se vytváří vztah mezi pěstounem a dítětem. Dle doprovodných organizací, pokud vlastní rodič bude mít kontakt, tak nedojde k vytvoření vztahu mezi pěstounem a dítětem. Informanti SAS se domnívají, že dítě, pokud se tedy nejedná o velmi malé dítě, může mít vytvořený pozitivní vztah s více osobami. Ke stejnému vztahu dochází i při soužití rodičů a prarodičů. Z níže uvedené tabulky lze určit, že většina informantů sděluje, že adaptační lhůta trvá mezi 1,5 – 3 měsíci. Jedná se o univerzální a základní lhůtu, ale vždy ji je potřeba individuálně hodnotit. Adaptační proces se může prodloužit na delší dobu 6-9 měsíců. Informantky jedné organizace uvádí, že adaptační lhůta je individuální a může trvat v řádu týdnů, vždy záleží na individuálním posouzení, viz výrok SPD11 „*individuální, tam kde dítě je orientované v čase, tak může být adaptace nižší*“.

Během adaptační lhůty **spíše nedochází ke kontaktu mezi vlastním rodičem a dítětem, když je dítě umístěno do pěstounské péče**. Pro přehlednost uvádím tabulku. Převážná většina informantů má zkušenost s neuskutečňováním kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem během adaptační lhůty. Malá část informantů má zkušenost spíše s neuskutečňováním kontaktu mezi vlastním rodičem a dítětem, ale také s kontakty v rámci adaptace. Jedná se však o ojedinělé případy. Informanti doprovodných organizací však zmiňují, že nastavování adaptační lhůty je individuální. Dle pracovníků doprovázejících organizací slouží „*adaptační lhůta k tomu, aby se dítě usadilo a až toto nastane, tak teprve potom se může s rodičem vidět*“ (SPD11). Starší děti, které lépe rozumí dané situaci, zvládnou adaptační proces lépe než malé děti. Tato praxe vychází z praxe Královehradeckého kraje a z metodiky Královehradeckého kraje pro náhradní rodinnou péči. Sociální pracovníci sociálně aktivizačních služeb vyjadřují nesouhlas s tímto konáním takto univerzálně. Sdělují, že je potřeba adaptační lhůtu posuzovat velmi citlivě a individuálně a že do práv dítěte by mělo být zasahováno co nejméně.

Zajímavý je ovšem přechod dítěte z přechodné pěstounské péče do dlouhodobé pěstounské péče a kontakt mezi pěstounskými rodinami nebo přechod z pěstounské péče do péče vlastního rodiče. V tomto případě ***dochází/nedochází ke kontaktu v rámci adaptačního procesu***. V některých doprovodných organizacích dochází ke kontaktu mezi pěstounskými rodinami. Informanti doprovodných organizací ospravedlňují kontakt tím, že přechodný pěstoun je významnou osobou pro dítě, která o něj pečovala po jeden rok, dítě o tuto osobu přichází. Adaptace je dělána citlivě, dítě se nejprve postupně seznamuje s dlouhodobými pěstouny, pak je u nich na oběd apod. Dítě je rozrušené, což může mít negativní vliv na jeho chování a vývoj. Dítě se uklidní, když se přechodný pěstoun v rodině objeví a uklidní ho. Některé doprovodné organizace adaptaci individuálně zvažují, viz SPD11 „*adaptace je období, kdy se dítě s pěstounem nevidí, ale nevím, jestli to je dobře, protože dítě ztratí osobu, která o něj pečovala a najednou tam není*“. V některých doprovodných organizacích je dodržován adaptační proces i při přechodu dítěte z jedné pěstounské rodiny do následující pěstounské rodiny. Při přechodu dítěte do vlastní rodiny se adaptační lhůta takto striktně nedodržuje. Pěstoun do rodiny volá, dojíždí.

Neformální rozhodnutí o omezení kontaktu mezi dítětem a vlastním rodičem činí orgán sociálně právní ochrany dětí, někdy za doporučení doprovodné organizace či psychologa. Rozhodnutí v praxi není činěno soudem. Adaptační lhůta je v praxi rodiči spíše oznámena, než aby se rodič podílel na určování a nastavování adaptačního procesu. Rodič obvykle není přizván, aby sdělil, co z jeho pohledu dítě potřebuje. Participativní přístup není akceptován při adaptaci. Rodič není právoplatným partnerem, který je do tohoto procesu přizván a může se ho aktivně účastnit.

Informanti sociálně aktivizačních služeb se domnívají, že ***adaptační lhůtou jsou porušovány práva dítěte i vlastního rodiče***. Zákon nemluví o frekvenci kontaktů, ale v některých individuálních případech se při 2-8 měsíční separaci dítěte od vlastního rodiče může z jejich strany jednat o porušení zákona. Takto univerzálně nastavená lhůta není legitimní. Kontakty může omezit pouze soud, pokud to není v nejlepším zájmu dítěte.

Tabulka č. 6 – Adaptační lhůta, realizace kontaktů v rámci adaptační lhůty

Informant	Délka adaptační lhůty (dle praxe informantů)	Realizace kontaktů v rámci adaptační fáze (při přechodu dítěte do pěstounské péče)
SPS1	3-6 měsíců	NE

SPS2	3-6 měsíců	NE
SPS3	2-3 měsíce	NE
SPS4	0-3 měsíců	ANO/NE
SPS5	3-9 měsíce	NE
SPD6	1,5-3 měsíce	NE
SPD7	1,5-3 měsíce	NE
SPD8	1,5- 3 měsíce	NE
SPD9	2-3 měsíce	NE
SPD10	Individuálně	ANO/NE
SPD11	2týdny-3 měsíce	NE

Zdroj: vlastní

Informanti se vyjadřovali k ***vlivu adaptace na dítě***. Sociální pracovníci sociálně aktivizačních služeb, kteří mají zkušenosti s 3-8 měsíční adaptační lhůtou zmiňují, že pro dítě je takto dlouhé odloučení od vlastního rodiče velmi dlouhá doba. Děti dle jejich názoru vnímají čas jiným způsobem než dospělá osoba. Dle jejich pohledu dítě nerozumí tomu, z jakého důvodu momentálně nemůže vidět vlastního rodiče, když do této doby s ním vyrůstalo. Dle jejich názoru je adaptační lhůta nevhodná v případě, když bylo dítě umístěno do pěstounské péče z důvodu ztráty bydlení. Dítě neví, co se děje a kontakt s vlastním rodičem by ho mohl uklidnit. ***Pro dítě je rodič kontinuální a jediná vztahová osoba, kterou v životě má.*** Pokud dítě tři měsíce nevidí svého vlastního rodiče, tak ztrácí v životě jistotu, kontinuitu ve vztahu s vlastním rodičem a stabilitu. Dítě svět nemusí vnímat jako bezpečné místo. Z života dítěte je odejmuta osoba, která dítě zná nejlépe a figurovala v jeho životě po celou dobu. Dítě může být destabilizované, co se týká emoční stránky. Vztah mezi dítětem a vlastním rodičem se neztrácí, ale dochází k narušení této vztahové vazby. Dítě v tuto chvíli potřebuje vědět, že rodič z jeho života nezmizel a také, že je v pořádku. Informantka SPS1 uvádí: „*rodič je vyřazený z toho procesu zvykání si dítěte. Což někdy může pomoci, že si ta pěstounská rodina dobře vytvoří soudržnost. Ale na druhou stranu rodič je pro dítě známá osoba a takže může pomoci při zvykání si*“. Dle informantů může vlastní rodič pěstouna informovat o zvycích a potřebách dítěte: „*my pereme v tomhle prášku, naše dítě je zvyklé chodit spát v tolik a tolik, jíst tyto potraviny, v tento čas obědvá atd. a to všechno může usnadnit dítěti přestup do té rodiny*“ (SPS1).

Dalším kódem, který lze v rozhovorech identifikovat je ***dobrý vliv kontaktu na adaptační fázi dítěte***. Vlastní rodič, který dítě vychovával je největším zdrojem informací. Tyto informace, které může vlastní rodič předat pěstounskému rodiči, může dítěti usnadnit tento adaptační proces. Vlastní rodič může pěstounské rodině předat informace o jejich režimu dne tedy s tím, v kolik hodin dítě vstává, co je zvyklé snídat, v kolik hodin chodí spát, co k usínání potřebuje, jakou má velikost oblečení, jaké jsou jeho reakce na určité situace, co má rád, co ho uklidní v určitých situacích atd. Během předávání informací může přispívat k vytvoření vztahu mezi vlastním rodičem a pěstouny. Vztah je důležitý pro vytvoření bezpečného prostoru pro dítě. V případě, že má dítě naplánovaný citlivý kontakt v této adaptační fázi, může to mít pozitivní vliv na potřeby dítěte. Dítě se může uklidnit, vlastní rodič ho může ujistit o tom, že je v pořádku, že se momentálně nachází v pěstounské péči. Bezpečné prostředí vytvořené pěstounem a vlastním rodičem může mít pozitivní vliv na adaptaci dítěte do pěstounské péče.

Vlivem adaptační lhůty se ***snižuje pravděpodobnost návratu dítěte do péče vlastního rodiče***. Účelem pěstounské péče je zajistit dítěti péči v rodinném prostředí na nezbytně dlouhou dobu. Úkolem sociální práce není udržet děti v pěstounské péči, ale spíše podpořit vlastního rodiče v zajištění podmínek, které jsou nezbytné k vyrůstání dítěte ve vlastní rodině. „*pokud to jde, tak bychom se měli snažit o to, aby se dítě mohlo navrátit k vlastnímu rodiči*“ (SPD11).

Z kazuistik vyplývá, že adaptační lhůta dítěte do pěstounské péče je individuální. Ve všech případech je důvodem umístění do pěstounské péče ztráta bydlení vlastního rodiče. Adaptační lhůta se u jednotlivých rodin liší. Ve dvou případech je adaptační lhůta 3 měsíce, ale ke kontaktu došlo až mezi 6-9 měsíci od umístění dítěte do pěstounské péče. V jednom případě byla adaptační lhůta 2 týdny. Z údajů vyplývá, že ani v jednom případě nedocházelo ke kontaktu mezi vlastním rodičem a dítětem v adaptační fázi u dětí, které byly do pěstounské péče umístěné z důvodu ztráty bydlení vlastního rodiče. V případě SPD11 je adaptační lhůta hodnocena pozitivně. Naopak SPS2 a SPS5 hodnotí adaptační lhůtu jako nelegitimní vzhledem k individuální situaci dítěte, viz SPS2 „*adaptační doba je čas, kdy si na sebe všichni v pěstounské rodině zvykají. Je to jistě důležité období pro navázání vztahu, důvěry a budování jistoty. Avšak pro dítě je stejně důležité vidět se s vlastním rodičem. Myslím si, že se zvykání dítěte nemusí nutně s kontaktem s vlastním rodičem vylučovat*“

Tabulka č. 7 – Adaptace dítěte do pěstounské péče dle případové studie

Informant	Důvod umístění dítěte do PP	Délka adaptace	Uskutečňování kontaktu

SPD11	Ztráta bydlení	2 týdny	NE
SPS2	Ztráta bydlení	3 měsíce (kontakt neuskutečněn 6 měsících)	NE
SPS5	Ztráta bydlení	3 měsíce (kontakt neuskutečněn po 9 měsících)	NE

Zdroj: vlastní

3.4 Vyhodnocování kontaktů

Vyhodnocování rizik a potřeb v kontextu kontaktu probíhá velmi podobným způsobem jako při nastavování kontaktu. Pracovníci doprovodných organizací využívají formulář k vyhodnocení rizik kontaktu. S pěstounem, případně dítětem, vedou rozhovor. Pracovníci SAS pracují především v kontextu potřeb dítěte, případně vlastního rodiče. Potřeby vyhodnocují skrze rozhovor s vlastním rodičem. V případě, že vlastní rodič pojmenuje rizika, nebo při vyhodnocení dojde k vyhodnocení vysoké míry rizika, tak sociální pracovnice SAS pracují na zajištění tohoto rizika. Sociální pracovníci se shodují, že multidisciplinární systém se zaměřuje především na vyhodnocení rizik.

Postup *vyhodnocování kontaktů* budu rozdělovat do dvou kódů. Sociální pracovnice SAS i doprovodných organizací mají odlišné zkušenosti s vyhodnocováním kontaktů v multidisciplinárním týmu, které lze rozdělit do dvou kategorií. První kategorií je *nevyhodnocování kontaktu v multidisciplinárním týmu*. V tomto případě nedochází ani ke svolání případového setkání či případové konference. Druhou kategorií je *svolání případového setkání* spíše než svolání případové konference. Multidisciplinární vyhodnocení kontaktu je dle jednotlivých sociálních pracovníků velmi důležité. „*Vyhodnocování je velmi důležité, je potřeba kontakty neustále monitorovat a přehodnocovat a dbát na potřeby dítěte*“ (SPS2). Ideálním nástrojem k vyhodnocování kontaktů je případová konference, kde je možné přehodnotit individuální plán ochrany dítěte. Informantka SPD8 sděluje: „*v ideálním případě se vyhodnocují jednou za půl roku společně s IPODem*“ (SPD8). Zkušenost s případovými konferencemi nebo případovým setkáním je spíše ojedinělá: „*nikdy jsem kontakt nevyhodnocovala společně, PK měla být, ale nerealizovala se. V multidisciplinárním týmu se vyhodnocuje velmi málo*“ (SPS2).

Individuální vyhodnocování rozdělím z hlediska služby. Pracovníci doprovodných organizací kontakt vyhodnocují především s pěstounem. K vyhodnocení využívají doprovodné organizace ve většině případů formulář k vyhodnocení rizik kontaktu. Jejich postup v praxi je rozdílný a velmi individuální. Některé sociální pracovnice vyhodnocují

kontakt pouze s pěstounem, který je největším zdrojem informací o dítěti. Někteří pracovníci doprovodných organizací vyhodnocují s pěstounem a následně za přítomnosti dítěte. Informantka SPD10 zmiňuje, že kontakt vyhodnocuje i s vlastními rodiči. Mají následující zkušenosti „*rodič je rád, když si s ním povídáme o kontaktu a že z procesu není úplně vystrčeny*“. Kontakt pravidelně vyhodnocují a jednou za půl roku vypracují zprávu o průběhu kontaktu sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí.

Sociální pracovnice SAS využívají především rozhovor s vlastním rodičem po každém kontaktu. Životní situaci dítěte i vlastního rodiče posuzují skrze rozhovor s klientem. Komplexnější vyhodnocení na základě individuálního plánu probíhá jednou za půl roku, ale jeho délka se může měnit. Vyhodnocení kontaktu probíhá obvykle na dvou schůzkách. Sociální pracovnice se vlastního rodiče dotazuje na průběh kontaktu, na potřeby dítěte, zaměřují se na to, jak tyto potřeby dítěte vlastní rodič může naplnit, jakou by případně uvítal frekvenci kontaktu, z jakého důvodu potřebuje dítě zrovna to, co tvrdí, jak se dítěti líbil kontakt s vlastním rodičem, co by si přál pro své dítě apod. Informaci o projevech kontaktu může vlastní rodič zjistit od doprovodné organizace, v ideálním případě přímo od pěstounské rodiny, pokud systém tuto přímou komunikaci umožní. V případě, že na kontaktu byla sociální pracovnice SAS, tak následuje takto: „*pokud rodič nemá dobrou sebereflexi, tak mu říkám, co jsem viděla*“ (SPS2). S rodičem pracují na odstranění zklamání, např. v případě, že dítě označuje vlastního rodiče s číslem dva. Pravidelné vyhodnocování je důležité z důvodu měnícího se nejlepšího zájmu dítěte. Životní situace dítěte, ale i vlastního rodiče, se s postupem času mění. Po vyhodnocení kontaktu si rodič reflektuje, které věci se mu na kontaktu dařily, na které jeho dítě velmi dobře reagovalo a může jej aplikovat v případě dalšího kontaktu. Po vyhodnocení kontaktu zašlou email celému multidisciplinárnímu týmu.

Pracovnice SAS využívají k vyhodnocování s vlastním rodičem především **rozhovor**. Při vyhodnocovacím rozhovoru využívají škálování, terapeutické karty, malování. A to v případě, když vnímají, že vlastnímu rodiči se o situaci hovoří hůře bez těchto pomůcek nebo v případě, že vnímají potřebu konkrétní situaci na kontaktu s rodičem vyhodnotit. Pracovnice SAS **nevyužívají žádné metodiky, protože metodiky náhradní rodinné péče se zaměřují především na práci s pěstounskou rodinou, nikoliv na práci s vlastním rodičem**. Pracovnice SAS k vyhodnocení nevyužívají formulář k vyhodnocení rizik kontaktu. Pracovnice doprovodných organizací využívají především **formulář k vyhodnocení rizik kontaktu** a využívají rozhovor s pěstounem, dítětem, v některých případech i s vlastním rodičem.

3.5 Podpora kontaktů sociálními pracovníci

Pomocí posledního dílčího cíle bylo zjišťováno, jak sociální pracovníci v praxi podporují kontakty a tím i reintegraci dítěte do vlastní rodiny. Dílčí cíl byl rozdělen do dvou indikátorů dle tazatelských otázek. První indikátor se věnuje **podpoře kontaktů sociálními pracovníky** a druhý indikátor se zaměřuje na přemýšlení sociálních pracovníků o **spojitosti mezi kontaktem a návratem** dítěte do péče vlastního rodiče.

Podporu kontaktů sociálními pracovníky lze rozdělit do různých oblastí. První oblastí je **podpora dítěte a pěstounské rodiny**. Informanti se shodují, že podpora dítěte a pěstounské rodiny probíhá skrze doprovodnou organizaci. Konkrétně doprovodná organizace podporuje pěstouny pravidelným vzděláváním. Odlišnou situaci vnímají mezi zprostředkovanými a nezprostředkovanými pěstouny, viz SPD10 *„zprostředkovaní jsou na přípravách seznamování s tím, že budou muset podporovat vztah mezi vlastním rodičem a dítětem“*. Doprovodná organizace připravuje dítě i pěstouna na kontakt s vlastním rodičem či jinými osobami. S pěstouny a v některých případech i s dítětem realizují rozhovory týkající se tématu kontaktů. Rozhovory týkající se kontaktu dle informantů doprovodných organizací nejsou vůbec jednoduché. Dítě i pěstounská rodina je často podporována psychologem či terapeutem. Psycholog i terapeut je velmi důležitým členem multidisciplinárního týmu. Důležitým prvkem je také orgán sociálně právní ochrany dětí, který podporuje dítě i vlastního rodiče. Informanti zmiňují, že sociální pracovníci OSPOD vyhodnocují a monitorují kontakty, vytváří individuální plány ochrany dítěte a svolávají případové konference. Z předchozí analýzy výsledků lze vyvodit, že sociální pracovníci OSPOD nevyužívají k nastavování a vyhodnocování případové konference. K vyhodnocování kontaktu v multidisciplinárním týmu dochází velmi ojediněle a často spíše pomocí případového setkání, kterého se neúčastní nezávislý moderátor aj.

Druhou oblastí je **podpora vlastního rodiče v kontextu kontaktů**. Informanti se shodují, že podpora vlastních rodičů, jejichž dítě je umístěno v pěstounské péči, je v Královéhradeckém kraji nedostatečná, viz SPD10 *„máme 70 pěstounských rodin a podporu vlastního rodiče máme maximálně v 5 rodinách“*. Doprovodné organizace vnímají, že podpora vlastního rodiče je důležitá pro uskutečnění kvalitního kontaktu: *„SAS může pomoci rodiči, aby kontakt proběhl pro dítě dobře. SAS mohou odstranit rizika kontaktu, rodič neví, jak si s dítětem hrát adekvátně k věku, nebo jak si s ním povídat. V tom mu může SAS pomoci“* (SPD10). Pracovníci SAS vnímají širší kontext podpory vlastního rodiče. Zmiňují, že skrze vlastního rodiče lze podpořit a lépe naplnit potřeby dítěte. Vlastní rodič je následně v praxi ten, který může naplnit potřeby svého dítěte: *„SAS je velmi důležitá k tomu, aby docházelo k naplňování potřeb dítěte“*.

System se mnohdy chybně domnívá, že SAS stojí za rodičem, ale to není pravda. Cílem SAS je naplňovat potřeby dítěte“ (SPS2). Pracovnice SAS potvrzují svoji zkušenost s přípravou dítěte na kontakt takovým způsobem, aby se povedlo kontakt realizovat bezpečně, a především kvalitním způsobem pro dítě i vlastního rodiče. Dle doprovodných organizací i sociálně aktivizačních služeb si vlastní rodič není vědom svých práv a povinností směřujících k dítěti: „*rodiče často neví, co všechno vlastně mají v rukou a jak moc mohou ovlivňovat život dítěte“ (SPD8).* Dle SAS by primárně tyto informace měli rodiče dostat od sociální pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí. OSPOD by tyto informace měl předávat takovým způsobem, aby jim vlastní rodič porozuměl. Nedostatečná podpora vlastního rodiče, která v Královehradeckém kraji není běžnou praxí, nedostatečná informovanost a jiné překážky často vedou k omezení kontaktu s vlastním rodičem, viz „*rodiče to radši vzdají, protože rodiče nevědí, co mají dělat a co mohou udělat“ (SPD10).* Nedostatečná podpora vlastních rodičů vychází také z nedostatku metodického vedení pro práci s vlastním rodičem. V Královehradeckém kraji i na celorepublikové úrovni jsou dostupné metodiky věnující se především doprovázení pěstounských rodin. Z toho lze vyvodit, že systém nepočítá s tím, že vlastní rodič potřebuje podporu, ale systematicky vytvářena není, protože není v důležitých materiálech krajů. Z předvýzkumu diplomové práce vyplývá, že s podporou vlastního rodiče, jehož dítě je umístěné v pěstounské péči, má zkušenost pouze 16,6 % sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi, dalších 83,3 % tuto zkušenost nemá. Je však důležité zmínit, že v těchto organizacích nemají zkušenost všechny sociální pracovnice s podporou vlastního rodiče. Sociálně aktivizační služby nemají ve většině případů zkušenost s návratem dítěte do péče vlastního rodiče, ani s podporou vlastního rodiče, který má dítě umístěné v pěstounské péči. Doprovodné organizace působící v Královehradeckém kraji mají zkušenosti se SAS ve 41,6 % procentech. Nicméně je důležité zmínit, že v těchto 5 organizacích má zkušenost se sociálně aktivizační službou jeden či dva pracovníci. Podporu vlastního rodiče při kontaktu lze vyhodnotit jako ojedinělou.

Třetí oblastí je ***podpora vztahu mezi vlastním rodičem a pěstounem.*** V praxi se jedná o inovativní prvek, který se v rozhovorech, především se sociálními pracovníky SAS, vyskytuje jako důležitý prvek k realizaci kontaktu. „*Vztah mezi pěstounem a vlastním rodičem nemusí být přátelský, ale důstojný“ (SPS2).* Vztah mezi pěstounem a vlastním rodičem přispívá k vytvoření bezpečného prostoru pro dítě. Vlastní rodič tím sděluje, že je v pořádku být momentálně v pěstounské péči. Pěstounská rodina také vytváří situaci, kdy dítě vnímá, že je v pořádku mít rád obě rodiny. Dle pracovníků SAS dochází k vytváření normální situace pro dítě. Kontakty se následně nemusí odehrávat na umělém místě, kam dítě

nedochází a pro dítě se stává přirozenějším prostředím. Dítě vnímá, že vlastní rodič a pěstouni mají dobrý vztah a může se s nimi cítit v bezpečí.

Sociální pracovníci SAS vnímají, že ***kontakt je v praxi vnímán jako nestandardní situace***. Dle jejich názoru „*kontakt je úplně něco běžného, je to normální setkání dítěte a rodiče*“. Odkazují tak na život dětí v péči vlastních rodičů, které se také setkávají s prarodiči a další širší rodinou, nebo na děti žijící v rozvedených rodinách, ve kterých je běžné se potkávat nebo si telefonovat. Vnímají, že v praxi dochází k vytvoření prostředí, které pro dítě není běžné „*standardně kontakt probíhá na místech, kam děti standardně nedochází*“, proto se domnívají, že je potřeba kontakt provést v přirozeném prostředí dítěte (SPS1).

Informanti také z předešlé analýzy potvrzují ***nejednotnost nastavování a vyhodnocování kontaktů***, které je mnohdy zmatené a nejednotné a nevede k efektivnímu nastavení kontaktu. Multidisciplinární spolupráce probíhá na případových setkáních, kde není nezávislý moderátor a případové setkání nenaplnuje znaky případových konferencí. Dle pracovníků SAS není kontakt nastavován individuálně a s ohledem na potřeby dítěte a jeho životní rytmus. Také je velmi nízká participace zapojování vlastního rodiče a dítěte na domlouvání kontaktu.

Dalším problematickým bodem je ***podmiňování kontaktu aktivností vlastního rodiče***. Pokud vlastní rodič neprojeví zájem, tak kontakt s jeho vlastním dítětem není realizován. Dítě kontakt s vlastním rodičem potřebuje k podpoře identity a má spoustu dalších výhodných faktorů, viz výše. Z toho důvodu je důležité podporovat vlastního rodiče. Informantka SPS1 sděluje: „*nerozumím tomu, proč by pracovníce OSPODu nebo pěstounka, či doprovodná organizace nemohla zavolat vlastnímu rodiči a sdělit mu vaše dítě se má tak a tak. Potřebovalo by to a to.*“

Informanti vnímají ***souvislost mezi kontaktem a návratem dítěte do vlastní rodiny***. Častý kontakt je nedílnou součástí procesu návratu dítěte do péče vlastního rodiče. V praxi dochází k tomu, že sociální pracovník OSPOD nejprve určí cíl návratu dítěte do péče vlastního rodiče a následně dochází k vyšší frekvenci kontaktu. Bez frekvence a dobrého kontaktu nemůže docházet k návratu dítěte. ***Kontakt je základním předpokladem návratu***. Informantka SPS1 uvádí: „*myslím si, že je to předpoklad k návratu. Nevím, na základě čeho jiného by se mělo dítě vracet, než na základě toho, že intenzivní kontakt funguje a dítě je adaptovaný v prostředí rodiče.*“ Ke zvyšování intenzity kontaktů, bez plánovaného návratu dítěte do pěstounské péče v praxi spíše nedochází.

Informanti si uvědomují, že délka pobytu v pěstounské péči neurčuje návrat dítěte. **Pravděpodobnost návratu dítěte do vlastní rodiny se s délkou pobytu v pěstounské péči snižuje.** Zajímavý je pohled sociálních pracovníků na délku pobytu v pěstounské péči. Někteří informanti se domnívají, že dítě má možnost návratu i po lhůtě uplynutí jednoho roku. Někteří vnímají, že návrat je nejlepší uskutečnit do jednoho roku pobytu dítěte v pěstounské péči *„pěstounská péče je přechodný institut, ale obvykle pokud se dítě do jednoho roku nevrátí, tak návrat možný dále být ani nemusí“* (SPD). Dochází k paradoxní situaci, kdy vlastnímu rodiči je dítě umístěno do pěstounské péče, sociální pracovníce OSPOD mu sdělí, že si musí upravit podmínky, podmíněnou lhůtou jednoho roku a vše má zajistit bez dostatečné podpory, viz SPD10: *„my Vám vezmeme děti, vy si vytvořte dostatečné podmínky. Rodič pak neví, co má dělat. Nerozumí tomu.“*

OSPOD má s vlastními rodiči aktivně spolupracovat na návratu dítěte do vlastní rodiny. Informanti SAS se domnívají, že k této situaci téměř nedochází. **V některých případech nedochází k podpoře návratu,** viz SPS5: *„setkala jsem se v praxi s tím, že vlastní rodič měl zájem o návrat dítěte zpět do jeho péče. Důvodem umístění byla ztráta bydlení. Nicméně jsme šli spolu na OSPOD zeptat se, co musí udělat pro návrat dítěte zpět. Sociální pracovníce OSPOD nám řekla, že se dítě do rodiny navracet nebude.“* Kontakty, které jsou hodnocené jako jeden z předpokladů jsou nastavovány s nízkou intenzitou, viz SPS4: *„kontakty jsou dělaný tak, že se spíš nepředpokládá s návratem, nejsou tak častý“* (SPS4). **Kontakty jsou zintenzivněny pouze v případě, že je cílem a účelem reintegrace dítěte do vlastní rodiny.** Informantky SAS se domnívají, že kontakty mohou být častější a dítě nebude poškozeno: *„zintenzivňovat kontakty můžeme v obou případech (návrat i nevracení), i když se dítě navracet nebude, tak to vnímám já. V praxi i když jsou kontakty vyhodnocování dobře, tak není vůle změnit frekvenci“* (SPS3).

Z výše uvedeného vyplývá, že kontakt je nedílnou součástí procesu návratu dítěte do péče vlastního rodiče. Podpora kontaktu mezi dítětem a vlastními rodiči může vést k návratu dítěte zpět do péče vlastního rodiče. K navýšení frekvence kontaktu nedochází v případě účelného cíle návratu. Vlastní rodič nemá podporu při návratu dítěte do jeho péče.

Shrnutí výzkumné části

Hlavním cílem výzkumu bylo **zjistit, jak sociální pracovníce sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a doprovodné organizace v Královehradeckém kraji přemýšlí o právech dětí a jejich biologických rodičů v kontextu osobních kontaktů, jak probíhá**

navrhování, podporování a vyhodnocení pravidelných kontaktů, kdy dítě nebylo umístěno do pěstounské péče z důvodu týrání či zneužívání.

První dva dílčí cíle jsou orientované na práva dítěte a práva vlastního rodiče v kontextu kontaktů. Sociální pracovníce vnímají právo dětí i vlastních rodičů. V praxi sociální práce dochází k celé řadě kolizí. Kolize obvykle nevznikají na úrovni práva, ale spíše na úrovni etiky v sociální práci, které se následně dostávají do rozporu s právem. Nejčastějšími kolizemi jsou praxe systému, psychologické aspekty, pěstounská rodina aj.

Třetím a čtvrtým dílčím cílem bylo zjistit nastavování kontaktů a vyhodnocování kontaktů. Práce s riziky a potřebami je velmi různorodá, ale informanti se shodují, že multidisciplinární tým koordinovaný OSPOD se zaměřuje především na rizika. Postup nastavování i vyhodnocování kontaktů je velmi nesourodý. Ideálním způsobem je dohoda mezi vlastním rodičem, dítětem a pěstounem. V praxi však k této dohodě dochází ojediněle, protože systém nastavuje překážky bránící této dohodě, např. nemožnost přímé komunikace mezi vlastními rodiči a pěstouny. Druhým způsobem je nastavení skrze OSPOD, které může probíhat různými způsoby. Využívání případových konferencí je spíše ojedinělé. Dále je využíván rozhovor a informanti DOP využívají formulář rizik. Adaptační proces se nejčastěji pohybuje v rozmezí 1,5-3 měsíců. Během adaptace nedochází ke kontaktu mezi vlastními rodiči a dětmi. V některých případech je kontakt s procesem nastavení a adaptační lhůtou uskutečněn až po 6-9 měsících. Na vyhodnocení kontaktů není ze strany multidisciplinárního týmu kladen takový důraz.

Poslední dílčí cíl je orientován na kontakty v kontextu návratu dítěte do vlastní rodiny. Informanti uvádí, že kontakt je předpokladem pro úspěšný návrat dítěte. Důležitá je také podpora dítěte, pěstounské rodiny, vlastního rodiče a jejich vzájemných vztahů. Podpora vlastního rodiče je v praxi velmi opomíjena. Při návratu je třeba vymezit cíl a následně zintenzivnit kontakty. Ke zintenzivnění kontaktů v praxi nedochází bez vymezení cíle návratu.

Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo **zjistit, jak sociální pracovníce sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a doprovodné organizace v Královéhradeckém kraji přemýšlí právech dětí a jejich biologických rodičů v kontextu osobních kontaktů, jak probíhá navrhování, podporování a vyhodnocování pravidelných kontaktů, kdy dítě nebylo umístěno do pěstounské péče z důvodu týrání či zneužívání.** K naplnění výzkumného cíle jsem využívala kvalitativní výzkumnou strategii, konkrétně techniky polostrukturovaného rozhovoru a případové studie. Obě tyto techniky byly vhodně zvolené k naplnění hlavního cíle. Případová studie doplnila celý koncept výzkumu o konkrétní kazuistiky klientů. Hlavní cíl práce považuji za naplněný.

Informanti reflektují jednotlivá práva dětí i vlastních rodičů, jejichž dítě je umístěné v pěstounské péči. S právem pracují spíše intuitivně a stereotypně. Jejich přístup dle Braye a Preston-Shoot (2006) lze považovat za zaměřený na morálku a etiku. Kolize v kontextu kontaktů mezi jednotlivými právy spíše nevznikají. Informantky v praxi reflektují spíše kolize, které vznikají na úrovni etické a následně ovlivňují právo dětí a vlastních rodičů na styk. Sociální pracovníce OSPOD dětí dle výzkumu zasahují do práva dětí a vlastních rodičů na vzájemné kontakty. Rozhodnutí není činěno soudně. Soud má jediný pravomoc kontakty omezit. Příklady omezení kontaktu jsou činěny na základě psychologického posouzení, omezování ze strany pěstounů, praxe systému, bezpečí dítěte, materiální situace rodiče, předkládání paušálního souhlasu aj. V případě, že podrobíme některé tyto kolize principu proporcionality, zjistíme, že omezení není vhodné, potřebné ani přiměřené.

Účelem pěstounské péče je poskytnout domov dítěti na přechodné období (Vyskočil, 2014). Dítě v pěstounské péči neztrácí původní rodinu, získává rodinu další a pěstounská rodina ho těmto novým vztahům učí. Z výzkumných dat lze rozpoznat, že v některých případech je smysl a účel pěstounské péče interpretován odlišným způsobem. Pěstounská péče je interpretována jako dlouhodobé a stabilní prostředí pro dítě.

Listina základních práv a svobod a zákon o sociálně právní ochraně dětí definuje právo dětí a vlastních rodičů na vyrůstání v rodinném prostředí a formu státní podpory na prevenci umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Primárním důvodem odebrání či umístění dítěte do pěstounské péče nesmí být z důvodu materiálního. Z rozhovorů i z kazuistik vyplývá, že v praxi dochází k umístění do pěstounské péče z materiálních důvodů, především z důvodu ztráty bydlení vlastního rodiče. Lze tak potvrdit výzkum Tesla, Woodruffa a Besse (2019),

ale také Prokopa (2020), kteří upozorňují na nedostatečný systém péče o ohrožené děti, který reaguje především na krizové situace.

Z výzkumu vyplývá celá řada potřeb a rizik dítěte i vlastního rodiče v kontextu kontaktu. Sociální pracovníci sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi vychází především z potřeb dítěte a vlastního rodiče, rizik ošetřujících v případě, že míra rizika je vyhodnocena jako vysoká, případně rizika jsou pro dítě ohrožující na zdraví či životě. Reflektují, že riziko je potenciální nebezpečí, které nemusí nastat a zaměření na rizika způsobuje atmosféru strachu. V praxi může zaměření na rizika vést až k nižší frekvenci kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem. Z výsledků vyplývá, že respektují právo na přiměřené riziko. Sociální pracovníci doprovodných organizací považují potřebu a právo dítěte na kontakt jako automatické a směřují k nim svou podporu. Dominance rizik v kontextu kontaktu je z výpovědí informantů zřejmá a je doplněna o formulář zaměřený na rizika. Některé informantky nevnímají rozdíl mezi potřebou a rizikem v sociální práci. Formulář vyhodnocení rizik kontaktu dle informantů neslouží ke snižování frekvenci kontaktu ani k omezování kontaktů mezi vlastním rodičem a dítětem. Informanti se shodují, že multidisciplinární tým se zaměřuje na rizika. Gillingham (2006) a Green (2007) považují práci s riziky jako ústřední princip praxe v sociálně právní ochraně dětí za chybný.

Postup nastavování a vyhodnocování kontaktů v praxi je velmi nejednotný, což ovšem nelze považovat za chybný proces, neboť životní situace klientů nelze unifikovat a vytvořit tak jednotný postup pro nastavování či vyhodnocování kontaktů. Z výsledků výzkumu vyplývá, že ideálním způsobem nastavení kontaktů je dohoda mezi vlastním rodičem, pěstounem a dítětem. V praxi jí však může bránit nemožnost přímé komunikace mezi vlastním rodičem a pěstounskou rodinou. Následujícím vhodným způsobem je případová konference, která je v praxi spíše ojedinělým nástrojem využívaným k nastavování a vyhodnocování kontaktů. V některých postupech je zřejmé, že není dodržován princip individuálnosti a participace klientů na řešení jejich životní situace. Vlastní rodiče, dítě a často i pěstouni jsou vyřazováni z procesu nastavování a vyhodnocování situace. V některých případech není legitimním procesem zasahovat do života klientů.

Adaptační lhůta v Královehradeckém kraji se obvykle pohybuje v rozmezí 1,5-3 měsíců. Během adaptační lhůty nedochází k pravidelnému kontaktu mezi vlastním rodičem a dítětem. K adaptační lhůtě jsem nedohledala velké množství výzkumů či informací. V žádné literatuře není legitimizována či odůvodněna. Adaptační proces v Královehradeckém kraji lze považovat spíše za zaběhnutou praxi. V zahraniční literatuře lze dohledat pozitivní vliv na dítě, které mělo během této adaptační doby kontakt s vlastním rodičem. Kontakt pomohl

dětem vyrovnat se se ztrátou (Boyle, 2017). Během adaptační lhůty dochází dle výzkumu k navázání vztahu a vzájemnému zvykání si, mezi dítětem a pěstounským rodičem. Informanti identifikovali rizika přerušeni kontaktu mezi vlastním rodičem a dítětem. Dítě ztrácí jedinou vztahovou osobu, což nenaplnuje potřeby stability, kontinuity. Vztah mezi dítětem a vlastním rodičem je zachován, ale dochází k jeho narušení. Adaptační lhůta není podložena v zákoně, pravomocné rozhodnutí nemůže činit orgán sociálně právní ochrany dětí, ale pouze soud. Adaptační období může rozhodnout pouze tehdy, když dítě je přímo ohroženo na zdraví či životě a podá návrh k soudu na omezení styku. V případě, že dítě bylo umístěno do pěstounské péče z důvodu ztráty bydlení vlastního rodiče a je omezeno na styku po dobu 6-9 měsíců, může se jednat o porušení práva dětí na pravidelné osobní kontakty. Domnívám se, že není legitimní považovat splnění adaptační lhůty za dogma, které je nutné nezbytně dodržet.

Informanti se ve všech výpovědích neshodují a mnohdy je rozdíl mezi pracovníky SAS a doprovodných organizací. Nicméně mnoho z nich reflektuje nefunkčnost systému kontaktů. Sami přichází s velmi zajímavými inovativními nápady, které lze implementovat do praxe sociální práce. Dohoda mezi vlastním rodičem, pěstounem a dítětem jako první možnost, kterou bude podporovat celý multidisciplinární tým a bude vytvářet ideální podmínky pro nastavení kontaktu. Už při umístění dítěte do pěstounské péče je důležité podporovat vztah vlastního rodiče a pěstouna takovým způsobem, aby vytvářeli bezpečné prostředí pro dítě. Vlastní rodič je velkým zdrojem informací o dítěti a potřebuje pro výkon rodičovské odpovědnosti informace od pěstouna. Klíčovým a velmi opomíjeným prvkem celé praxe je podpora vlastního rodiče, která není běžnou praxí. Informanti ji považují za velmi důležitou a nezbytnou k celému procesu zajištění kvalitních kontaktů pro dítě.

Podpora kontaktů probíhá prostřednictvím orgánu sociálně právní ochrany dětí, doprovodných organizací a sociálně aktivizačních služeb. Role OSPOD je v koordinaci celého multidisciplinárního týmu, také v monitorování, podporování a spolupráci na návratu dítěte zpět do vlastní rodiny. Doprovodná organizace podporuje pěstouna a tím i dítě. Sociálně aktivizační služba skrze podporu vlastního rodiče podporuje dítě. Kontakty v kontextu reintegrace dítěte do vlastní rodiny hodnotí informanti jako základní předpoklad, nikoliv však jediný. V praxi dochází k podpoře návratu dítěte do vlastní rodiny spíše ojediněle, což může být způsobené nedostatečnou podporou vlastního rodiče, dlouhým omezením kontaktů po umístění dítěte do pěstounské péče, neinformovaností rodiče atd. Kontakty jsou nastavované spíše v nízké frekvenci a návrat dítěte do vlastní rodiny není

častým cílem multidisciplinárního týmu. Návrat dítěte do vlastní rodiny vychází z předpokladu účelu pěstounské péče, která je považována za přechodné řešení.

Diplomová práce má přínos pro sociální práci i sociální politiku, protože identifikovala celou řadu problematických situací v praxi sociální práce. V některých případech se jedná o porušování práv dětí na kontakty. Diplomová práce také nabízí inovativní řešení.

Zdroje

Agentura pro sociální začleňování. Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. 2019. [cit. 2020-28-9]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/socialni-sluzby/socialne-aktivizacni-sluzby-pro-rodiny-s-detmi/>

ATWOOL, Nicola. Are we setting children in care and their care givers up to fail? Children Australia [online]. 2018, 43(4), 225-227 [cit. 2020-03-14]. ISSN 1035-0772. Dostupné z: doi:10.1017/cha.2018.42

ATWOOL, Nicola. Birth Family Contact for Children in Care: How Much? How Often? Who With? Child Care in Practice [online]. 2013, 19(2), 181-198 [cit. 2020-03-14]. ISSN 1357-5279. Dostupné z: doi:10.1080/13575279.2012.758086

BANKS, Sarah. Ethic and Values in Social work. 1st edition, London: Mamillian Press.1995 ISBN 0-333-60918-0.

BARBER, J. G.; DELFABBRO, P. H. Children in Foster Care. 2004. London: Routledge. [cit. 2020-04-07]. ISBN 9780203354124.

BASIAGA, Jan P., Anna RÓG a Beata ZIEBA-KOŁODZIEJ. Professional foster families in the reunification process—Polish experience. Child [online]. 2018, vol. 23, issue 4, p. 649-656 [cit. 2020-06-10]. DOI: 10.1111/cfs.12460. ISSN 13567500.

BAUM, Detlef. Výzkumné metody v sociální práci. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-390-3.

BAXTER, Pamela. JACK, Susan. Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. Study Design and Implementation for Novice Researchers. The Qualitative Report, 13(4), 544-559. Retrieved from <https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol13/iss4/2>

BECK, Ulrich. Riziková společnost: na cestě k jiné moderně. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 431 s. Post. ISBN 80-86429-32.

BEEK, M., & SCHOFIELD, G. (2004). Promoting security and managing risk: Contact in long-term foster care. In E. Neil & D. Howe (Eds.), Contact in adoption and permanent foster care. Research, theory and practice (pp. 124 - 143). London: British Association of Adoption and Fostering.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011, 151 s. ;23 cm. ISBN 978-80-262-0031-4.

BECHYŇOVÁ, Věra. Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou. Praha: Portál, 2012, 158 s. ISBN 978-80-262-0181-6.

BERRY, Marianne, Kelly MCCAULEY a Tracie LANSING. Permanency through Group Work: A Pilot Intensive Reunification Program. *Child and Adolescent Social Work Journal* [online]. 2007, vol. 24, issue 5, p. 477-493 [cit. 2020-06-10]. DOI: 10.1007/s10560-007-0102-0. ISSN 0738-0151.

BESSANT, J., HIL, R., & WATTS, R. "Discovering" risk. 2003. New York: Peter Lang. Sage journal.

BRAYE, Suzy, PRESTON-SHOOT, Michael. The role of law in welfare reform: critical perspectives on the relationship between law and social work practice. *International Journal of Social Welfare*, 2006, ISSN 1369-6866. doi:10.1111/j.1468-2397.2006.00603.x

BRENNAN, E.M, & ROSENZWEIG, J.M. Parents of children with disabilities and work-life challenges: Presentation summary. 2008. Presented at the Alfred P. Sloan Work and Family Research Network Panel Meeting, Chestnut Hill, MA.

BROWN, Keith. RUTTER, Lynne. *Critical Thinking for Social Work*. 2008. Exeter_ Sage Publications Ltd. ISBN: 978 1 84445 157 9.

BUBLEOVÁ, Věduna. NOVÁK, Ondřej. VÁGNEROVÁ, Marie. PALEČEK Jan, ŠMÍDOVÁ-MATOUŠOVÁ Olga. VYSKOČIL Filip. Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí. 1.vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8

BUSINESSINFO.CZ. 2014. Jak volit nástroje pro snižování rizika. [online]. [29.7.2020]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/metody-snizovani-rizika-52919.html>

COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS. Recommendation no. R (87) 6 of the committee of ministers to member states on foster families. [cit. 2020-09-13]. [online] dostupné z: http://www.kekidatabank.be/docs/Instrumenten/RvE/1987%20CMRec%2887%296_on%20foster%20families.pdf

DELFABBRO, Paul, Elizabeth FERNANDEZ, Jessica MCCORMICK, et al. An Analysis of Reunification from Out-of-Home Care in Three Australian States. *Child Indicators Research* [online]. 2015, vol. 8, issue 2, p. 359-373 [cit. 2020-06-10]. DOI: 10.1007/s12187-014-9238-6. ISSN 1874-897X.

DENZIN, Norman, K., LINCOLN, Yvonna, S. (eds.) The SAGE Handbook of Qualitative Research. 4th ed. Thousand Oaks, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications, 2011. ISBN 978-1-4129-7417-2.

DENZIN, Norman, K., LINCOLN, Yvonna, S. (eds.) The SAGE Handbook of Qualitative Research. 4th ed. Thousand Oaks, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications, 2011. ISBN 978-1-4129-7417-2.

DUBOIS, B., KROGSRUD MILEY, K. Social Work An Empowering Profession. In JANEBOVÁ, Radka. Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup. Hradec Králové: Gaudeamus. 2014. ISBN 978-80-7435-374-1.

ELLISON, M., L. DUNN, E., C. 2006. Empowering and Demedicalized Case Management Practices: Perspectives of Mental Health Consumer Leaders and Professionals. Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation, 5(2), 1–17.

GILLINGHAM, P. (2006). Risk Assessment in Child Protection: Problem Rather than Solution? Australian Social Work, 59(1), 86–98. doi:10.1080/03124070500449804

GLOBAL SOCIAL SERVICE WORKFORCE ALLIANCE. 2018. Core Concepts and Principles of Effective case Management: Approaches for the Social Service Workforce [online]. [7. 5. 2020]. Dostupné z: <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Case-Management-Concepts-and-Principles.pdf>

GRIMM, Dieter. Proportionality in Canadian and German Constitutional Jurisprudence. The University of Toronto Law Journal, roč. 57, č. 2, s. 383 - 397. 2007. DOI: 10.1353/tlj.2007.0014

HALMAN, Loek. Individualism in Individualized Society? Results from the European Values Surveys. In International Journal Of Comparative Sociology XXXVII. 1996. Volume 37, Issue 3. ISSN 0020-7152.

HAMMARBERG, Thomas. The principle of the best interests of the child – what it means and what it demands from adults. Council of Europe [online]. 2008 [cit. 29.6.2020]. CommDH/Speech(2008)10. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16806da95d>

HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. O konceptu nejlepšího zájmu dítěte: aneb Proč lze nejnovější judikaturu Ústavního soudu k nejlepšímu zájmu dítěte vnímat jako nevyužitou příležitost a jak to souvisí s novým obecným komentářem Výboru OSN pro práva dítěte k „dětem ulice“?. In: Epravo.cz [online]. 17.10.217 [cit. 13.7.2020]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-konceptu-nejlepsiho-zajmu-ditete-106509.html>.

HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí. 2016. Liga lidských práv. [online]. [cit. 15. 7. 2020] ISBN 978-80-87414-26-2. Dostupné z: <http://lp.cz/publikace/prakticky-pravni-pruvodcenejlepsim-zajmem-ditete/>

HOLLAND, Sally. Child and family assessment in social work practice. London: Sage Publications, 2004. ISBN 0 7619 4902 X.

HOLLÄNDER, Pavel. Soudce dnes: bariéra postmoderní dekonstrukce nebo industriální továrna na rozhodnutí?. *jasr.sk* [online]. [cit. 29.6.2020]. Soudce, č. 8, 2001

HUBÍK, Stanislav. Hypotéza: metodologický nástroj výzkumu ve společenských vědách. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2006. ISBN 80-7040-842-1.

HUBÍKOVÁ, O. 2018. Možnosti a podmínky uplatňování Case managementu v sociální práci na obecních úřadech zaměřené na klienty v životních situacích dlouhodobé péče [online]. [16. 10. 2020]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/756919/Projekt_VUPSV-S2-5_Hlavni_vystup.pdf/6ce2ac29-eeeb-f64c-4fdf-1f0126fe81f4

HUTTER, B. (2005). The attractions of risk-based regulation: Accounting for the emergence of risk ideas in regulation, Discussion Paper No.33. London: London School of Economics and Political Science, Centre for Analysis of Risk and Regulation.

Inovovat může každý: základní principy inovativních přístupů a služeb pro ohrožené děti a jejich rodiny. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019, 57 s. ISBN 978-80-7421-164-5.

JANDOUREK, Jan. Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

JANEBOVÁ, Radka. Kritická sociální práce. Hradec Králové: Gaudeamus, 2020. ISBN 978-80-7435-413-7.

JURAJDOVÁ, Hana. Dítě v pěstounské péči: Význam a funkce pěstounství In Pěstounství je profese. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015. ISBN 978-80-7421-115-7.

KLATT, Matthias. MEISTER, Moritz. The Constitutional Structure of Proportionality. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 8, ppč 8.

LANGMEIER, Josef. ZDENĚK MATĚJČEK. Psychická deprivace v dětství. Karolinum, 2015, ISBN 978-80-246-2866-0.

- LITTLECHILD, B. Etika v kvalitativním výzkumu v sociální práci. In: BAUM, D.; GOJOVÁ, A. (eds). Výzkumné metody v sociální práci. 1. vyd. Ostrava: Ostravská Univerzita, 2014. 121–138 s. ISBN 978-80-7464-390-3.
- LÓPEZ, Mónica, Jorge F. DEL VALLE, Carme MONTSERRAT , et al. Factors associated with family reunification for children in foster care. Child [online]. 2013, vol. 18, issue 2, p. 226-236 [cit. 2020-06-10]. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2012.00847.x. ISSN 13567500.
- LOUČKOVÁ, Ivana. 2001. Směrem k integrovaným strategiím nejen ve výzkumu v sociální práci. Sociologický časopis 37, 3: 313–328.
- LOUČKOVÁ, Ivana. 2010. Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu. Praha: Sociologické nakladatelství
- LOXTERKAMP, L. (2009). Contact and Truth: The Unfolding Predicament in Adoption and Fostering. Clinical Child Psychology and Psychiatry, 14(3), 423–435. doi:10.1177/1359104509104050
- MANAGEMENTMANIA. 2017. Řízení rizik. [online]. [28.7.2020]. Dostupné z: <https://managementmania.com/cs/rizeni-rizik>
- MATEJČEK, Zdeněk a Jarmila KOLUCHOVÁ. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002, 155 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-637-3.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2.
- MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003, 380 s. ; 24 cm. ISBN 80-7178-548-2.
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Standardy kvality sociálních služeb: Výkladový sborník pro poskytovatele. 2008. 188 s. [Online]. [Citováno dne 29.7.2020]. Dostupné na https://www.mpsv.cz/files/clanky/5966/4_vykladovy_sbornik.pdf
- MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- MÖLLER, Kai. The Global Model of Constitutional Rights. Oxford: Oxford University Press, 2012, 222 s.
- MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. Brno: Marek Zeman, 2004. 243 s. ISBN 80-903070-1-9.
- Nález sp. zn. Pl. ÚS 43/93 ze dne 12. 4. 1994.

NAVRÁTIL, Pavel. JANEBOVÁ, Radka a kol. Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 196 s. ISBN 978-80-7435-038-2.

NESMITH, Ande. Factors Influencing the Regularity of Parental Visits with Children in Foster Care. *Child and Adolescent Social Work Journal* [online]. 2015, vol. 32, issue 3, p. 219-228 [cit. 2020-06-10]. DOI: 10.1007/s10560-014-0360-6. ISSN 0738-0151.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. Náhradní rodinná péče. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-8613191-7.

Obecný komentář č. 14 Výboru pro práva dítěte – o právu dítěte na to, aby jeho nejlepší zájmy byly předním hlediskem (General comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as primary consideration) z 29. 5. 2013, CRC/C/GC/14. In: OHCHR [online]. [cit. 21.6.2020].

OLECKÁ, Ivana. IVANOVÁ, Kateřina. Metodologie vědecko-výzkumné činnosti. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc, o. p. s. 2010. 44 s. ISBN 978-80-87240-33-5.

PARSON, R.J. Empowerment: purpose and practice principles in social work, In TEATER, Barbra. An introduction to applying social work theories and methods. New York, 2010. ISBN 978-0-33-523777-7.

PAZLAROVÁ, Hana. Traumatizované dítě v pěstounské péči In MATOUŠEK, Oldřich. Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny. Praha: Portál, 2017, 207 s. ISBN 978-80-262-1242-3.

PECH, Kryštof. Pěstounská péče a doprovázející organizace. Hradec Králové, 2018. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče. Nadační fond J&T. 2015 [cit. 2020-09-13]. [online] dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/prakticky_pruvodce.pdf

PROKOP, Daniel. Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020, 278 s. ISBN 978-80-275-0308-7.

Publications.

REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada, 2009, 184 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.

ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN isbn978-80-210-6382-2.

SANCHIRICO, Andrew a Kary JABLONKA. Keeping Foster Children Connected to Their Biological Parents: The Impact of Foster Parent Training and Support. *Child and Adolescent Social Work Journal* [online]. 2000, vol. 17, issue 3, p. 185-203 [cit. 2020-06-10]. DOI: 10.1023/A:1007583813448. ISSN 07380151.

Sdělení č. 91/2005 Sb. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o styku s dětmi. [online]. [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2005-91>.

SEĎOVÁ, Staňa. K rodičům se vrací od pěstounů jen jedno dítě z deseti. In: *Novinky.cz* [online]. 23. 5. 2016 [cit. 2020-06-10]. Dostupné z: <https://1url.cz/3zF4>

SELLICK, C., & THOBURN, J. (2002). Family placement services. In P. McNeish, T. Newman, & H. Roberts (Eds.), *What works for children? Effective services for children and families* (pp. 13 - 36). Buckingham: Open University Press.

SELWYN, J. (2004). Placing older children in new families: Changing patterns of contact. In E. Neil & D. Howe (Eds.), *Contact in adoption and permanent foster care. Research, theory and practice* (pp. 144 - 164). London: British Association of Adoption and Fostering.

SINCLAIR, I. *Fostering Now: Messages From Research*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2005. v. 1st American pbk. [cit. 2020-04-07]. ISBN 9781843103622.

SINCLAIR-GIBSON, T., SHUPE, H. 2020. Anti-oppressive, holistic case management [online]. [16. 10. 2020]. Dostupné z: <https://acws.ca/sites/default/files/documents/Holisticandanti-oppressivecasemanagementl.pdf>

Smith, J. A., Flowers, P., Larkin, M. *Interpretative phenomenological analysis: Teory, method and research*. 2009. London: Sage Publications. doi.org/10.1080/14780880903340091

STRAUSS, A. L., CORBIN, J. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.

SURYNEK, Alois. KOMÁRKOVÁ, Růžena. KAŠPAROVÁ, Eva. *Základy sociologického výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Management Press, 2001. 160 s. ISBN: 80-7261-038-4.

ŠRAJBROVÁ, Markéta. Přechodnou pěstounskou péčí lze výjimečně prodloužit, rozhodl Ústavní soud. Zájem dítěte je důležitější než dodržení lhůty. In: *Hospodářské noviny* [online]. 24. 1. 2019 [cit. 2020-06-10]. Dostupné z: <https://1url.cz/rzF4>

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických Vědách. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-262-0273-8.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK a Josef FIALA. ČESKO. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-656-6.

TESLA, Mark. WOODRUFF, Kristen. BESS, Roseana. MILNER, Jerry. WOOLVERTON, Maria. Every Child Deserves a Permanent home: The Permanency Innovations Initiative. The future of Childer. 2019. Published by: Princenton univerzity.

THEATRE, Barbra. An introduction to applying social work theories and methods. New York, 2010. ISBN 978-0-33-523777-7.

TOPINKA, D. Zpráva o příčinách umístování dětí mimo vlastní rodinu z perspektivy orgánů sociálněprávní ochrany dětí. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2017. [cit. 2020-09-13]. [online] dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/637531/Zprava.pdf/86ee24d6-04a5-3b0a-a6ec-d0e4be11336a>

UHLÍŘOVÁ, Veronika. Kontakt dítěte žijícího v NRP s biologickou rodinou. Sociální práce. 2015, roč. 15, č. 2, Příloha: Transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny, s. 42-45. ISSN 1213-6204.

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016, 156 s. ISBN 978-80-7421-120-1.

VAN DER SCHYFF, Gerhard. Limitation of Rights: A Study of the European Convention and the South African Bill of Rights. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2005, 368 s

VOJTÍŠEK, Petr. Výzkumné metody – Metody a techniky výzkumu a jejich aplikace v absolventských pracích vyšších odborných škol. Vyd. 1. Praha: Vyšší odborná škola sociálně právní. 2012. 54 s. ISBN 978-80-905109-3-7.

YIN, Robert K. (2002). Case study research: Design and methods. Thousand Oaks, CA: SAGE

YIN, Robert K. Case Study Research. Design and Methods. 4th ed. London: Sage Publications, 2009.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. [online]. [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod [online]. [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>.

Zákon č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí [online]. [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník. [online]. [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

Seznam tabulek:

Tabulka číslo 1.: Transformační tabulka

Tabulka č. 2 – Informanti

Tabulka č. 3: Rozfázování výzkumného šetření

Tabulka č. 4 – Využívání potřeb a rizik na základě kazuistik

Tabulka č. 5 – Princip proporcionality při nastavování kontaktů

Tabulka č. 6 – Adaptační lhůta, realizace kontaktů v rámci adaptační lhůty

Tabulka č. 7 – Adaptace dítěte do pěstounské péče dle případové studie

Seznam příloh:

Příloha A: přepis rozhovoru se sociální pracovnící

Příloha B: formulář ke zpracování kazuistiky sociálními pracovníky (nevyplněná verze)

Příloha C: vyplněný formulář, ke zpracování kazuistiky, sociální pracovnící

Příloha A: přepis rozhovoru se sociální pracovnící

PRÁVO DÍTĚTE

Jaká práva má dítě umístěné do pěstounské péče?

Dítě má právo na informace, o tom, kde se teď momentálně nachází, z jakého důvodu je umístěné do pěstounské péče, také informace o vlastních rodičích, kde momentálně jsou, jak se mají, jestli mají co jíst, potřebují také informace o sourozencích (pokud nějaké mají). Samozřejmě také záleží na tom, jak dítěti informace předáváme, je potřeba předávat pravdivé informace, ale citlivým způsobem. Dobrou metodou je také přerámcování. Záleží na věku dítěte, aktuálnímu rozpoložení apod, dle konkrétní individuální situaci budeme dítěti informace předávat. Nicméně je důležité informace předávat opakovaně. Často všichni spoléhají na to, že pokud dítě bude chtít, tak se zeptá, ale není tomu tak. Dítě se může bát, a tak je potřeba informace sdělovat průběžně.

Dítě má také právo na pravidelný a osobní kontakt s vlastním rodičem. Pro dítě je kontakt s vlastním rodičem velmi důležitý. Může se rodiče na cokoli zeptat, ujasnit si věci, kterým nerozumí. Také kontaktem může posilovat svůj vztah k vlastnímu rodiči. Obvykle (pokud dítě není umístěné do pěstounské péče jako novorozeně) tak vztah s vlastním rodičem je jediným vztahem, který během svého života má. Není dobré rodiče z života dítěte odstraňovat, ale spíše podporovat. Dítě se díky kontaktu může lépe rozvíjet, podporovat svoji identitu.

Dalším právem je právo na podporování identity. Vnímám, že identita je podporována skrze kontakt s vlastním rodičem a s pomocí předávání informací. Využívají se metody jako kniha života apod.

Dítě má také právo na to, aby ho vlastní rodič stále vychovával a podílel se na jeho výchově. Domnívám se, že aby toto právo mohlo být v praxi realizováno, tak musí mít vlastní rodič kontakt a dostatečné informace.

Dítě má právo se k situaci vyjadřovat a sdělovat, co v dané situaci potřebuje, ale také jak danou situaci vnímá. Je potřeba, aby dítě bylo rovnoprávným účastníkem procesu. Dle mého názoru není vždy potřeba čekat do věku, kteří soudci pojmenovávají jako vhodný pro vyjadřování dítěte. Myslím si, že i mladší dítě se k dané situaci může vyjádřit a může říci, zda chce daného rodiče vidět, zda chce více informací o rodiči atd.

Dítě má samozřejmě právo na to vyrůstat s vlastním rodičem. Toto právo je v této konkrétní situaci dotčeno, neboť bylo umístěno na žádost vlastního rodiče nebo odebráno z důvodu soudního rozhodnutí do pěstounské péče. Nicméně právo na to vyrůstat s vlastním rodičem

stále zůstává a podmínky vlastního rodiče se mohou změnit takovým způsobem, aby dítě mohlo znovu vyrůstat s vlastním rodičem

Dalším právem dítěte je zajištění bezpečí, zdravotní péče, zajištění vzdělávání atd.

Jaké je dle Vašeho názoru primární (nejdůležitější) právo dětí umístěných v pěstounské péči?

Domnívám se, že primární právo nelze takto obecně určit, neboť v praxi jsou si všechna práva rovna. Nicméně je důležité říci, že vždy chceme dítěti zaručit primární právo. Toto právo vychází z potřeb dítěte, takže v každé situaci je velmi individuální. V každé specifické situaci je tedy primární právo dítěte jiné. Samozřejmě pokud bude dítě v ohrožení života nebo zdraví, tak nebudeme vycházet pouze z jeho potřeb, ale také z rizik, které se v jeho konkrétní individuální situaci vyžadují.

Pokud bych na tuto otázku měla odpovědět obecně, tak bych řekla, že primární právo je komplex všech práv dítěte-dítě má právo vyrůstat s vlastním rodičem, proto je důležité aby mělo dostatek informací o vlastním rodiči a také pravidelný a osobní kontakt, aby byla podporována jeho vlastní identita a především, aby dítě pravidelně sdělovalo, co v dané situaci potřebuje a mělo možnost se opakovaně k jeho situaci vyjadřovat.

Jaké mohou v praxi nastat právní kolize?

V praxi jsem se s kolizemi v rámci práva moc nesetkala.

Ale samozřejmě může v praxi nastávat hodně případů a právních kolizí. Napadá mě například právo dítěte na kontakt vs. právo na vlastní názor. V tomto případě je potřeba s dítětem komunikovat a objevit, čím to je způsobeno. Také může se dostávat do kolize právo dítěte na kontakt vs. právo dítěte na bezpečí. Nicméně si nejsem jistá, jestli tyto situace mohou nastávat u rodičů, jejichž děti se do pěstounské péče nedostaly z důvodu týrání či zneužívání.

Jak v praxi tyto kolize řešíte?

V rámci týmu se setkáváme s podezřením, že by dítě bylo v rámci kontaktu ohroženo. Nicméně pokud celou situaci vyhodnocujeme, tak obvykle dospějeme k tomu, že dítě není na kontaktu ohroženo na zdraví či životě. Dále se mluví o dalších jiných rovinách, nejčastěji psychologických.

Právo je samozřejmě nesmírně důležité. Nicméně sociální práce zasahuje i do dalších rovin. Jaké další roviny v rámci práv dětí na kontakt řešíte? Jaké z nich vytváří kolize s právem dětí na kontakty? Jak tyto kolize řešíte?

Setkala jsem se s tím, že bylo ze strany OSPOD bráněno kontaktu, nebo alespoň byl naprosto podceňován. Z mé strany jsem nevnímala žádné ohrožení života dítěte, pokud by mělo kontakt. Vlastně jsem se domnívala, že je důležité kontakt udržovat, protože dítě má s rodičem velmi hezký vztah a je potřeba tuto kontinuálnost a stabilitu v životě dítěte podporovat. OSPOD také nezmiňovat z jakého důvodu nemůže být kontakt realizován, pracovník doprovodné organizace také nezmiňovat žádná rizika. Bylo to velmi náročné.

U toho prvního případu je to samozřejmě komplikované, protože neznám důvod ani právo, z kterého důvodu je kontaktu bráněno. Neexistují ani další důvody, proč kontakt neuskutečnit, ale bohužel OSPOD moc nekomunikuje, tudíž je těžké to dojistit.

Další kolizi se kterou se setkávám je bránění kontaktu v rámci adaptačního procesu. Adaptační proces je v rámci Královehradeckého kraje vnímán tak, že dítě nemá žádný kontakt s vlastním rodičem. Tudíž dojde k narušení stability a kontinuity v životě dítěte. Naším úkolem není vychovávat děti v pěstounské péči, ale zajistit takové podmínky, aby dítě mohlo vyrůstat ve vlastní rodině. Ačkoliv bylo dítě po většinu svého života se svým rodičem, tak momentálně je třeba, aby se navazoval na pěstouna. Což je paradoxní situace, neboť dítě má právo se navrátit do vlastní rodiny, pokud rodič bude mít upravené podmínky (ale s tím se v našem kraji moc nepočítá) a proto dítě adaptujeme na pěstouna. Jak tuto kolizi řešíme? Velmi těžko, je to zažitá praxe, která s našim kraji objevuje a bohužel i když vnímáme potřeby dítěte, tak jako SAS vůči týmu nic nezmůžeme. Pokud se snaží rodič, jeho slovo také není tak podstatné, i když se jedná o jeho vlastní dítě.

Co se týká ze strany systému tak tam vnímám určitý tlak na nevrácení dětí zpět do vlastních rodin, ani k tomu stát nevytváří potřebné podmínky či metodiky, které by tuto podporu zaručovaly. Není tu dostatek podpurných organizací, které by podporovaly vlastní rodiče (alespoň v Královehradeckém kraji). OSPODY tuto práci ani stíhat nemohou, protože mají tolik rodin, že zvládnou plnit pouze základní roli. Jejich kapacity jsou plné. Tudíž podpora dítěti a rodin, kterou má zaručuje stát přechází na neziskové organizace. Nicméně těchto neziskových organizací je malé množství, neustále se musí podrobovat kontrole. Další věcí, která kontakty může ovlivňovat je finanční ohodnocení sociálních pracovníků. Snažíme se zajistit podporu – nejzranitelnější skupině, dětem a nemáme na to dostatek finančních prostředků? Sociální pracovníci mají nejhorší platy z vysokoškoláků. Ale jak tuto situaci v praxi řešíme? Nijak, řešíme individuální problémy našich klientů, ale to, abychom měli dostatek finančních prostředků, které nám budou zajišťovat důstojnost? Nemluvíme, protože i tak se bojíme, že nebudeme mít další finanční prostředky na fungování. Je to velký problém.

Dalším problémem je financování doprovodných organizací, které závisí na konkrétní pěstounské rodině. Pokud tedy doprovodná organizace bude pracovat s pěstounem, který nechce uskutečňovat kontakt, tak když bude kontakt podporovat pěstoun se může rozhodnout, že změní doprovodnou organizaci a tím i přijde o finanční prostředky.

Kontakt také mohou ovlivňovat projevy dítěte po kontaktu. Projevem po kontaktu myslím pláč, stesk po rodiči, rozčilení, pomočování. Tyto projevy lze nějakým způsobem vysvětlit z psychologického hlediska. Jsou to běžné projevy dítěte po kontaktu (ještě k tomu, když dlouhou dobu dítě nevidí, např. během adaptační lhůty). Dle mého názoru to značí dobrý vztah mezi dítětem a vlastním rodičem. Domnívám se, že by bylo zvláštní, kdyby dítě neplakalo, nebo se nějak neprojevovalo po tom, co uvidí vlastního rodiče. Ale samozřejmě to nevím s přesností. Pokud do týdne projevy zmizí, je to v pořádku. Pokud ne, tak je potřeba to nějakým způsobem řešit a pátrat, co za tím je. Často jsou však ze strany dalších odborníků tyto projevy hodnoceny jako nevhodné a mohou navrhnout snižování frekvence kontaktů. Pro pěstouna je to samozřejmě také obtížné, protože pokud se dítě s vlastním rodičem vidí, tak má nějaké projevy a on to musí ustát, ale z toho důvodu má svojí doprovodnou organizaci, která mu s projevy dítěte může pomoci a může ho celkově podpořit. A jak to řešíme? V rámci týmu se snažíme vzdělávat, chodíme na různé kurzy, ptáme se odborníků i mimo královehradecký kraj, kontaktujeme organizace, které fungují jiným způsobem a snažíme s nimi komunikovat o tom, že jakou mají oni praxi, jak to dělají apod.

Často se také diskutuje o frekvenci kontaktu. V Královehradeckém kraji máme zkušenost, že je kontakt uskutečňován jednou za 3 měsíce, v přechodné pěstounské péči to je jiným způsobem. Když jsem byla ale na kurzu věnující se kontaktu, který postupoval dle metodiky, kterou napsala Uhlířová, ve kterém je pyramida kontaktů – nejprve písemný kontakt, pak osobní, a pak postupně delší, až to může dojít k víkend u vlastního rodiče. To je v našem kraji nemyslitelná praxe. U toho si vždy říkám. Dítě může být odebráno z důvodu finančních i nedostatečného bydlení, rodič přijde o bydlení apod. Nemělo by být na základě těchto důvodů odebráno, ale bohužel se tak děje. Vztah rodiče a dítěte je tedy dobrý, ale v prvních měsících nemůže být uskutečňován kontakt, protože probíhá adaptační lhůta. Po několika týdnech či měsících je dovolen rodiči obvykle asistovaný kontakt, na hodinu v umělém prostředí. Rodič je sledován a je hodnocen každý jeho krok. No a potom když si rodič najde bydlení, ve kterém by dítě mohlo být na víkend, má tam svoje místo a prostor, tak kontakt na víkend není jasný. Říkám si, z jakého důvodu? Přeci když máte dítě, tak také může být jednou za čas na víkend u své babičky apod. A tady nemůže dítě strávit čas se svým vlastním rodičem.

Také narážíme na psychologické posouzení. Já vnímám, že psychologická péče je velmi důležitá. Nicméně je kladen velký důraz na to, co řekne psycholog/terapeut a jakou stanoví délku a frekvenci kontaktu. Zajímavé na tom vše je, že máme v týmu zkušenost s tím, že psycholog stanovil stejnou lhůtu pro 4 různé děti v jednom období a já si znovu říkám. Kde je individuální přístup a jak na to vlastně přišel? Já vnímám jeho názor za velmi důležitý, ale máme i jiné psychology v kraji a ty takto nefungují. Ale jak jsou životy lidí komplikované, tak když někdo, a ještě psycholog napíše číslo, tak to všichni hned akceptují a znamená to pro ně víc, než když to řekne sociální pracovník. Přitom psycholog se zaměřuje pouze na jednu oblast života a já té práci nerozumím umí rozhodně psychologické roviny velmi dobře analyzovat a s dětmi moc dobře pracoval, ale sociální pracovník může uvažovat širších konceptech. Někteří psychologové jsou zase skvělí a přemýšlí o potřebách dítěte velmi komplexně a vedou s námi zajímavou diskusi. Je to hodně individuální.

PRÁVO VLASTNÍHO RODIČE

Jaká práva má vlastní rodič, jehož dítě je umístěné v pěstounské péči (specificky k této situaci)?

Rodič má právo na informace o svém dítěti, kde se momentálně nachází. Jak se má v pěstounské péči, jaký je jeho zdravotní stav, jaké je jeho vzdělání, jakou má paní učitelku, co má rád, jakou má velikost oblečení, jestli má ve škole kamarády, jestli má nějaké koníčky. Pokud se má rodič podílet na výchově dítěte, tak tyto informace jsou zásadní, aby mohl činit rozhodnutí týkající se jeho dítěte (protože pěstoun může rozhodovat pouze o základních věcech týkající se dítěte, pokud tedy rodič nemá omezenou rodičovskou zodpovědnost).

Dalším právem je tedy výkon rodičovské odpovědnosti, o kterém jsem se zmiňovala před chvílí. Rodič má právo se rozhodovat o vzdělání svého dítěte, o jeho příjmení atd. atd. Samozřejmě soud může tuto rodičovskou odpovědnost omezit, ale jinak má na ní rodič právo.

Dalším právem vlastního rodiče je právo na pravidelný a osobní kontakt se svým dítětem.

Také se domnívám, že rodič má právo na pomoc od státu (k tomu, aby se mu dítě mohlo navrátit zpět do péče) nebo aby byl podporován vztah mezi jím a dítětem. Aby se dítě mohlo co nejlépe rozvíjet.

Rodič má také právo na to vychovávat své dítě v jeho prostředí. Což je v NOZ napsáno tak, že si může kdykoliv podat návrh k soudu, pokud má upravené podmínky a žádat o dítě zpět do jeho péče.

Jaké je dle Vašeho názoru primární právo (nejdůležitější) vlastního rodiče, jehož dítě je umístěné v pěstounské péči?

I zde se domnívám, že to je vždy velmi individuální, ale vnímám, že tyto práva, které jsem zmiňovala jdou často ruku v ruce, tzn. tvoří jakýsi komplex. Rodič potřebuje informace a kontakt k tomu, aby mohl vykonávat rodičovskou zodpovědnost. Na kontaktu se může podílet na kontaktu a dostatek informací přispívá k tomu, aby kontakt i veškerá rozhodnutí byla v zájmu dítěte a byla pro dítě pozitivním zážitkem. Domnívám se, že rodiče si pro své děti vždy přejí to nejlepší, a proto se snaží, jak nejlépe mohou.

Dostává se právo na kontakt do kolize?

To určitě ano. Právo na kontakt vlastního rodiče se může dostávat do kolize s právem dítěte na bezpečí. Viz výše. Tyto kolize řešíme tak, že dáváme přednost právu dítěti, před právy rodiče. Samozřejmě se snažíme odstranit všechny rizika tak, aby to bylo možné, ale pokud to nejde, tak má rozhodně přednost právo vlastního rodiče.

S dalšími kolizemi jsem se v praxi zatím nesetkala

Právo je samozřejmě nesmírně důležité. Nicméně sociální práce zasahuje i do dalších rovin. Jaké další roviny v rámci práv vlastních rodičů na kontakt řešíte? Jaké z nich vytváří kolize s právem vlastního rodiče na kontakty? Jak tyto kolize řešíte?

Samozřejmě nastávají i jiné kolize, které se netýkají pouze práva. Například důvod odebrání vlastního rodiče a jeho minulost. Příčiny umístění dítěte do pěstounské péče nemusí být individuální příčinou vlastního rodiče, ale mohou být strukturální příčinou, či příčinou, která nastává na úrovni mezo systému. Nicméně multidisciplinární tým často pohlíží na vlastního rodiče tak, že on je ten, který selhal a proto není potřeba s ním mluvit a přizvat ho do spolupráce. Obvykle má za sebou rodič i nějakou minulost, ale i když na své minulosti zapracoval, tak mu bude neustále připomínána. Mnohdy ani rodič neměl žádnou sanaci nebo podporu, aby nemuselo dojít k umístění dítěte do pěstounské péče. Prevence je v tomto případě velmi důležitá a já za SAS roli prevence zastávám a domnívám se, že podporu by potřebovalo mnohem více rodin, než jí momentálně má. Domnívám se, že i vlastní rodiče, kteří mají dítě v pěstounské péči potřebují podporu a kolik lidí jí v Královéhradeckém kraji má? Domnívám se, že OSPOD podporu nenabízí, nebo nekontaktuje SAS.

Také se setkáváme s genderovými stereotypy a předsudky, především u otců, že oni nejsou Ti, kteří se dokáží sami postarat o dítě. Tam to řešíme tím stylem, že se snažíme komunikovat s pracovníci OSPOD, mnohdy jí říkám, že máme ve službě klienty – otce samoživitele, kteří péči o dítě zvládají a snažíme se tyto věci měnit, ale je to hodně komplikované. Obzvláště, když jste v pozici neziskové organizace, která něco říká pracovníci OSPOD.

Také se setkávám s tím, že je po systému vyžadována neustálá aktivita vlastního rodiče. Tedy pokud rodič sám neprojeví zájem, tak není potřeba ho kontaktovat. Ani se systém sám nesnaží kontaktovat rodiče, aby měl kontakt, který je důležitý pro dítě. Nebo aby mohl dál pokračovat jejich vztah. Prostě se vyžaduje, aby rodič neustále projevoval zájem.

Další je také, jak tento zájem má projevovat. Mnohdy si multidisciplinární tým naplánuje kontakt například pomocí skypu, ale zapomene zohlednit to, že rodič nemá počítač, ani internet a nemá k němu přístup. Požadavky jsou tedy dost komplikované a tím myslím nejen na kontakt, ale mnohdy pracovníce OSPOD ani třeba soud není ten, který by rodiči jasně a srozumitelně řekl, co za podmínky musí vytvořit. Obvykle říkají obecně „musíte změnit své podmínky a musíte je upravit“. Rodič tomu mnohdy nerozumí a často mlčí, ale když se ptám já, tak se mi také mnohdy nedostane odpovědi, kterou bychom potřebovali. Rodič chce pracovat na uspořádání podmínek, ale neví, co vlastně má upravit. Je to hodně komplikovaný. V tomhle případě se snažíme znovu scházet s OSPOD a zjišťovat další informace.

Dále se také setkávám s tím, že pracovníce OSPOD řekne v žádném případě se dítě do vlastní rodiny vracet nebude. A vlastní rodič by si to velmi přál, názor dítěte tedy neznám (protože s ním nepracuji) a pokud byl důvod odebrání materiální podmínky, tak mnohdy nevnímám důvod, proč se o to nepokusit. A pak je to velmi komplikovaný. OSPOD řekne, že se vracet nebude, nechce říci co musí rodič udělat pro vytvoření vhodných podmínek. Ano rodič si pak může podat návrh k soudu, ale bohužel zprávu pro soud píše znovu OSPOD. A s tím souvisí i četnost kontaktů. Rodič si vytváří podmínky, snaží se o kontakt, aby mohl soudu dokázat, že to zvládne, ale systém mu to neumožní.

NASTAVOVÁNÍ KONTAKTŮ + ADAPTACE DÍTĚTE V PP

Jaké jsou potřeby a rizika u dětí i vlastních rodičů, jejichž děti jsou umístěné v pěstounské péči? Jak s těmito potřebami a riziky pracujete při nastavování kontaktu?

Potřeby vzhledem ke kontaktu jsou: rozvíjení identity, uvědomění si vlastní minulosti a tím se jeho svět stává bezpečnějším prostorem, může se vyvíjet, také potřeba stability. Já vlastního rodiče vnímám jako osobu, která pravděpodobně v životě dítěte byla dlouho a předpokládám, že až dítě z pěstounské péče odejde, že rodiče kontaktuje. Tudiž tu stabilitu a kontinuitu vědět o vlastním rodiči vnímám jako velmi důležitou. Myslím si, že rodič hraje velmi důležitou roli i v roli adaptace, případně i v tom, aby dítěti v pěstounské péči bylo dobře a mohlo se rozvíjet. Neustále může dítě ujišťovat o tom, že to není jeho chyba, že je velmi rád, že ho vidí, že je rád, že se má dobře a že je v pořádku, že je teď u pěstounky nebo u pěstouna. Může mu odpovědět na spoustu otázek, které on má. Také pokud má nějaké jiné kulturní kořeny, tak

mu může pomoci mu je rozvíjet, říci mu o jeho kultuře, podporovat ho v tom, aby se dobře vyvíjel. Rizika u dítěte mohou být taková, že bude mít nějaké projevy, o kterých jsem mluvila výše, ale já o rizicích takhle dopředu neumím přemýšlet, když to není o konkrétní situaci dítěte. Spíše se orientuji na potřeby dětí, které jsou také vždy individuální, ale nějak mi jdou lépe zobecnit. Rizika si pojmenovávám vždy k individuální situaci a jsem s nimi velmi opatrná, protože vím, jak často může člověk sklouznout k tomu, že se začne chovat kontrolně, aniž by to nebyla potřeba a neumožní dítěti právo na přiměřené riziko, na které má samozřejmě nárok.

Rodič také potřebuje spoustu věcí. Po ztrátě dítěte se cítí zdrcený, zklamaný, zahanbený, vnímá, že něco udělal špatně, pochybil. Protože je potřeba s ním mluvit o pocitech, rozebírat situace a mluvit s ním o tom, co teď momentálně potřebuje jeho dítě. Rodič obvykle je schopen sám říci, co jeho dítě potřebuje a co by si pro něho přál. A pak na tom postupně pracujeme. Rodič potřebuje hodně podpory, při komunikaci s OSPODem, s doprovodnou organizací i s pěstounem. Všechny vnímá jako velké odborníky a stydí se, že on bude za toho hloupého, že na něj všichni budou takto pohlížet. Rodič také potřebuje seznámit se svými právy a pochopit celou situaci, potřebuje se orientovat v systému, potřebuje vědět, kdo má jakou roli. Potřebuje vědět, jak může komunikovat s dítětem, s pěstounem. Potřebuje vědět hrozně moc věcí. Potřebuje vědět, jak se nastaví kontakt, potřebuje vědět, co je případová konference, co se tam děje, co má říkat. Také potřebuje vědět, jaké podmínky si má vytvořit, aby byly pro dítě vyhovující. V případě, že má dojít na kontakt, tak potřebuje připravit, potřebuje, aby s ním někdo prošel to, v jakém je jeho dítě věku, co má rádo, co s ním na kontaktu bude dělat, jaké hry si má připravit, o čem si s ním má povídat, co mu má a nemá říkat. Pokud mu něco řekne, co to s tím dítětem udělá. Rodič také potřebuje vědět, kde se kontakt bude odehrávat, co vše si má připravit. Je ideální, když si připraví pití, když má svačinku, když je připraven na potřeby dítěte. Např. když bude jít potřebovat čurat, kam v tom prostoru půjdou, když budou ve městě. Po kontaktu je dobré s rodičem vše zhodnotit, co bylo dobré, co ne, co jeho dítě potřebuje přistě, co se mu líbilo, jak se cítil atd. Rizika samozřejmě mohou být: rodič nepřejde na kontakt, rodič bude dítěti slibovat věci, které nemůže splnit atd. Ale znovu vychází z velmi individuální situace a je těžké je říci obecně.

Já konkrétně se zaměřuji především na potřeby dítěte a následně z potřeby vlastního rodiče, ale hlavním klientem pro mě zůstává dítě, to je pro mě hlavní prioritou, hlavně aby jemu bylo dobře. Potřeby jsou pro mě nejdůležitější. Rizika hodnotím v tom případě, že některé nastalo, nebo ho vnímám jako velmi ohrožující na zdraví a životě (tím myslím dítě). Samozřejmě pokud tu bude nějaké riziko, které zásadně bude dítě ovlivňovat, tak ho budeme řešit, budu

se snažit mu předejít, nějak ho zmírnit. U některých rizik bude potřebná eliminace, případně odstranění. Ale někdy je potřeba dodržet i právo na přiměřené riziko.

Já si celkově myslím, že multidisciplinární tým se zaměřuje především na rizika, což není dobře. Riziko je potenciální problém, tudíž něco, co nemusí nastat, orientuje se na budoucnost a my potřebujeme pracovat v současnosti, vycházet z toho, co je teď.

Jaký je postup při nastavování kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem?

Ideální je, když se domluví rodič a pěstoun, jenže v tom je v praxi taky často háček. Protože doprovodná organizace se s pěstounem domluví, že nebude mít kontakt vlastní rodič přímý kontakt na pěstouna (znovu jsme tu u výše zmiňovaných rizik) kdyby náhodou rodič něco říkal pěstounovi, nebo ho obtěžoval apod. Tímto je ovšem rodič trochu vyšachován z toho, aby se řádně podílel na výchově, aby si mohl domluvit kontakt atd. Takže vlastní rodič se snaží kontaktovat doprovodnou organizaci, která se snaží to tlumočit pěstounovi a znovu sdělit rodiči stanovisko. Vnímám to jako nevhodný, proč by si rodič nemohl zavolat sám? Nicméně často to vede k tomu, že takto se domluvit nedá. A proto doprovodná organizace řekne, zavolejte si na OSPOD. V ideálním případě je uspořádána případová konference, tím myslím pravou případovou konferencí, kde je moderátor, zapisovatel a má znaky případové konference. V praxi se s tím ale setkáváme velmi málo a obvykle se jedná o případové setkání, kde si OSPOD může podstrčit co zrovna chce, všichni nedostanou stejný prostor. Obvykle se nezačíná dítětem, vlastním rodičem a pěstounem. Ale začne se přečtením posudku od psychologa, vyjádřením odborníků a hotovo. Horší varianta je, když žádné setkání není. To se totiž točíte s tím vlastním rodičem v kruhu, snažíte se domlouvat s doprovodnou organizací, s OSPODem, oni mezi sebou si sdělují informace, různě si Vás předávají a je v tom celkově zmatek.

Za mě je ideální stav, když se sejde pěstoun a vlastní rodič (pokud je dítě větší, tak i dítě) a mezi sebou se domluví. Pokud rodič potřebuje podporu nebo i pěstoun, tak je samozřejmě možné, abychom tam byli i my odborníci a podpořili je při domluvě.

Dalším skvělým nástrojem je za mě případová konference, tu opravdu vnímám jako dobrý nástroj, pokud je dělaná tak, jak má být. A vím, že metodických pokynů je dost. Důvody, proč OSPOD přepadovky nechce neznám, přitom tu moderátory máme a jsou skvělí. Možná je to z toho důvodu, že když je tam moderátor a rodič za sebe řekne nějakou potřebu pro jeho dítě, tak jí moderátor vezme, zatímco teď je vše připravené, i IPOD OSPOD dělá bez vlastního rodiče a pak mu jen řekne podepište a on vlastně ani neví, co podepisuje. Takže když se udělá případové setkání bez moderátora, tak se jede podle plánu, který si OSPOD

(nebo OSPOD s jiným odborníkem či pěstounem vytvořil), ale takhle tam jsou i další lidi, kteří do toho třeba hodí klacky a pokud jsou potřeby a dotazy podnětné, tak se jimi celý tým na případové konferenci zaobírá. Také samozřejmě vnímám to, že OSPOD nemá tolik času, aby IPOD tvořil s vlastním rodičem a se všemi a plánovalo se to společně, ale z toho důvodu může využít případovou konferenci a ušetří mu to čas (scházet se s každým zvlášť) a obzvlášť nemusí vše plánovat sám.

Jaké metody, techniky, postupy při nastavování kontaktu používáte?

Já sama využívám rozhovor s vlastním rodičem. Často pokud se to nedaří, tak využiji další podpurné aktivity jako terapeutické karty, nebo postavičky lidí, aby si to vlastní rodič mohl trochu odosobnit, pokud mu to nejde říct samotnému za sebe. Rozhovor je pro mě velmi důležitý.

Jsem ráda, když máme případové konference, jak jsem o nich už mluvila výše

Jak hodnotíte nastavování kontaktu?

Já si myslím, že tohle jsem dost shrnula výše. S některými pracovníky OSPOD je to skvělé. Plánují každý půl rok, seznamují s ním klienta, snaží se mu pomoci. Jsou tu vždy jako podpora. Některé pracovníce naopak nesvolávají případové konference, nekomunikují s vlastním rodičem. Ale co je společné, tak je rozhodně to, že se čeká, až rodič projeví zájem, bez toho to nejde. Nefunguje to tak, že by OSPOD zavolal a informoval vlastní rodiče o tom, že má právo na osobní kontakt s dítětem, kdy by se mu to hodilo, zajistil logisticky věci jako dopravu apod. To se v praxi určitě neděje. Ale podle mě máme před sebou ještě dlouhou cestu ke správnému nastavování kontaktů, zatím to vnímám jako experimentování na dětech.

Já si hlavně myslím, že bychom do těch kontaktů jako profesionálové neměli tolik zasahovat. Vždyť se vlastní rodič, pěstoun a dítě mohou domluvit, uzavřít dohodu a uvidí se. Ale hlavně co je důležitý vycházet z individuální situace dítěte. Ačkoliv to hodně organizací tvrdí, tak dle mého názoru tak nepostupují. Protože třeba Amalthea píše, že pokud se dítě nevrací, tak je kontakt dobrý jednou do 3 měsíců. A já si kladu otázku, tohle je ten individuální přístup, který vychází z potřeb a individuální situace dítěte? Uvedu to na příkladu: dítě bude mít narozeniny v květnu a v červnu bude mít besídku ve škole. Obě věci jsou pro dítě velmi důležité a myslím si, že každé dítě si velmi přeje, aby důležité momenty života sdílel se svým vlastním rodičem (někde jsem to i četla, že dítě velmi často myslí na svého rodiče a chtěl by ho vidět víc, než mu je umožněno, je to teda zahraniční výzkum, ale vnímám, že u nás je situace podobná). Ale bohužel, když už se viděli na narozeniny v květnu tak to stačí, protože pak musíme počkat na nějakou lhůtu. A další věcí je to, že i kdybychom to takto měli, tak

stejně rodiči nikdo nezavolá a nesdělí mu, že bude besídka a že by tam mohl přijít. Dojde k tomu pouze v případě, že rodič se bude neustále ptát, případně zavolá do školy, protože pochybuju, že mu tohle někdo nabídne. Alespoň v praxi se mi to nestalo. Ačkoliv na to má právo, má právo se zajímat ve škole o dítě atd.

Sociální pracovníci se snažíme řídit životy našich klientů a to za každou cenu není dobře. Snažíme se organizovat život dětí a život vlastních rodičů a kontrolovat je, někdy i když to není úplně dobře a možná ani potřeba. Snažíme se oddělit život pěstounské rodiny a vlastní rodiny. Je už spousta let od novely zákona sociálně právní ochrany dětí a stále mám pocit, že některé věci přetrvávají. Já se domnívám, že pokud to jde, tak vlastní rodič a pěstoun by měli být partáči, kteří kopou za dítě. Pěstoun je ten, který pomáhá vlastnímu rodiči při výchově jeho dítěte. Tudiž tu jsou důležití oba.

Jaká je adaptační lhůta dítěte do pěstounské péče? Jak je uskutečňování kontakt vlastního rodiče v rámci této adaptační lhůty?

Adaptační lhůta dítěte do pěstounské péče je obvykle 3 měsíce a to i v tom případě, že dítě přechází do přechodné pěstounské péče. A když dítě přechází z přechodné pěstounské péče do klasické pěstounské péče, tak to jsou také 2-3 měsíce. Samozřejmě adaptační proces se může natáhnout na delší dobu. Setkala jsem se s tím, že dítě mělo přecházet do dlouhodobé pěstounské péče a ještě před rozhodnutím soudu (kde měl i otec podán návrh na svěřeni dítěte do péče) se pracovnice OSPOD rozhodla, že půjde do dlouhodobé pěstounské péče a stopla kontakty s otcem. Také jen mimořechi mu vůbec nesdělila, že jeho syn se už vřdá s pěstouny a začal adaptační proces. To bylo v květnu, adaptační proces pak pokračoval až do prosince. Dítě si zvykalo. Takže za celý rok, co jsem s rodinou spolupracovala, tak probíhal 8 měsíční adaptace a předtím ještě adaptace do přechodné pěstounské péče. Netuším, proč byla adaptační lhůta tak dlouhá, protože u soudu se říkalo, že adaptace probíhá velmi dobře. Kontakt během adaptační lhůty není uskutečňován. Z jakého důvodu, to nemohu říci, protože to opravdu netuším. Je to nějaká praxe, která je v Královehradeckém kraji stanovena. Když jsem se ptala odborníků na kurzu nebo soudního znalce, tak mi řekli, že u těchto rodin, o kterých se dnes bavíme není potřeba, aby dítě bylo odříznuté od vlastního rodiče, že naopak kontakt může být prospěšný. Celkově i vlastní rodič může pěstounovi předat spousta důležitých informací o dítěti a jeho zvycích, mohou si o tom všichni i s dítětem povídat a dokážu si představit, že to bude velmi příjemné i pro dítě, které uvidí, že pěstoun s vlastním rodičem je v pohodě a naopak. Budou si spolu povídat o tom, co dítě potřebuje k usínání, jaké jsou jeho zvyky ráno, co má rád, co rád jí ke snídani apod. Což pěstounovi může adaptaci velmi usnadnit. Ale v praxi jsem tohle ještě nikdy nezažila. Děláme to tak, že odstřihneme

vlastního rodiče, protože systém se domnívá, že pochybil a není zdrojem důležitých informací. A pěstoun si pak na všechno musí přijít sám. Často ho o něčem informuje OSPOD, ale domnívám se, že ten nemá takto detailní informace. OSPOD celkově nejde do takové hloubky jako my. My jsme zvyklí si s rodiči (kteří mají dítě v péči) si povídat o tom, co dělají před spaním a případně to upravovat tak, aby to dítěti vyhovovalo. Mluvíme s ním na toto téma často a několikrát. Je to opravdu drobná práce a možná když nad tím teď přemýšlím, že jsme na to zvyklí a proto bychom měli potřebu to udělat i při této adaptaci.

Víte, ještě si říkám, co se vlastně děje s tím dítětem. Sice mu řekneme, teď jdeš k pěstounovi, nějak mu to vysvětlíme, ale jak mu kdo vysvětluje, že se nemůže vidět s vlastním rodičem? To mu říkají, že je teď adaptační lhůta a že si tady musí zvyknout? A pak rodiče neuvidí třeba 8 měsíců. Běží mi z toho mráz po zádech. Představte si, že jste dítě, které je v pěstounské péči, rodič mu najednou úplně zmizí z života, vy máte strach, nevíte, co se děje. Máte nějaké informace, ale asi to nechápete. Pak rodiče chvíli vidíte, ale může u toho být vidí, kteří jste možná ani nikdy neviděli a najednou zase musíte zpět k pěstounovi. A pak přejdete k jinému pěstounovi a zase rodiče nevidíte. Musí to být opravdu těžký. Myslím si, že to boří jistoty, které dítě momentálně má. Myslím si, že mu to může narušovat i jistotu ve světě a my potřebujeme, aby dítě vnímalo svět jako bezpečné místo. Ale takhle? Jak to máme zajistit.

Samozřejmě si dokážu představit i případy, kdy to bude potřebné, například u malinkatých miminek tam je potřeba dodržet nějakou lhůtu k tomu, aby se dítě navázalo a souhlasím s tím. Jen říkám to, že tady dáváme nějaké univerzální řešení pro každé dítě a nesnažíme se o individuální přístup a vůbec né o participační přístup.

A další věc je zákon. Zákon sice nemluví o frekvenci a délce kontaktu. Ale mluví o pravidelném a osobním kontaktu a já si říkám, že i doba 2-3 měsíců může být v určitém konkrétním případě porušení zákona. Další věcí je to, že my jako sociální pracovníci nemáme právo na to říci rodiči, že se nemůže vidět s vlastním dítětem, které je umístěné do pěstounské péče. Dokážu si představit, že se všichni (celý multidisciplinární tým) budeme snažit omezit nebo zrušit kontakty v případě, že kontakt bude ohrožovat zdraví a život dítěte, to určitě ano. Další věcí je to, jak je adaptace předávána rodiči. Prostě mu řeknou, dítě se adaptuje a hotovo a on vůbec nerozumí tomu, co to je adaptace, k čemu to je vlastně potřeba? To se mi stalo v situaci, když dítě bylo do pěstounské péče umístěno na žádost rodiče (který přišel o bydlení), což byl jediný důvod a nejdnou se dítě mělo adaptovat na pěstouna, když byla velká pravděpodobnost, že půjde zpět. Víte, nerozumím tomu.

VYHODNOCOVÁNÍ KONTAKTU

Jakým způsobem pracujete s riziky a potřebami při vyhodnocování kontaktu?

Zde se budu opakovat mám to velmi podobné jako při nastavování. Zaměřuji se především na potřeby dítěte. Samozřejmě pokud jsou nějaká rizika velmi významná, tak je také беру a pracujeme s nimi společně s rodičem. Ale já často využívám rodiče jako partnera a spolu vyhodnocujeme. Samozřejmě já mohu mít nějaký jiný názor, ale vedeme o tom společnou diskuzi a já mu reflektuji co vidím, co vnímám. Hodně se doptávám. Vyhodnocení s rodičem po kontaktu vnímám jako velmi důležité, protože rodič si může uvědomit, co může do budoucna udělat líp, jak lépe se na kontakt může připravit. Už má nějakou zkušenost, jaké to je.

Jaký je postup při vyhodnocování kontaktů mezi dítětem a vlastním rodičem?

Znovu jsem velmi ráda, když je pořádána případová konference, kde se sejde celý multidisciplinární tým. Já to při nastavování i vyhodnocování vnímám jako velmi důležité, protože si vemte, kolik tam je lidí: pěstoun, vlastní rodič, doprovodná organizace, OSPOD, sociálně aktivizační služba, často i psycholog, pokud se vyhodnotí, že to bude vhodné, tak i dítě a pak tu můžeme mít další odborníky jako je opatrovník, péče o duševní zdraví atd. A tyhle všechny osoby mohou ke kontaktu něco říci a můžeme se o tom společně pobavit a udělat to tak, aby kontakt byl pro dítě bezpečný a dobrý a bude to pro něj znamenat pozitivní zážitek a bude tím posilovat vztah k vlastnímu rodiči, vytvářet a budovat si vlastní identitu a prospívat.

Jaké metody, techniky, postupy k vyhodnocování kontaktu používáte?

Já využívám rozhovor a případně nějaké podpurné aktivity a jsem moc ráda za případovou konferenci.

Vím, že ostatní členové využívají formulář vyhodnocování rizik kontaktu. Ale jak jsem už říkala, nevnímám, že riziko je něco, čím bychom se měli řídit (v případě, že nejde o ohrožení života dítěte, nebo se něčeho opravdu tolik nebojíme). Ale všichni si tento formulář chválí, jak je fajn. Nicméně nikomu nedochází, jaké to má nevýhody. Vždy když využíváme nějakou techniku, metodu apod, tak je potřeba vyhodnocovat její nevýhody a počítat s nimi. Pokud budeme pracovat s riziky, tak můžeme bránit kontaktu, protože nám formulář vyhodnotí, že rizik tam je hrozně moc, ale jak jsem už říkala, klient má právo na přiměřené riziko, možná se nám to nelíbí, ale nemůžeme všechny klienty vodit za ruku. Já si pamatuji na jeden příklad, který je sice mimo, ale myslím si, že mnohdy na to sociální pracovníci zapominají. Máme klienta v domově pro seniory, naproti je obchod a on si může nakoupit potraviny. Ale představte si, to je hrozně moc rizik, protože mezi nimi je silnice a může se stát, že ho někdo

sraží, nebo klient dostane infarkt a umře, napadá mě spousta dalších rizik, který bych byla schopná vypsat a co vše může nastat. Ale ten klient má přeci právo na přiměřené riziko. Stejně je to u kontaktů. My tu máme formulář, kde jsou automaticky daná nejčastější rizika. To znamená, že některá rizika v něm vůbec nemusí být stanovena. Další věcí je to, že se zaměřujeme na to, co by se mohlo stát. Jak já říkám tzn. co by kdyby. Nastat to třeba nemusí a proč bychom to tedy měli řešit. Máme dopředu řešit to, že rodič může dítě unést z kontaktu? Riziko podle mě bude vždy, ale proč bych tohle riziko měla řešit u každé rodiny. Pokud vnímám, že rodič je spolehlivý a snaží se, chce pro své dítě vše nejlepší, tak proč bych ho měla podezřívat a ošetřovat a kontrolovat ho, aby k něčemu takovému nedošlo. Další věcí je samotné vyhodnocení rizik, nejen že máte výčet rizik, která nemusí nastat, ale také když formulář použijete, tak míru rizika máte stanovenou a já si říkám, opravdu to je potřeba? A opravdu je u všech případů stejná míra rizika? To si opravdu nemyslím a znovu zde narážím na to, že vyhodnocení tak nevychází z individuální situace klienta. Během své práce můžeme opomenout nějaké riziko a myslím si, že proto je formulář tak oblíbený, protože to na co můžeme zapomenout tam máme. Ale domnívám se, že každý pracovník toto umí vyhodnotit sám.

Celkově mě u tohoto formuláře zajímalo, proč je zaměřený jen na rizika, proč ne na potřeby dítěte nebo na obojí? Ať už tam máme potřeby i rizika. Když jsem se na to dotazovala tvůrce dokumentu, tak mi bylo řečeno, že kontakt vychází z rizik. Je to zvláštní, já jsem si vždy myslela, že kontakt vychází z potřeby dítěte a vlastních rodiče a také z jejich práv.

Jak hodnotíte vyhodnocování kontaktu?

Je to nejednotné a za mě smutné. Snažíme se zaměřovat na rizika a opomíjíme potřeby.

Já se domnívám, že musíme o tomhle společně mluvit, musíme na tom pracovat a je před námi ještě dlouhá cesta k tomu, aby děti měly kvalitní a dobré kontakty s vlastními rodiči, ale hlavně, aby jim nebylo bráněno.

PODPORA KONTAKTU, VZTAH MEZI KONTAKTEM A NÁVRATEM

Jak v praxi dochází k podpoře kontaktu mezi vlastním rodičem a dítětem?

To je opravdu hezká otázka. Já se o to snažím velmi. Snažím se podporovat vlastního rodiče (pokud chce samozřejmě) a podporovat i multidisciplinární tým, ale víc bohužel nemohu. Samozřejmě můžeme využívat stížnosti, psaní ombudsmanovi nebo soudní stanovení kontaktů. Ale všichni si určitě moc dobře uvědomujeme, že to není správná cesta. Ale pokud není cesta, tak se tohle musí využít.

Jak vnímáte spojitost mezi kontaktem a návratem dítěte zpět do vlastní rodiny?

Vnímám, že bez jednoho nemůže být druhé. Dítě a vlastní rodič musí mít kontakt, aby se dítě mohlo navrátit. Zároveň je tam pro nás další práce na tom, abychom s rodičem pracovali na jeho další rodičovských kompetencích (pokud je to potřeba), kteří rodiče tohle vůbec nepotřebují, protože to zvládají velmi dobře.

Bez kontaktu nemůže být návrat a jsme zpět u toho. Pokud bude frekvence kontaktu nízká jednou za čtvrt roku a pak už ne, tak jak můžeme přemýšlet o návratu? A teď jak to udělat jinak. Hlavně teda taky nechápu to, proč by to muselo být takto stanovené. Proč se nemůžeme více řídit individuální situací dítěte a dopřát mu kontakt v době, když to potřebuje a když vnímá, že jsou opravdu velmi důležité situace v jeho životě, třeba když má ve školce besídku, nebo když má narozeniny, cokoli i další věci, ale my to máme pevně stanovené, že kontaktu bude jednou za čtvrt roku a pak si to dítě musí říkat, tak jsou tady Vánoce a na mě rodiče vůbec nemyslí? Je to opravdu těžký.

Další věcí je adaptace. Dle mého názoru bychom měli pracovat na tom, aby se dítě mohlo vrátit zpět do vlastní rodiny, pokud to je ovšem možné. A brání nám v tom adaptace, protože dítě se s dítětem nemůže potkávat v době, kdy je podle výzkumů nejpravděpodobnější, že se může navrátit zpět do péče vlastního rodiče.

Ale celkově bych ani nepřemýšlela nad tím, že se nemůže vrátit ani po delší době. Pokud to dítě bude mít tu potřebu a rodič na to bude připraven, tak je to v pořádku. Ale já si myslím, že se často setkávám s tím, že už po nějaké době je to uzavřená kniha. Prostě dítě už je v pěstounské péči dlouho a hotovo, vracet se rozhodně nebude, bez debat. Nebylo by to pro něj dobré (přitom se ho ani nikdo neptá). A další věcí je to, že dítě se od pěstounů bude vracet pravděpodobně do těžších materiálních podmínek a potom si myslím, že často se nad tím přemýšlí tak, že v nejlepším zájmu dítěte je, aby se mělo dobře a dobře se vyvíjelo a kde se bude lépe rozvíjet? U pěstouna, kde má všechno, který je terapeutický a snaží se nebo u vlastního rodiče, který nemá tak dobré materiální zabezpečení. Ano je pravda, že pěstoun je na tom lépe, ale rozhodně to nebrání tomu, aby dítě nemohlo být u vlastního rodiče.

Setkala jsem se v praxi s tím, že vlastní rodič měl zájem o návrat dítěte zpět do jeho péče. Důvodem umístění byla ztráta bydlení. Nicméně jsme šli spolu na OSPOD zeptat se, co musí udělat pro návrat dítěte zpět. Sociální pracovnice OSPOD nám řekla, že se dítě do rodiny navracet nebude, když jsem se dotazovala dále na nějaký objektivní důvod, sdělila mi, že je otec sám a potřebuje k sobě někoho. Klient to pochopil tak, že nemá přítelkyni a začal jí shánět.

S tím se také často setkávám, že vlastní rodič slyší, jak se jeho dítě má hrozně dobře, jak má svůj obrovský pokoj a jak žije v domě, má tam bazén a on se cítí hrozně, protože ví, že tohle zabezpečit nemůže. Zároveň dítěti přeje, že je v pořádku, ale může to začít vzdávat jenom kvůli tomu, že ví, že vlastní dům se zahradou nikdy mít nebude.

Příloha B: formulář ke zpracování kazuistiky sociálními pracovníky (nevyplněná verze)

1. Uveďte důvod umístění dítěte do pěstounské péče (Ideálně z rozsudku soudu a rok rozsudku):	
2. Uveďte délku umístění dítěte v pěstounské péči a typ pěstounské péče:	
3. Je klient ohrožen na zdraví či životě, pokud by docházelo k osobnímu a pravidelnému kontaktu? Odůvodněte své rozhodnutí:	
ANO	NE
Odůvodnění:	Odůvodnění:
4. Uveďte potřeby a rizika v rámci rodinné situace. Také doplňte, zda jste se zaměřovali spíše na rizika nebo na potřeby:	
Rizika:	Potřeby:
Zaměření spíše na:	
Odůvodnění:	
5. Uveďte, jaká práva má dítě umístěné v pěstounské péči:	
Jaké je nejdůležitější právo (uveďte pouze 1):	
S jakými dalšími právy se toto primární právo dostává do kolize (může jich být více):	
6. Uveďte, jaká práva má vlastní rodič, jehož dítě je umístěné v pěstounské péči:	
Jaké je nejdůležitější právo (uveďte pouze 1):	
S jakými dalšími právy se toto primární právo dostává do kolize (může jich být více)	
7. Jaké vnímáte etické aspekty v rámci této konkrétní rodinné situace?	
U dítěte:	
U vlastního rodiče:	
8. Jak tyto právní a etické kolize byly řešeny v rámci této konkrétní situace?	
U dítěte:	
U vlastního rodiče:	

9. Posud'te nastavování kontaktu:
Jaký byl postup při nastavování kontaktů? Jaké metody/techniky/ postupy se k nastavování kontaktů využívaly? Jak hodnotíte nastavování kontaktu?
10. Jaké všechny varianty šly využít k nastavení kontaktu (uved'te pouze ty, které jsou v souladu s legislativním systémem ČR)?
11. Uved'te frekvenci, délku a typ kontaktu, který byl zvolen v rámci této individuální situace:
12. Zhodnot'te, zda nastavení kontaktů je adekvátní k individuální situaci klienta:
Je rozhodnutí vhodné (tzn. vede řešení k požadovanému výsledku)? Je řešení potřebné (tzn. neexistuje jiná varianta, jak dojít k požadovanému výsledku, aby nedocházelo k zasahování do práva klienta)? Přiměřené v užším slova smyslu (tzn. stojí nám tohle řešení za to)?
13. Zhodnot'te adaptační lhůtu dítěte do pěstounské péče:
Uved'te délku adaptačního procesu: Jak během adaptace probíhat kontakt (uved'te frekvenci, délku a typ kontaktů): Jak hodnotíte adaptační lhůtu (jak je důležitá pro dítě a pro vlastního rodiče)?
14. Posud'te vyhodnocování kontaktu:
Jaký postup byl volen k vyhodnocování kontaktu? Jaké metody/techniky/ postupy se k vyhodnocování kontaktů využívaly? Jak hodnotíte vyhodnocování kontaktu?
15. Jak docházelo k podporování kontaktu?
16. Jaká je spojitost mezi kontaktem a návratem dítěte u této konkrétní rodiny?

Příloha C: vyplněný formulář, ke zpracování kazuistiky, sociální pracovnící

Kritéria pro vyplnění kazuistiky:

- Dítě je umístěné v *pěstounské péči* (nezáleží na typu PP)
- Dítě nebylo týrané, zneužíváné ze strany vlastního rodiče
- Nastavení, vyhodnocení kontaktů se dělo alespoň zčásti za *spolupráce OSPOD, SAS a doprovodné organizace*
- S rodinou se *momentálně pracuje*, nebo se s ní pracovalo *maximálně 3 roky zpětně*

17. Uveďte důvod umístění dítěte do pěstounské péče (Ideálně z rozsudku soudu a rok rozsudku):	
Dítě bylo umístěno do přechodné pěstounské péče. Otec, který měl dítě v péči, přišel o bydlení a práci. Matka je omezena ve svéprávnosti. (Rodiče spolu nežijí, jejich vztah a domluva je velmi problematická.)	
1. Uveďte délku umístění dítěte v pěstounské péči a typ pěstounské péče:	
Dítě je umístěno v přechodné PP 11 měsíců.	
2. Je klient ohrožen na zdraví či životě, pokud by docházelo k osobnímu a pravidelnému kontaktu? Odůvodněte své rozhodnutí:	
ANO	<u>NE</u>
Odůvodnění:	Odůvodnění: Kontakty s rodiči dítě neohrožují na životě, mají mezi sebou navázaný vztah.
3. Uveďte potřeby a rizika v rámci rodinné situace. Také doplňte, zda jste se zaměřovali spíše na rizika nebo na potřeby:	
Rizika: Otec si neupraví podmínky tak, aby mohl převzít dítě zpět do péče a bude se muset hledat dlouhodobá PP/DD pro dítě.	Potřeby: Upravit si podmínky, aby si otec mohl převzít dítě zpět do péče. Potřeba dítěte vědět, co se plánuje, mít odpovědi na svoje otázky, být v kontaktu s rodiči, vědět, kde jsou rodiče, co se s nimi děje. Potřeba rodičů být v kontaktu s dítětem, mít o něm průběžné informace. Potřeba dítě stabilizovat tak, aby si dokázalo najít místo v pěstounské rodině.

<p>Zaměření spíše na: rizika</p> <p>Odůvodnění: Dítě je třeba připravit na to, že může nastat varianta, kdy se nebude moci vrátit do své biologické rodiny, což by znamenalo pro dítě zcela zásadní změnu.</p>	
<p>4. Uved'te, jaká práva má dítě umístěné v pěstounské péči:</p>	
<p>Právo na to vědět, proč nemůže být ve své rodině, co se bude nyní dít, jak to bude trvat dlouho a kam z PPPD půjde. Právo vyjadřovat svoje názory, přání, potřeby.. Právo dostat odpovědi na svoje otázky. Právo být v kontaktu s rodiči, mít o nich informace. Právo na svoji identitu. Právo na zajištění bezpečí, ochrany, péče.</p> <p>Jaké je nejdůležitější právo (uved'te pouze 1):</p> <p>Právo dítěte na zajištění bezpečí, ochrany, péče.</p> <p>S jakými dalšími právy se toto primární právo dostává do kolize (může jich být více):</p> <p>Právo dítěte vyrůst ve své biologické rodině.</p>	
<p>5. Uved'te, jaká práva má vlastní rodič, jehož dítě je umístěné v pěstounské péči:</p>	
<p>Být součástí procesu – mít dostatek informací o dítěti, mít dostatek informací k tomu, aby se mohl rodič rozhodnout, právo být v kontaktu s dítětem. Právo na to, aby si mohl upravit podmínky pro návrat dítěte.</p> <p>Jaké je nejdůležitější právo (uved'te pouze 1):</p> <p>Právo být v kontaktu s dítětem.</p> <p>S jakými dalšími právy se toto primární právo dostává do kolize (může jich být více):</p> <p>Péče, ochrana a bezpečí dítěte</p>	
<p>6. Jaké vnímáte etické aspekty v rámci této konkrétní rodinné situace?</p>	
<p>U dítěte:</p> <p>Dítě vyjadřuje přání, že by chtělo zůstat u přechodné pěstounky už napořád.</p> <p>U vlastního rodiče:</p> <p>Matka vyžadovala, aby u ní bylo dítě na delší návštěvě na víkend (soudně stanoveno, že péči o dítě krátkodobě zvládne). Přechodná pěstounka byla na velkých pochybách, zda to</p>	

je dobrý krok, a to navíc v době epidemie, potřebovala vyjádření OSPOD a nové nastavení kontaktů.

7. Jak tyto právní a etické kolize byly řešeny v rámci této konkrétní situace?

U dítěte:

Dítěti bylo a je třeba trpělivě vysvětlovat (přiměřeně dítěti) funkci přechodné pěstounské péče a důvod, proč není možné, aby zůstalo u pěstounky dlouhodobě.

U vlastního rodiče:

Byl domluven termín případové konference, kde měla být nově nastavena podoba kontaktů s matkou i otcem. Z důvodu vládních nařízení ale nebylo možné, aby se nakonec uskutečnila. Z tohoto důvodu si podala matka prostřednictvím opatrovníka návrh na předběžné opatření, kterým bylo pěstounce stanoveno, aby dítě předala na tři dny do péče matce.

8. Posud'te nastavování kontaktu:

Jaký byl postup při nastavování kontaktů?

Proběhla případová konference, kde se domluvílo, jakým způsobem se budou kontakty s dítětem domluovat. Bylo dojednáno konkrétní datum kontaktu dítěte s matkou. Otec se nevyjádřil ke konkrétnímu datu kontaktu s dítětem. Bylo s ním proto domluveno, koho bude kontaktovat pro domluvení setkání s dítětem a byl mu předán kontakt na OSPOD a doprovázející pracovníci pěstounky.

Jaké metody/techniky/ postupy se k nastavování kontaktů využívaly?

Případová konference, rozhovory s rodičem, dítětem, pěstounkou, pozorování projevů dítěte předa po kontaktech.

Jak hodnotíte nastavování kontaktu?

První kontakt byl nastaven dobře na případové konferenci. V průběhu ale vznikaly nejasnosti a neshody, které se nepodařilo dobře vyřešit – v plánu byla případová konference, která se kvůli koronaviru musela odložit.

9. Jaké všechny varianty šly využít k nastavení kontaktu (uved'te pouze ty, které jsou v souladu s legislativním systémem ČR)?

Případová konference, posouzení nejvhodnější podoby kontaktu např. terapeutem/psychologem, využití formuláře Kontakt dětí v NRP s biologickým rodičem.

10. Uved'te frekvenci, délku a typ kontaktu, který byl zvolen v rámci této individuální situace:
Osobní kontakt byl stanoven na 2 hodiny asistovaně. Protože probíhal kontakt dítěte zvlášť s matkou a zvlášť s otcem, nebyla stanovená přesná frekvence. OSPOD bylo stanoveno, že se rodiče v kontaktu s dítětem budou střídat. Po kontaktu bylo vyhodnocováno, jak dítě kontakt zvládlo a zda je připraveno na kontakt s druhým rodičem.
11. Zhodno'te, zda nastavení kontaktů je adekvátní k individuální situaci klienta:
<p>Je rozhodnutí vhodné (tzn. vede řešení k požadovanému výsledku)?</p> <p>Kontakty byly nastaveny tak, aby matka i otec měli stejnou šanci potkávat se s dítětem. Problém nastával tehdy, kdy otec často rušil domluvená setkání a z tohoto důvodu docházelo k prodlevám v kontaktu dítěte s matkou.</p> <p>Je řešení potřebné (tzn. neexistuje jiná varianta, jak dojít k požadovanému výsledku, aby nedocházelo k zasahování do práva klienta)?</p> <p>Přiměřené v užším slova smyslu (tzn. stojí nám tohle řešení za to)?</p>
12. Zhodno'te adaptační lhůtu dítěte do pěstounské péče:
<p>Uved'te délku adaptačního procesu:</p> <p>Adaptace netrvala dlouho, cca 2 týdny.</p> <p>Jak během adaptace probíhat kontakt (uved'te frekvenci, délku a typ kontaktů):</p>

Adaptace byla krátká, kontakt neprobíhal, byl domluven na prvním případovém setkání a proběhl po necelém měsíci po přechodu dítěte do PPPD. Otec se ozval telefonicky měsíc po svěřeni dítěte. Chtěl kontakt ke konkrétnímu datu až následující měsíc.

Jak hodnotíte adaptační lhůtu (jak je důležitá pro dítě a pro vlastního rodiče)?

Dítě i rodič mají čas zorientovat se v nové situaci. Dítě se vyrovnává se změnou situace, začleňuje se do nové rodiny. Rodič má čas na to přijmout novou situaci a promyslet si, jak bude postupovat, na koho se obrátí o pomoc.

13. Posud'te vyhodnocování kontaktu:

Jaký postup byl volen k vyhodnocování kontaktu?

Pozorování prožívání dítěte, rozhovory s ním, rodiči, pracovníci SAS a OSPOD dítěte.

Jaké metody/techniky/ postupy se k vyhodnocování kontaktů využívaly?

Pozorování prožívání dítěte, rozhovory s ním, rodiči, pracovníci SAS a OSPOD dítěte.

Jak hodnotíte vyhodnocování kontaktu?

Na začátku bylo dobře nastaveno, že bylo jednáno v rámci případové konference krátce po předání dítěte do PPPD. Všichni účastníci si mohli říci, jaké jsou jejich představy a možnosti ke kontaktu s dítětem. Na PK nebylo přítomno dítě, aby si mohlo říci svůj názor. O jeho adaptaci a připravenosti na kontakt hovořila pěstounka. Včas však neproběhla další PK, kde by se mohly kontakty s dítětem hodnotit se všemi účastníky a nastavit novou podobu podle aktuální situace a potřeb dítěte a rodičů.

14. Jak docházelo k podporování kontaktu?

Jako doprovázející pracovnice jsem byla v kontaktu s oběma rodiči. Předávala jsem jim aktuální informace o dítěti, domlouvala konkrétní termíny kontaktů s pěstounkou. Kontakt dítěte s matkou byl podporován i ze strany SAS (otec se SAS neměl zájem spolupracovat). Jak probíhají kontakty, monitoroval také OSPOD dítěte, který navrhoval další kroky.

15. Jaká je spojitost mezi kontaktem a návratem dítěte u této konkrétní rodiny?

Dítě by se mělo navracet do péče otce – setkání slouží nejen k zachování kontaktu s rodičem, ale také k přechodu dítěte do péče. Kontakty s matkou vedou k zachování kontaktů matky a dítěte.